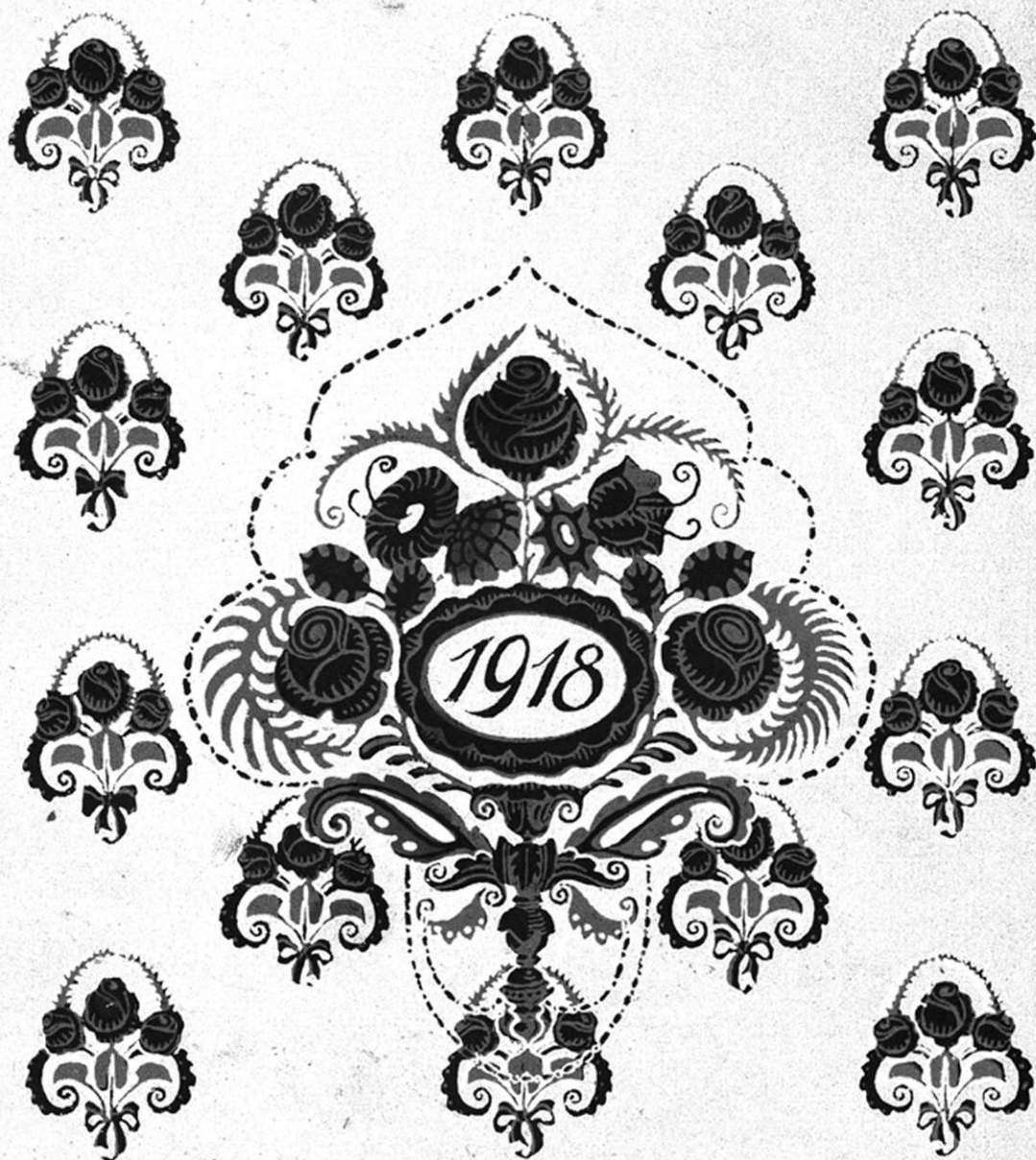

LUBLJANSKI ZVON

AVGUST

LETNIK: 38
TISK ZADRUGA LUBLJANI

ŠTEV. 8.

Vsebina avgustovega zvezka.

1. Fran Albrecht: <i>Iz knjige „Cor cordium“</i>	521
2. Igo Gruden: <i>Padlemu drugu</i>	522
3. Vladimir Levstik: <i>Gadje gnezdo. (Dalje.)</i>	523
4. F. Golar: <i>O miški, srebrno opasani</i>	536
5. Avgust Žigon: <i>Prispevek k petdesetletnici</i>	542
6. Rado Murnik: <i>Iz velike dobe</i>	551
7. Dr. Fr. Ilešič: <i>Podlimbarski. (Konec.)</i>	560
8. Janko Glaser: <i>Moji dnevi</i>	567
9. Juš Kozak: <i>Marki Groll. (Dalje.)</i>	568
10. Miran Jarec: <i>Večerni pogovor</i>	576
11. Peter Jug: <i>Organizacijske sile med Slovenci</i>	577
12. Književnost in umetnost	587
— n —: René Bazin: <i>Gruda umira.</i> — F. Golar: <i>Vzori in boji. Priobčil Jože Debevc.</i>	
13. Listek	589
A. Debeljak: <i>La bible nationale des Flandres.</i> — —er.: <i>Narodne vezenine na Kranjskem.</i>	
14. Kulturno-politični pregled	590
Dr. J. A. Glonar: <i>Jugoslavija Jugoslovanom.</i> — A. L.: <i>Štebi Alojzija: Demokratizem in ženstvo.</i>	

Redakcija tega zvezka se je zaključila 15. avgusta 1918.

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 20 K, za pol leta 10 K, za četrt leta 5 K, za vse neavstrijske dežele po 30 K na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 2 K. =====

Odgovorni urednik: Oton Župančič.

Sourednika: Anton Loboda in Milan Pugelj.

Upravništvo se nahaja v Sodni ulici št. 6.

Lastnina in založba „Tiskovne zadruga“ z. z. o. z. v Ljubljani.

Tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Fran Abrecht:

Iz knjige „Cor cordium“.

Mož.

Kakor svetilnik, ki sredi viharne noči
dalekih morij razseva prepade mrakov
in kaže blodnim mornarjem pota domov
in sije uteho njih srcem: Luč bodi in sij!

V samotah si gorel in váse zažigal svoj soj,
ko dan je cvetel, mladoletje brstelo —
mož si: v oceanih življenja se vnelo
je v borbi okrutni sil temnih nebroj . . .

Zdaj stopi na breg in pretehtaj svoj čas!
Razkrij svoje čelo, da bo zasijalo
iz njega, kar v tvoje duše zrcalo
ujelo se, mož, je najtrših dognanj . . .

Plašč tvojih samot je z ramen ti odpal,
razgali si prsa, kot gora, ki nudi
nasilju in vihri razbičane grudi,
ti stoj sredi ljudstva — sam, okamenel!

O, mož: to je srce vseh src, to je borba in čin;
in zmisel zemljè in upor. Kot v obroč,
v dve zarji uklene mož voljo in moč . . .

V vrelec bodočnosti — izliva preteklost se vanj.

O, mož, ki te sanjam, — on bodi ti sam!
Obrušen dragulj in prozoren kot val,
zlit vase, zveneč in ubran kot koral
vesoljstva v vsemiru zbesnelih svetov!

Luč bodi in sij! V to noč, ki je zibel bodočnosti,
sij Možu, ki pride. Svetlà blagovest
vsem bednim, a zbičana Kajnova vest
njim, ki morijo življenja prostost!

*Lepa misel, ravno
kvat.redo*

Padlemu drugu.

1.

Ni dolgo temu, kar so še med nami
dovtipi tvoji fantovsko žareli,
kar tvoji upi so in sni goreli
bolj svetli, kot so zarje nad gorâmi.

Prišel si in nas potrepljal po rami,
pošalil se, — potem smo si zapeli
in bili s tabo svatovsko-veseli:
saj bil si drag nam, ljub in naš med nami.

Ni dolgo temu . . . večnost zdaj nas loči,
in k tebi pot ne vâdi več nobêna,
od srca k srcu most se več ne boči;
v bolestni grozi, v grozi brez imena,
zveneča struna sredi pesmi počí: —
o, smrt je ena, samo ena, êna . . .

2.

Kje zdaj naj te poišče moja tuga,
o, kje tvoj grob, da bi se nanj spustila
in tiho, verno solzo potočila,
ki vredna je prijatelja in druga?

Od sèvera in vzhoda dol do juga —
o, saj ves svet že ena je gomila;
kam tvoja se, moj zvesti drug, je skrila,
o, kje naj jo poišče moja tuga?

Med tisoče, ki so ti bratje bili
in čakali s teboj mirú in déla,
v ravnine solnčne zemlje so te skrili;

tam misel — kakor ptica nevesela —
nad tisoči povabila je krili,
med tisoči nad tábo onemela . . .

avni pesmi - brez modernih megla. Le v drugem bi žal
in izbranejših rim; —————
sebo 522, ker rime temu pesniku ne delajo težave

Gadje gnezdo.

(Dalje.)

Janez nejeverno odpira oči. Laški krik zaliva prostor kakor val iz kloake; noži mraza režejo skozi špranje lesenih sten, baračni smrad pritiska na pljuča. Prsi bole, možgani plavajo kakor v redkem blatu, v živcih in mišicah se nekaj ruši, pa se vendar ne more podreti do tal.

Ostalih devetnajst mož njegove sobe — vsa baraka je razdeljena v štiri po dvajset ljudi — je že na nogah. Oblečena in polunaga se drenja pisana družba z vojaškimi menažkami v rokah okrog vedra, v katerem so prinesli črnih pomij: to je kava, vsakdanji zajtrk jetnikov. Nihče je ne pije brez kletvic, toda iz nekakšne dolžnosti se ujedajo zanj vsi signorji, vpijo za vsako kapljico več ali manj, bijo z rokami po umazani mizi ter psujejo drug drugega z odurnimi besedami in grezniškimi izrazi, katerih je Dantejev jezik bogat ko pekel hudičev; to se ponavlja dan zadnem, vselej zaradi pol žličke tistih pomij. Lahov je v sobi večina, kakor v baraki in v taboru sploh: težakov, delavcev, trgovcev, uradnikov, učiteljev, sodnikov, zdravnikov in odvetnikov; tudi slavni zločinci so vmes, in eden je baje lastnik javne hiše.

Vpitje prihaja čimdalje hujše, signori razgrajajo s slastjo in umetniškim užitkom, v blagodejni zavesti, da so manjšini v nadlego. Zdaj se oglašajo tudi poljski Judje v drugem koncu sobe; Izrael protestira, latinstvo brani svoje predpravice; pan Twardowski, v jutranji zamaknjenosti nad žepnim zrcalcem, gode nekaj o pasji krvi; bätjuška, star unijatski pop iz vzhodnje Galicije, dreveni z menažko pred strniščastimi ustnicami, zavija oči ter ponavlja svoj osupli: „Tak šo? Tak šo?“ Ni ga, ki bi razgnal peklenski semenj; hvala Bogu, ruski študent Onisimov se vrne iz umivalnice; grdo pogleda oratorje, nato skoči mednje ter jih opsuje po materi. Signori ga ne razumnjo, toda utihnejo, kakor bi odrezal: kadar je „barbaro“ jezen, tepe brez dolžnega spoštovanja do žlahtne latinske krvi. Mordoh, Icek in Mojše zaženo psalm škodoželjnosti, ki traja, dokler se ne skavsajo sami med seboj. To so poglavja iz jetniške duše; kdor noče zblazneti, mora grizti bliž-

njega in pljuvati v njegove rane gnoj mržnje, sumničenj in škodoželjnosti, ki se cedi iz lastnih razmesarjenih prs.

Bolni gad se je oblekel in stopil na dvorišče. Prebivavci te črne vasi ne poznajo miru; nekaj jih goni od zore do mraka iz kota v kot taborišča, toda nihče ne ve povedati, kaj hoče in kam se mu tako mudi. Janez je spoznal, da jih biča želja samote. Udarce s puškinim kopitom, psovke in jakoto, dvajset stopinj zime v nezakurjeni baraki, vse je izkusil v teh strašnih letih, ali nič, niti muka domotožja, ni bilo tako neznosnega kakor večna družba ljudi. Tri leta bo kmalu tukaj, in ni minute preživel sam; podnevi in ponoči, v najskritejših krajih, čutiš drugega zraven sebe. Janez včasih ječi v pesti; kakor brezumen bega okrog, išoč mesta, da bi se zamislil vase. Toda povsod ga obdaja blejanje zaprte črede, vsa zatišja med temi podlimi človeškimi stajami so polna ljudi, ki takisto iščejo samote in so prav tako drug drugemu napoti. So trenutja, ko bi jih mogel hladnokrvno moriti, da ni tako bolan in slab; zakaj ni je strupenejše strasti od mržnje do tovariša v nesreči, ki zaliva s svojo navzočnostjo sleherni kotiček lastne človekove duše.

Prvi teden aprila je minil, in zemlja se je odtajala komaj na vrhu. Kraj leži nekaj v stran od Dunaja; dve uri je vozil živinski vlak s transportom — kam, Janez še danes ne ve. On sovraži to zemljo robstva, kjer stoji toliko jetniških vasi in gine toliko človeških bitij, oskrunjenih v svobodi, svoji najnedotekljivejši lasti; ne ozira se, kje je sever, kje jug, niti ne vprašuje, kje za obzorjem tonejo gore, za katerimi zeleni domovina; jetnik mrje koprnenja po domačih hribih, in vendar ne pozna vetra, ki veje od njih.

Kamor seže oko, povsod sami griči, pusti kakor preobjedeni vampi, valjajoči se v lenem solncu; nikjer v mozolčasti panorami ne vabi oči temnejša lisa gozda, obraščena struga reke ali količkaj smelejša vzboklina tal; njive leže kakor ravnila, in vmes kaka cesta v enako oduren kraj. Vse je uravnano in izrabljeno, črta veselja ne reže nikjer te zelenorjave pustinje. Kakršna zemlja, takšni ljudje: sito se majejo mimo, kakor bi vsako uro sedeli pri obedu; na obrazih se menjava lokavost s topim zadovoljstvom, v pogledih ni duše, v govoru ni melodije; njih pesmi, ki se slišijo v nedeljo zvečer iz vasi, so podobne tuljenju.

Tabor se zdi jetniku danes žalostnejši nego prvi dan. Poltucata črnih barak čepi razkropljenih po blatni brežini kakor jata onemoglih kavk; njih okna se gledajo iz katranastih sten liki skaljene oči mrličev. Kroginkrog tabora je plot od visokih lesenih drogov, tako gosto nabitih, da mora prav do njih, kdor hoče videti cesto. Le čisto v gornjem koncu, pri skladišču, je višji kraj, s katerega se odgrinja očem brezupna slika nezaplankane okolice; tisto mesto je edino, kamor Janez

nikoli ne stopi. Ob vsaki strani plotovega štirikotnika se izprehaja noč in dan straža z nabito puško; izlet v svobodo stane glavo.

Tako je zaprtih štiristo ljudi obojega spola in vseh starosti. So matere, ki imajo otroke s seboj, da jim ne poginejo zapuščenčki na cesti; je deca, spočeta in povita v tem kraju izobčenih, kjer se ljubezen nima kod skrivati pa hrope zvečer na vseh stezah v spotiko nogam, med pljunki in odpadki, sama izpljunek najzadnjega ponižanja. Štiristo ljudi jetnikov od začetka vojne: to bo kmalu tisoč let pokopanega življenja. Čudež bi bil, če bi sredi tisočletja gorja in gneva še rastle zelena travica, poganjala živa brst. Izprva je bilo v taboru nekaj grmičja, pa so ga Lahi poruvali; tudi trata je bila, pa so jo pomandrali jetniki na svojem begu drug pred drugim in pred seboj. Zdaj je zemlja gola kakor lobanja gnilega trupla, s katere so črvi znesli kožo in lase; nekdanj rumena, je zdaj vsa temnosivkasta, počrnela od mrklih duš, ki so jo klele, in obupa, ki jo je teptal; ob deževju se razmoči v hudobno testo, ki požira stopala do gležnjev ter se obeša na podplate v kepah, težkih kakor usoda.

Ostra sapa je sprejela Janeza na pragu. Po teh krtinah se vlačugajo vsi vetrovi sveta; mrzli kakor bajoneti straž, so vendar izžgali iz njegovih prsi zdravje, moč in skoraj vse želje in misli. Zgolj ponos in mučeniška vera še stojita v njem, belo okostje, ki ga vežeta domotožje in ljubezen z nestrohnjivimi kitami; toda meso življenja je odpadlo. Gad čuti, da mu stoji nekdo za pleči ter krči grabežljivo roko. Ali to ve: preden se stisnejo kremplji okrog njegovega grla, bo vse končano; ležal bo v domači zemlji, in zmagoslavje pravice mu bo zvonilo k pogrebu.

Mraz in lakota ga ne bi bila zmogla, da ni tega strašnega podnebja, dežele brez gozdov in gora, s suhim ozračjem, ki ne diši po ničemer. Že prvo leto je začutil njegov strup, kakor vsi ubogi sinovi juga. Bolečine v prsih, krehanje, pešanje telesnih sil, vpadla lica in nazadnje postelja v jetniški bolnici, s katere ni več vstajenja — takšna je istorija usode, ki čaka vsakogar in žanje s čimdalje širšim razmahom. Že mrjó, ki jih je zgrabilo pozneje od njega; pogledi vseh se mu čudijo, da on živi. Čez leto dni bo umiral ves tabor . . . Ne, ne, on ne, on noče trohneti v brezsrčni tuji zemlji!

Divji veter ga zanaša po lesenem hodniku pred barako; vsak hip se mora loviti, da ne pade. Še enkrat hoče prebrati Zinkino pismo: na božični večer mu je pisala, sinoči je prišlo. Če bi sirota vedela, kako mu je! Toda Janez ji zmerom sporoča, da se mu dobro godi. On noče, da bi obupavala zaradi njega, noče, da bi dragi ljudje prosili zanj: enkrat se odklenejo vrata sama od sebe. Ob nedeljah smejo sorodniki obiskovati jetnike; svidenja se vrše na stražnici, vojaki pazijo zraven ter se odurno rogajo med seboj. Bog ne daj, da bi moral Janez

tako govoriti s svojim človekom; Bog ne daj, da bi Zina pogledala v ta svet gnusobe! Rajši nikoli več: gad je sporočil, da ni dovoljeno priti k njemu . . .

Poveljnik taborišča je orožniški stražmešter. Tik za malo barako, v kateri stoluje, raste ogromen divji kostanj; okrog njega poganja še nekaj bezgovih stebel, oklepaje prazen prostorček s surovo zbito klopjo. Tja se je napotil Janez, ker upa, da v takem vetru nihče ne sedi na prostem. Ni se varal: klopica je prazna; tesneje se zavije v svoj ogoljeni plašč, izvleče pismo in bere pobožneje kot mašne bukve, zauživaje besedo za besedo, kakor bi hotel posrebiti že zdavnaj izpuhtelo vonjavo doma in mehkih dekličinih rok.

Ubogo Zinkino pisemce! Na štiri majhne strani je morala spraviti vse, kar mu ima povedati, zakaj cenzorji mečejo predolga pisma v koš; in tisto, česar ji prekipeva srce, svojo hrabro, jasno ljubezen, je morala čisto zamolčati, ker bi ji drugače vrnili pismo z opazko: „pišite kratko in stvarno!“ Saj tudi ne gre, da bi jo razgaljala cinizmu uradnih oči . . . Toda Janez bere izmed vrstic vso njeno skrb in bol; kako genljivo ga izprašuje, ali je v resnici zdrav in se ne hvali samo, da bi njo utolažil? Nato mu rahlo potoži o materi, kako čudna je še zmerom, ves čas od Joževe smrti. „Samo ne misli, dragi, da te je pozabila; ona si le domišlja, da mora žrtvovati nekakšni skrivnostni usodi ljubezen do tebe in brata; brezsrčnost te žrtve pa je zgolj vnanji obraz najvišje, najnesebičnejše ljubezni . . .“ Opominja ga, naj vztraja v veri: „Glej, ljubi, kadar premišljam svoje upanje, se mi zdi, da se mora gorje ukloniti njegovi moči; in v tem upanju ne morem ločiti tebe od vsega drugega. Zaupaj v zmago pravice, zaupaj v svojo vrnitev, ne dvomi o trenutku veselja, ki ga čutim včasih tako blizu, da slišim tvoje korake pred našimi vrati . . .“ Nazadnje mu pravi še nekaj; tisto pa je cenzor debelo pokril s kitajskim črnilom.

„Trenotek veselja!“ mrmra jetnik. „Sveti mi, lučka, dokler ne pride.“

Koprneča mehkoča mu je narastla v prsih, kakor da je zdajci začutil ob sebi dišavo njenih las. Kradoma poljublja papir, na katerem je slonela draga ročica; nato ga zamišljeno zloži in spravi. Ali se je mahoma zjasnilo vreme? Janez je svež in pokrepčan; ljubeče misli pode obledelo kri hitreje po njegovih žilah, in upanje se oglašča z drznim fantovskim vriskom. Kljub vsemu, kljub vsemu!

„Živeti, ostati na tem svetu, ki mu vsi zločini ljudi ne morejo vzeti dobrote!“ vzklikne sam v sebi ter plane kvišku liki pripognjena jelka. „Ah kako bo še lepo!

Takrat pa se zdrzne in nastavi uho proti žandarjevi kolibi, iz katere se je začulo nerazločno kričanje in teptanje z nogami. Komaj

pogleda, že se odpro vrata, in star možiček — gotovo je prišel k vsegamogočnemu s kako pritožbo — zleti kakor bomba na sredo dvorišča; za njim se vidi izprožena žandarjeva noga v angleških mehurkah in gizdalinskih žoltih golenicah.

„Schon zeigen, den Lumpen!“ rohni razjarjeni glas gospoda komandanta, dočim se starček pobere in v obupu krevlja proti svoji baraki. „Še pritožuje se mi, svojat!“

In zdaj sledi prizor, ki ga je težko pozabiti.

V kolibi zazvoni telefon. Mož pravice izgine, vrata lopnejo za njim; dolgo časa je vse tiho. Na dvorišču se je zbrala gneča gledavcev, ki stiskajo pesti in preklinjajo, ta zamolklo, ta glasno. Iz barake se razlega po taboru sivčkov jok in zgovorna pripoved o žalitvi; ogorčena družba rine tja, da si olajša srce. Janez stoji nepremično in škrta z zobmi.

Tedaj pa se vrata drugič odpro; mogočnik skoči ven ter zakliče z glasom vsiljivega postreščka:

„Stojte, gospoda, prijetno sporočilo imam!“ Njegov obriti plavalasi obraz z ogabno mlečno kožo je ves predrugačen, jastreb se je izpremenil v goloba. Z očetovskim smehljajem nadaljuje: „Pojutrišnjem se pripelje komisija, o kateri so zadnji čas krožile vesti, in ki ima nalogo, da po ukazu njegovega Veličanstva cesarja preišče vse posamezne slučaje . . . Velika večina vas bo izpuščenih; vse dame in gospodje, ki imajo čisto vest, se potemtakem lahko pripravijo na odhod. Izvolite razglasiti veselo novico po barakah . . .“

„Prej lumpje, zdaj gospoda, maledetto!“ zakriči srditež iz množice. „V petih minutah se mu je obesil nos . . . Počakaj, še drugih litanij se naučiš!“

Ali gospod komandant ne sliši; njegova zastavica se je obrnila po vetru, ki veje iz višave. Še poklonil se je, ko je opravil svojo reč, in njegov pogled je meden, kot bi izbiral žrtev, da jo poljubi . . . Jetniki so postali v očeh tega nasilneža mahoma spet ljudje; svet se mu ruši izpod nog. Radovedno se ozira, kdaj izbruhne obče navdušenje, in ko ne dočaka ničesar, izgine v svojo kolibo, da nihče ne ve, kako ga je zmanjkalo.

Janez gleda, poslušá in komaj razume; čudi se, da ni ne vriska, ne smeha, ne poskakovanja. Le mrmranje se je razneslo po vsem taborišču, in tam zgoraj nekje je viknil paglavec „evviva!“ ter mahoma utihnil. Sam po sebi čuti, kaj jim je: tako zelo so se nesrečneži odvadili prostosti, tako daljnja jim je postala, tako popolnoma je umrla zanje, da jih je zdaj skoraj strah njene bližine. So tudi ljudje, katerim je dolgo jetništvo izmolzlo poslednji vinar in zadnjo kapljo moči; prvi napor za vsakdanji kosček kruha jih mora podreti. Njim pomeni svo-

boda lakotno smrt ob veliki cesti. In tistim, katerih se ni posrečilo ugonobiti — kdo jim je porok, da obljubljeni komisija ni zgolj ena nešteti, ki prihajajo vsa ta leta ob nedeljah z Dunaja, kar tako, da se gospodje izprepeljejo z avtomobilom ter zaslužijo mastne dijete s tem, ko godrnjajo: „Ja, ja! Ja, ja!“ kadar se trebuhájo za stražmeštrom po barakah? Še upanje se tu izpreminja v muko; „vesela vest“ prinaša jetnikom dva dni koprnenja in sanj, ki bodo gotovo zaman . . .

Trpke volje se vrača Janez v barako.

„In vendar,“ si oporeka natihem, „in vendar napoči dan, ko bo vest resnična; zakaj ne bi bil današnji?“

Globok nemir se mu dviga v srcu; napol je bol, napol veselje, in vse druge misli ugašajo pred to skrbjo brez imena.

Dva dni potem je Janez prost in ž njim večina jetnikov. Vrata ostroga so se odprla; velika, strašna svoboda izkoreninjenih je zaklicala s ceste svoj rod. Gad izprva ni mogel verjeti; široko je gledal, bled kakor zid, in majal z glavo. Nato je šel počasi k svoji postelji, zakopal obraz v počrnelo blazino ter se razjokal bogve zakaj. Storilo se mu je, kakor bi spričo njegovega osvobojenja izginjala vsa ta brezbrežna, krvava vojna in vsa zgodovina človeštva ter bi ves svet ne pomenil drugega kakor njegovo prostost . . .

Na svojo bolezen ni pomislil; ko pa je natlačil potno košaro, v kateri mu je poslala Zinka najpotrebnejše stvari, začuti mahoma, da ni več tisti, ki jo je nosil do semkaj. Roke in kolena se mu treso od prvega poizkusa. Toda Janez se tiho nasmehne, vzame ključek in odklene: kdo hoče kaj? Léti, uborna gadova last, razsuj se na vse vetrove; náte, vzemite, in ti, ki si zadnji prišel, dobiš košaro . . . Doma je vsega dovolj!

In gad odhaja s tem, kar ima na sebi; le palico nosi v desnici, v levici pa v ruto zavezan vogal jetniškega kruha, s peskom soljenega, s trskami in kamenjem zamešnega, da vidita Zinka in mati

*co življenje kuto slikano - prav, da je trskami da označena, **

Kastelkina okna so nastežaj odprta; v izbo diha zrak prvih toplih dni. Beli zastori se majejo v rahlem vetru, ki polni vse kote z vonjavo zemlje in mladih trav. Vrabcí, senice in ščinkovci se kosajo po drevju in žlebovju, da bi prevpili mnogoglasni hrup dvorišča, ki se dviga h gospe liki šum neutrudnega, večno teptajočega stroja. Dekle kriče veselo okrog vogalov, ruska ujetnika Ivan in Prohor brundata ob skednju; pomlad je pomlad, in vsaka stvar ji rada vriska naproti, ko se po dolgih mrazovih nasmehne izza gora. Pozna je; stari možje prerokujejo slabe žetve, pa se tolažijo, češ:

„Čim manj bo jesti na zemlji, tem rajši bodo sklepali mir — in to je boljše od kruha.“

Siromaki ne pomišljajo, da trka glad le tam, kjer delajo kruh, nikoli pa na zlate duri, za katerimi netijo vojno.

Edino bitje na vsej Kastelčevini, ki ne sliši radosti, ne vidi plesa žarkov po nežnem brstju in ne čuti vesne v vseh kosteh, je gospodinja. Vrata v izbo so napol odprta, in Polona, ki hodi vsak trenotek mimo, se ji čudi že dobro uro, kako strmi pred mizo križemrok na sredo prta. Zarana so posli opazili, da ni kakor po navadi; nikogar ne ošteva, z živo dušo ne govori, jedi se ni doteknila. Pismo, ki je prišlo včeraj, je danes proti svoji navadi odprla in prebrala; zdaj se veter poigrava ž njim, zrinil ga je tik do nasprotnega vogala mize. Kaj premišlja stara? Zina je bila dopoldne v trgu; po kosilu je tudi ni bilo h Kastelki. „Da bi vsaj prišla in jo razvedrila!“ zdihuje dobra Polona sama pri sebi.

Toda vdova se ne spomni Zine; kar praznota je v nji. Sivo je v možganih, sivo pred očmi, tihota v srcu, molčanje kroginkrog; njen obraz je mrtev kakor glina, le ustnice se pulijo izpod zob, in kaplje krvi na njih pričujejo, da ji ni dobro v tem pokoju.

Čez dolgo se zdrami; blodna luč se ukreše v njenem pogledu, usta pa utrpnejo v obupni, grenki črti. Prav gotovo, Kastelka bi jokala, če bi še vedela kako. Zgane se, roko položi na čelo in tava kakor v snu na hišni prag. Toda spet ji ni pogodu; solnce ji vriska preveselo v obraz, naravnost iznad Konjske rebri, in poslopja se preveč bahavo šopirijo v njegovem sijaju.

„Ali naj zažgem vse to in skočim v ogenj, ko bo najvišje úlil, da se rešim pekla?“ mrmra vdova z mrzlo brezupnostjo.

Okrene se v hišo in hodi iz kota v kot, iz sobe v sobo; nikjer ji ni obstanka. Pred fantovsko kamro postoji, pomisli ter izvleče ključ; leto dni je ni odklepala, prah leži prst na debelo po tleh in pohištvu. Stara tiplje tuintam, odpira predale, opoteka se kakor pijana in sama ne ve, kaj počenja. Nazadnje odpahne oknice ter klikne Jero, naj posnaži in prevetri. V star „Narod“, ki ga je pustil še Benjamin na komodi, pobere nekaj drobnih reči ter jih odnese doli; komaj je položila zavoj na pisalno mizo, se oglase na pragu koraki. Moški je, Galjot; brez trkanja stopi skozi odprta vrata.

„Dober dan Bog daj, soseda!“

Nejevoljno vzdigne Kastelka glavo in mrzlo pogleda prišelca, ne da bi odzdravila. Toda Galjotu se trese glas, potr se zdi, njegove oči so rdeče in čudno vprašujoče.

„Kaj ti je?“ zategne vdova nehote. „Ves izgubljen si . . . Kaj te je pobólo?“

** Daus je vsak, unjar "komisija" - ena najmodrijih
n sedanjih vestih: "mrtva na pragu je Tomeje mrtvica - Tu to je"*

„Se mi pozna?“ osupne sosed in pomolči. „Eh, so reči na svetu so vesti, Mana, ki udarijo človeka po glavi; kakor bi se zgodile njemu samemu . . . Gorje nas tepe, Kastelka, gorje . . . Pogum in upanje sta edina tolažba, ki nam ostane.“ To rekši premolkne, kakor bi se ugriznil v jezik. „Pravijo, da bo Janez kmalu prost,“ povzame čez nekaj časa. „Takšna komisija hodi zdaj po njihovih taborih, ki preiskuje in vse izpušča. Sam cesar je ukazal storiti konec lopovščini.“

Kastelka molči; nič se ne zdi, da bi jo veselilo. Galjot jo gleda postrani, kašlja, menca in spet primakne:

„Tak Janez bo izpuščen . . . In Tone ti nič ne piše?“

„Pred štirinajstimi dnevi je prebrala Zina njegovo zadnje pismo,“ mrmra stara, strmeč preko njega v zid. „Sedi, kaj boš stal!“

Galjot seda raztreseno in obširno; stol mu nikakor noče stati prav. Nato vzdihne:

„Tudi nam ne piše . . . Da bi le ne bilo hudega; skrbi me tvoj gad!“

Vdova ne zine.

„Slišal sem, da je bil vražji boj te dni . . . Odbili so naše po strašnem klanju in s težkimi izgubami. Ubogi fantje!“

„In?“ zategne stara čudno porogljivo.

„Bog ve,“ pobira sosed, stokaje na svojem stolu. „Mogoče je Tone ranjen, ker nič ne piše . . .“

„In?“

„Drži se, Mana, pripravi se . . . Bridko reč sem slišal.“

„Samo slišal?“ Kastelka govori zamolklo in mrtvo kakor iz jame.

„To se pravi . . .“

„Stoj; ne trapi se, prijatelj. Sama ti povem, kar imaš na jeziku: moj drugi gad je ubit. Zahvaljen bodi za dobri namen!“

Galjot jo široko pogleda, prebledi ter nekaj zastoka.

„Ná, beri,“ pravi vdova tiho in mu porine pisanje, ki leži na mizi. Sosedu se treso roke; solze mu drhte v očeh in v glasu:

„Od polka! . . . Tudi mi smo dobili sporočilo; tovariš piše, ker ga je on že zdavnaj prosil . . . Da naj te pripravimo, ako je še časa . . . In da je zmerom mislil nate in te pozdravlja še z onega sveta . . . Granata ga je ubila na mestu; ni se mučil; pokopali so ga Lahi . . .“

„Vse vem; tu notri stoji,“ potrka stara na pismo. „Odprla sem ga, ker je prišlo takšno tudi po Joževi smrti; vedela sem, še preden sem brala, že snoči, vso noč . . . In davi sem ga odprla.“

„Uboga Mana!“ Galjot ji položi roko na ramo. „Zaupaj in prosi Boga, da ti vsaj zadnjega ohrani . . . Tolažil te ne bom; kaj so besede materinemu srcu!“

„Ni treba!“ se otrese Kastelka. Ustnice ji drgečejo, v prsih se ji vidno nekaj napenja in raste, pa ne more na dan.

„Umr! je za nas vse,“ povzame sosed.

„Za nas!“ krikne vdova besno. „Tudi oni tam, na drugi strani, pravijo ‚za nas‘! Kdo smo mi? In kdo oni? Zaradi tega ‚mi in vi, za nas in za vas‘ bodo svet iztrebili! . . . Za nas! Predvsem zame, kaj? Za mater, hahaha!“

Posinela je od strašnega krčevitega smeha.

„To je drugi, ki ga imam na vesti: rodila in ubila! . . . O Bog, o Bog, ali slišiš matere, kako te kolnejo, širom sveta?“ Tako škriplje in stiska pesti proti nebu, da pokajo členki; vse more, jokati ne more več. „Zdaj pride tretji na vrsto . . . In kar storim, je zaman! Oh! . . . Dovolj, dovolj!“ plane zdajci. „Znorim, razbijem si glavo, do tal požgem, kar sem napravila, in konec!“

„Mana, kaj misliš?“ se splaši Galjot. „Kaj hočeš storiti, za Kriščevo voljo?“

„Kaj hočem storiti?“ rjove Kastelka, stoječ sredi sobe in kopaje z nohtmi po nedrih. „Kaj hočem storiti — haha! Hahaha! V cerkev pojdem, molila bom: zahvaljen, Gospod, da si vse tako modro ustvaril. . . Rodila in ubila — zahvaljen bodi, o Gospod!“

„Ne, Mana, meni verjemi: fant je nesel to misel s seboj; da si ga slišala, kako je govoril pri nas . . . Za nas, je dejal, za nas gre zdaj; na Soči rad prelijem kri! Ta misel se ga je držala, nesel jo je s seboj —“

„Od misli nihče ne pogine,“ mu krikne vdova v besedo. „Nihče! In tudi največji junak je vesel, da sme živeti . . . Jaz sem se bala zanj, to je tisto; podila sem ga, ker sem se bala! Pusti me, pusti, naj me duši, le naj — in konec! Oh, oh!“ se zgrabi za grlo.

Nato se mahoma sklone h Galjotu.

„Povej, človek,“ ga vpraša s hripavim glasom, „povej po pravici: kateri hudič je izumil te svete reči, ki se koljejo zanje? In kje je Bog, da ne ubije tistega, ki prvi ukaže: naprej!“

Sosed obupno mahne z rokami.

„Oh, ti, Galjot!“ se grohoče stara, „ti lahko tolažiš, oče dveh punic, ki sedita doma . . . Ali jaz sem imela tri sine! Kje so moji gadje, te vprašam, kje?“

„Dveh? . . . Nu da.“ Galjot se grize v spodnjo ustnico. „Saj izgubim obe zaradi tvojih sinov, uboga Mana! Se pravi, če je tako zapisano . . . Mana, misli na Janeza; njega še imaš.“

„Pusti! Da pogubim tudi njega? Dovolj tega! Verjameš zdaj, kar sem povedala tebi, Zini in vsakomur? . . . Kaj naj storim? Kar objamem, je prekleto, kar podim, je prekleto — tak kaj? Tak kam?“ ponavlja stara s suhim, še vedno brezsolznim siganjem.

Sosed se prime za glavo, kakor bi se bal, da mu počí. Za nekaj časa povzame:

„Ljuba Mana, poslušaj me pametno, ako moreš: zato sem prišel. Najtežje si vedela sama — hvala Bogu, in Bog te potolaži. Ali, Mana, prinašam ti drugo sporočilo — veselo vest, sem hotel reči,“ popravi naglo, videč, da je stara izbuljila oči ter omahnila za mizo. „Veselo novico, takorekoč . . . Janez je prost.“

Kastelkin obraz se zjasni in stemni zaporedoma; še širje ga gleda zdaj, počasi nese roke na prsi.

„Janez je tukaj . . .“

Vdovina glava pade na trdo mizo . . . Pade, ne enkrat — ona pada, pada, bije s čelom po hrastovini, da hiša bobni (!)

„Moj Bog! Moj-Bog!“ To ni renčanje besne volkulje, ki klesti z zobmi nad ubitim mladičem; tožba izmučene matere je, ki jo davi strah za poslednjo brst njenega krila . . . In zdajci sklene roke proti njemu:

„Imej ga pri sebi, Galjot — imej ga pri sebi! Ne domov, ne k meni — ti sam mu povej, da ne morem, ne smem!“

„Saj je pri meni . . . Pri nas leži; Zina mu streže. Sirota, sama je bolj uboga od njega!“

Kastelkine oči so dva prepada groze.

„Leži? . . .“

„Leži. Bolan je . . . Železniška vožnja mu je ubila zadnje moči. Hudo je ž njim; na kolodvoru se mu je udrila kri . . . Uboga Zina, ki je bila ravno pri vlakcu, ga je pripeljala komaj živega; vsak hip mora priti zdravnik . . . Mana, gad prosi domov, in tebe kliče; ne pojdeš k njemu?“

„Ne!“

„To veš, da skrbimo zanj kakor za svojega. In vendar . . .“

„Stori, kar hočeš! Domov ne, in jaz ne pridem; ne smem, ne morem — nočem, ali slišiš?“

Galjot vstaja.

„Kar je v človeških močeh, se zgodi.“

„Pusti me, sosed, pojdi, pojdi; mari ne vidiš, kako mi je?“ hrope vdova lomeč roke.

In Galjot odhaja s povešeno glavo mimo objokanih dekel, ki so tačas začule črnega ptiča: gavran nesreče se izpreletava med orehi in jagnedi ter kraka mrtvaško pesem . . .

Borovci na Konjski rebri gore kakor sveče nad krsto. Kastelka sloni s sencem na mizi ter bode z očmi nepremično v gosteči se mrak; sivi lasje ji leže razmršeni po hrastovi plošči. Bliža se korak, in ga ne sliši; človek je tu, in ga ne vidi; šele ko jo strese za rame, se zbudi. Zina jo gleda; njen obraz je bel kakor črešnjev cvet.

„Kaj hočeš, dekle? Oh, nihče nima usmiljenja z mano!“

„Mati, Janez bo umrl . . .“ govori sirota, komaj gibaje z ustnicami; njen glas je tišji od tišine same. „Doktor maje z glavo in pravi, da je preslab. Najhujšega se je bati . . .“

„O Bog! Čemu hodiš? Mari ne vem, da mora umreti?“

„Janez hoče umreti doma . . . Povej materi, mi je dejal, da hočem ležati v naši sobi; ako me ne pusti domov in ne pride k meni, jo bom klel v svoji smrtni uri!“

„Naj me kolne; dokler živi, je upanje . . . Nič ne verjemi, Zina; drži ga, ti ga rešiš! Zaupaj, dokler ni mene zraven.“

Toda Zina maje z glavo.

„Če bi ga videli, mati! Še jaz ne upam več — oh, niti jaz ne . . . Domov prosi, mati Kastelka; Jera mi je povedala, da je pravkar popravila sobo; in jaz sem rekla, naj ga prineso . . . Slišite? Prišli so — čujte, v veži — po stopnicah gredo — že so gori! Stregla mu bom sama, nikogar ni treba k njemu . . . In zdaj, blazna mati, ga vrzi iz hiše, če moreš!“

Kastelka je planila kvišku, stoji kakor steber; utrip dveh src meri dolgo minuto molčanja. Zina se ne gane; strmo gleda gospo in skleplje roke na krilu.

„Ti si hotela!“ izdavi vdova. „Kadar umre, boš kriva z menoj . . .“

„Kadar bo Janez mrtev —“ povzame dekle zamolklo in mahoma utihne; njene oči govore za usta.

Šele zdaj ji pogleda Kastelka pozorno v mirni obraz, ki se zdi ves popisan s strogimi črkami tragedije. To je konec. Še malo ur, dan ali dva, in dom bo brez dediča; teman vrtinec golta poslednji up Kastelčevine . . . Karkoli se je približalo stari, je zapisano poginu; ubogo dekle nosi pečat obsodbe na čelu! Groza bo kraljevala pod orehi, groza pod jagnedi — ona pa, nesrečna mati, bo stala kakor zla čarovnica sredi ugonobljene sreče ter poslušala soseda, kako si ruje lase in terja:

„Dvoje hčera mi je vzela ljubezen do tvojih otrok! Vrni mi hčeri, prekleta!“

In zdajci se bridko zasmije ter položi dekletu roko na ramo:

„Le idi k njemu, Zina; zdaj je vseeno. Zidovi se rušijo, strop se podira . . . Idi, otrok; razumem te! Idi k njemu, Zina. Tvoje roke so mehkejše, in manj nesreče se jih drži . . . Ne, jaz ne; sama pojdi!“

Tema je. Vdova užge sveči na pisalni mizi; nato odgrne papir, ki ga je prinesla popoldne, ter začne razpostavljati spominke po drugem sinu. Ravno za Benjamina je še prostora . . . Vseeno, je rekla dekletu; in vendar ji ni vseeno. Bolj ko se brani, bolj mora misliti nanj; ka-

korkoli zatiska oči, venomer vidi fantovsko sobo, v nji belo posteljo v postelji gada, ki umira.

„Joža in Tone!“ mrmra iztezaje roke k njunim slikam, „kaj mi svetujeta, ljuba pokojnika? Vidva, ki zdaj vesta vse in poznata najgloblje skrivnosti — kaj pravita svoji materi, ubogi Kastelki?“

Toda mrtva molčita. Še ta jo zapuščata, še ta ne vidita njene muke! Stara upihne sveči: pa ne! Saj je vseeno; če tukaj ne sme obdržati sinov, jih tudi na onem svetu ne potrebuje. Bliža se veliko zlo, ura sodbe drevi naproti kakor oblak, ki ga jaše nevihta. Nekaj strašnega leze nadnjo; že je tu, že jo drži, odnaša jo bogve kam — še malo, in vse bo končano . . . Vseeno je, vseeno. Da bi le brž bilo, kar misli biti!

In vendar ji ni vseeno. Sedemkrat vstane izza mize ter leze po stopnicah; šestkrat se vrne, sedmič se splazi do vrat. V sobi je tiho. Svit bolniške lučke riše ozko črto na pragu. Ura v sobi tika, in kolikor tikne, je gadovo življenje za minuto krajše . . . Dolgo stoji gospa in ne sliši ničesar; mahoma pa ji razpara srce njegov revni, slabotni glas, ki ječi:

„Zinka! Zinka! Jaz nočem umreti!“

O Bog, o Bog! Stara kleči v sadovnjaku in tišči glavo v hladno zemljo. Kako je zbežala? Kod je dirjala? Ona ne ve, ne ve — in tam gori za komaj razsvetljenim oknom umira njen zadnji otrok in noče umreti . . .

Pri fari bije devet. Ne bo je konca, te strašne noči . . . Ura bo tekla za uro, in ena med njimi bo ura smrti. Katera? Kdaj bo prepozno? Prepozno — o Bog! Kaj more storiti zanj? S čim ga odkupi? Ni ga odgovora, ni je rešitve . . .

Koleselj se zapraši na dvorišče, kot bi ga satan gonil; to je Galjot z zdravili. Čemu zdravila, ko gada ne davi bolezen, Kastelka ve, da ne!

Misel ji zablisne v glavi; že ji sledi, že beži po vasi, pada, vstaja, teče brez sape, stoji pred župniščem . . . Okno v gornji sobi je svetlo, župnik ne spi. Pokliče ga, naj pride in ogrne štolo: uboga grešnica se izpove Bogu vsegamogočnemu svoje krivde . . . Izpokori se, v prah se poniža, s pepelom si posuje glavo, in vse stori, karkoli ji poreko; po golih kolenih pojde na Golgato, samo da reši otroka!

Toda roka ji omahne s kljuke hišnih vrat: ali utegne čakati milosti božje? In če je Bog ne usliši? Če je ne sliši — če ga sploh ni? . . . Ona bo čakala usmiljenja, zaupala v čudež, in gad umre med tem! Kje je svèt? Kje pomoč? Ječé izgine v noči.

Mesec jo zvabi na polje; vsaka stezica leži jasno pred očmi, druga drsi v drugo kakor mlečni potočki. Na desno in levo se razgrinja zemlja v svojem snu, ljubosumna zver, ki se je polakomila

njene sreče; tiho leži, v brazdah in debréh je rahlo dihanje kakor v kolkih dremajoče žene, ki sanja ljubimcu naproti:

„Pridi, skrivnostni moj ljubi, odeni me s svojimi krili, razžgi me v objemu, s sokom ljubezni me upijani! Glej, kako sem se nališpala, da bom lepa zate: v vroči krvi sem si okopala grudi, ledja sem si umila z materinskimi solzami . . .“

O, zdaj kolne vdova to zemljo! Brezumno tepta po nji, pljuje in psuje in krili z rokami, kot bi trosila zrnje prekletstva na sleherno ped:

„Gorje mi za vsako misel, ki sem ti jo dala, za vsako kapljo znoja, ki je padla nate z mojega čela! Preklet, preklet bodi dan, ki me je priklenil nate in me izročil tvoji oblasti! Mari bi bila vzela beraško palico v roko in malho čez rame ter prosila od hiše do hiše kruha za svoje uboge črviče, za svoje dobre tri gade; ne bila bi bogata in spoštovana, moja volja ne bi segala v sedem fará, ali moji sinovi bi bili živi in zdravi — tako pa si mi jih vzela ti, krvoločnejša od tigre, nehvaležnejša od vlačuge . . . Čemu, čemu se maščuješ za mojo dobroto in skrb? Oh, da ovne zadnja bilka na tebi! Da ti usahnejo lokave nedri tri milje globoko in rode sivo kamenje namesto rumenega žita — na vekomaj, na vekomaj!“

Ali sredi svojih kletev umolkne namah in pritisne roko na srce. Hudobna zemlja se je usmiliła Kastelke; izpušča jo iz zakletja, odvezuje jo skrivne zaveze, z mrmranjem nešteti h tihih glasov preklicuje svoj čar. Vdova razume ta govor zemlje; čim delj ga posluša, tem laglje ji bije srce — in zdajci si vsa oddahne ter se udari po čelu: rešilna misel je porojena . . .

Miruj, ubogo srce, in ve stare oči, plakajte veselja: ne bo vam treba gledati gadove smrti . . . Liži, plamen upanja v čudež, vzpni se visoko do srebrnih zvezd!

(Dalje prihodnjič.)

F. Golar:

O miški, srebrno opasani.

Govorili smo o strahovih, o katerih je dejal tovariš Andrej Vešligaj, da so mu zelo simpatični, odkar se jih je nekà Tinica tako hudo bala, da jo je moral vsako noč varovati. Nadalje smo se menili o razbojnikih, in njim sem dal jaz dobro besedo, češ, da je še v mladih letih stala moja nepokvarjena duša zmeraj na njihovi strani, kadar sem bral rokovnjaške zgodbe, nasprotno pa jih ni mogel videti Andrej, odkar mu je v davnih časih pripeljal nek cerkvenec trdo zaušnico, ker je v cerkvi kazal osle levemu razbojniku. Govorili smo tudi o miškah, in se je izkazalo, da so vsem enako prikupne živalice. O njih nam je povedal Andrej Vešligaj naslednjo zgodbo:

Gorice so gorele v pomladnem solncu, in nebo je bilo kot velika sinja roža, polna rosne svetlobe, dišeča in pojoča, ko sem se po ozki, peščeni stezi bližal viničarski koči. Bila je prazna in je čakala name. Njen gospodar, viničar Palud, je umrl lanske jeseni vesele smrti. „Pijmo ga, pijmo, dokler živimo,“ je nazdravil prijateljem. Izpil je kupico, nagnil glavo in umrl.

Izba, meni namenjena, je bila zelo prijazna, ne presvetla in ne pretemna, s tremi okni in z zeleno, starinsko pečjo ob durih. Očaral me je razvaljen in oguljen divan, ki je bil nekoč rdeče pobarvan in se je bahal ob steni, nasproti oknom. Razen tega je stala na sredi štirivoglata, javorjeva miza, in na njej vse polno kozarcev, in celo pisana skleda, ki je bila takrat prazna na moje ne posebno zadovoljstvo, je zijala vame. V desnem kotu pa se je moško košatila visoka in široka omara ter me gostoljubno vabila k sebi.

Prideš po dolgem potovanju, utrujen in razgret, v belo hišico, in po težki hoji bi se ti posebno prilegel kozarec vinske žganjice. Odpri omaro! — Tam je trebušna steklenica, polna pristne kapljice. Natočiš si, izpiješ, in po tebi se razlije moč in zdravje in veselje. Ako te je volja, lahko ponoviš. — Ti si žejen in bi rad pokusil vino. Vprašaj omaro! V posebnem predalu stoji steklenica pri steklenici. Zlate so in polne in zate pripravljene. — Ti si tudi lačen. Zakaj ne odpreš omare? Saj tam je hleb domačega kruha, klobasa je in svinjina, poper in česen, z eno besedo vse, kar poželi srce lačnega romarja.

Ko sem tako pasel svoje oči in telo, sem zagledal za mizo častljivo puško, prislonjeno k steni. Vzel sem jo v roke. Cev je sicer rjasta in počena, petelina tudi ni nikjer, in kopito je ožgano in razbito, ali orožje imam pa le pri hiši, da me ne bo strah. Saj sem si že zdavnaj zaželel nekaj takšnega in zdaj se ne bojim vseh razbojnikov, kar jih po zemlji „leze ino grede“. In sem razmišljal to in ono: Bog ve, kdo je bil hajduk, ki je junačil s to puško? In kakšne smrti je umrl? Bil je morda strah celi okolici, kjer se je prikazal. Velik in črn in predrzen. — „Brate, zakolji mi pitano tele; gladen sem!“ — In brate mu je zaklal pitano tele, ako ni hotel, da mu hajduk Mate ne zapali strehe nad glavo. — „Brate, daj mi posteljo in svojo mlado hčer, da se poigram ž njo.“ — Brate se kolne, da je hči utekla s cigani, ali Mate ima bister pogled. Bogsigavedi kdaj je opazil njene plave oči in njeno kipeče telo, in zdaj — Bog s teboj, golobičica! — Ali prišla je huda ura. Pijan se je razvalil Mate v bajti pod gozdom, in kmetje so ga zasledili. Zabili so mu duri in okna ter poslali rdečega petelina v slamo. „Joj, joj,“ je kričal Mate v goreči bajti in krvave ožgane roke je molel skozi streho. „Joj, joj, usmilite se moje duše!“ Ali — kdo te bo slišal? Kmetje so že šli preklinjaje domov povedat svojim otrokom, da se jim ni več bati črnega moža.

Nagledal sem se puške in napil vina, zato sem odšel na zrak. Jablane okoli kočje so že odcvetele, in trs je bil v prvem, deviškem zelenju. Lističi so se odvijali, z volno povito brstje se je širilo, in rdečkasti srčki so klili na dan. V goricah so žgoleli deklinški glasovi. Nisem jih hotel slišati in nisem hotel videti, odkod izvira to bistro, mlado petje. Z lahkim, mirnim srcem sem stopil nazaj v tiho izbo. Legel sem na divan in zaprl oči.

Samota, samota, kako si blagodejna in nežna ter zaupljiva! Ti me objemaš kakor mati svoje dete z mehкими rokami in mi šepeteš neslišno sladke bajke o prostosti in zelenih logih. Samota, ozdravi me, ovij mi oči in pelji me v gaje pokoja, da se napije splašeno srce tihega pozabljenja!

Ko sem se zbudil, nisem bil sam. Lahkotno tekanje je šlo po izbi in se ustavilo in zagledal sem tik pred seboj drobno miško, ki ni bila čisto navadna. Sedela je tam vsa gibčna, rožnega noska in s tačicami si je vihala brkice in me opazovala radovedno in zaupljivo z rjavimi očesci. A kar me je osupnilo in presenetilo, to sta bila dva snežnobela, srebrna pasa, ki jih je imela na sivem, žametastem kožuščku, okoli vratu enega in na hrbtu drugega.

„Dober dan, miška, ali si, ali nisi? Kje pa si se tako lepo opasala? Ali so te škratje izbrali za svojo deklico, da jim pomivaš zlate kupice, kadar so se napili sladke rozolje? Kako je? Ali si se meni prišla ponuditi v službo? In veš, da ne maram nikogar drugega? Dobro! Spre-

jeta si! Tekaj svobodno po izbi, izprehajaj se po mili volji iz kota v kot ponoči in podnevu, in dal ti bom lešnikov in drobtinic, da ne boš gladovala.“

Kot da me je razumela, je pokimala z glavico in odšetala po mojih besedah pred omaro, kjer je bilo shranjeno moje brašno. Pri večerji nisem pozabil nanjo in sem ji pošteno odmeril pest lešnikov. — Evo ti, miška! Vso noč lahko vrtaš in zoblješ, da ti ne bo dolgčas; in dobro varuj!

Zaspal sem mirno in veselo,

Po polnoči nekako pa me zbudi strašno rožljanje. Še v sanjah sem videl lačnega cigana, svojega soseda na pričnah, ki je z močnimi, belimi zobmi trl kamenje in škripal, da me je obhajala zona. Bil sem že napol zbujen, in še zmeraj je cigan hrustal kamenje. — Vraga, ali sem zares v baraki, na goli deski, dolgin poleg dolgina, in škriplje tovariš v sanjah s silnimi kočnjaki? Saj imam vendar dopust in nisem vojak, saj ležim v goricah v zidanici in za menoj je omara in v njej steklenica pri steklenici. Kaj je to? Vzdignem glavo in poslušam. — Zazdelo se mi je, kakor bi se valile železne krogle po izbi, in hipoma se spomnim pijanega Paluda, ki je gospodaril v tej koči in storil veselo smrt. Tisti hodi nazaj, sam zlodej me vzemi, če ni on! — Poslušam pozorno in s strahom. — To ni cigan in tudi ni rajnki viničar — Bog mu daj dobro! — ampak to je miška, to je tista srebrno opasana miška, ki se igra z lešniki. Zasmel sem se in povzel besedo: „Malo več miru bi prosil, draga miška! Ne zameri, ali saj veš, prišel sem iz kraja, kjer ni zame življenja, in sem ves plašan in nemiren. Stokrat sem bil ponižan in razžaljen, vlačili so me po ječah, zato sem šel stran od ljudi, da najdem mir v tihi samoti. Včasih sem z lastnim telesom ščitil lepo Tinico, da je ni vzel strah, zdaj bi bilo treba narobe. Ali razumeš, miška, krivico, ki mi jo delaš?“

Še sem jo svaril in ji govoril na srce ali lešniki so se kotalili brez nehanja, in zaspal sem iznova.

Zbudila me je zarja, ki je rožna in zlata gledala skozi okna k samotnemu gostu, zbudilo me je glasno jutranje petje, ki je čisto in jasno zvenelo po goricah. Skočil sem pokoncu in veselo ter mlado mi je bilo srce. Prostost, tudi tebe ve ceniti samo tisti, kdor te je izgubil! Kakšna so tvoja lica, da si tako lepa? Ne vidim te od obličja do obličja, ali slutim te. Izprehajaš se nad goricami, nad gozdovi po ramenih hrastov in javorjev trepetajo tvoje brezmejne peroti.

Pesem deklet je še zmeraj vriskala iz goric. Šel sem pogledat. Solnce je že visoko romalo po sinjem nebu in njegove zlate nožice so otresele vso roso s trsa. Stojč pod breskvo sem videl cel rožni venec deklet, ki so okopavale gorice. Bila je gartroža in plavica in mak in lilija in vse rože, kar jih cvete pod modrim majskim nebom. —

Bog daj, golobičice, zdravstvujte! Rad bi bil z vami, ali ves sem še divji in žalosten in dolgočasen, niti govoriti ne znam več z mladimi dekleti. Renčati sem se naučil kakor lačen pes in na tihem kolnem sebe in svojo srečo.

Svetlo in solnčno je pela gorica in bleščal se je mladi trs, dihala je visoka, rjava zemlja. Bister hlad je vel iz bukovega gozdiča, in zlatorožni hroščki so žareli na listih. Včasih je zapihljal veter in lahko in boječe se je zganil trs, da ne zbudi grozdja, ki še spi v njegovem naročju. Duh gozda, bukovega in hrastovega listja, se je spajal z vonjem mlade gorice, zemlje in trsa, in ves zrak je dišal po pomladi.

Nagledal sem se lepote in sem šel kramljat z miško, ki se je veselo in brezskrbno izprehajala po izbi. Včasi je prišla čisto blizu in me pametno gledala. Postavila se je tudi pokoncu in, stoječ samo na zadnjih nogah, si je umivala smrček.

„Vidiš, tako sva prijatelja! Drug z drugim morava potrpeti, ne pa tako, kot je bilo v barakah. Eden trpi kot črna živina, drugi se pa nosi nad njim, višji in bolj mogočen kot sam Bog. Da ti povem, miška, dolgočas bi mi bilo brez tebe.“

Ker nisem dobil odgovora, sem šel v klet in poklical vinske duhove, naj me razvedre. Razposajeni in razigrani so prileteli in govorili smo kasno v noč o visoki modrosti. Ko smo se na pragu poslovili in sem voščil drobnim zvezdam na plavih poljih lahko noč, sem stopil v svojo tiho hišico in sem zaspal z veselim smehom. Kje sem tedaj, siromak, vedel, kaj me čaka!

Iz zdravega vinskega spanja me prebudi roparjeva pila. Oprezno in strahoma, da ne bi počil vzmet v železnem ogrodju pod menoj, sem se oprl na komolec in zastrmel v temino. Previdno, rahlo piljenje je prihajalo skozi steno od strani, kjer je bila klet za železnim zapahom in z dvema ključema. In jaz sem zaprl samo enkrat, misleč si, čemu, vraga, bi zaklepal za večnost, saj je jutri zopet dan in gotovo bom žejen. In nekov — zlodej je to zavohal. Kot blisk mi je šinilo skozi možgane, da je ta nepridiprav gotovo član glasovite razbojniške tolpe, ki je tiste dni rokovnjačila po goricah in po kmetih okrog Sotle. In kdo ve, ako je samo eden, najbrže jih je cela družba, razpostavljena okrog moje kočice, in jaz sem zajet. Samo pokažem naj glavico skozi okno, in že imam svinec za lobanjo. In spomnil sem se raznih neusmiljenosti, ki so jih počenjali roparji, in lasje na glavi so mi vstali pokoncu. Skozi zid je prihajalo še zmeraj enakomerno, rahlo praskanje, včasih prekinjeno za trenotek, in potem je šla pila svojo pot naprej previdno in natančno. Sam sem se začudil svoji hrabrosti, ko sem naenkrat zaslišal v grobni tišini svoj divji glas:

„Kdo je?“

Srce mi je tolklo, in tresla se mi je roka, s katero sem se opiral, in za nekaj hipov je prenehalo sumljivo piljenje. Tudi strel ni počil skozi okno in krogla se ni zarila v steno; a za malo časa je začela pila iznova svoje delo. Premišljeval sem, kaj mi je storiti. — Sam sem, nikjer žive duše, in orožja nimam. Edino tista puška brez petelina sloni ob zidu. Tiho, tiho, da bi se ne izdal, sem stopil na tla in se plazil počasi proti kotu, kjer je stala zarjavela risanka. Krčevito sem jo zgrabil, stisnil v pest in zavpil drugič:

„Pri priči ustrelim, ako se mi kar takoj ne pobereš!“

Zagrmel sem in udaril s kopitom ob tla, da se je stresla koča in — iz špranje se je zaslišalo, kako je smuknila in stekla moja miška. Zbrisal sem si hladen znoj s čela.

„Miška, kaj si storila s starim vojakom! V kakšen strah si me nagnala! Nak, vse bi ti odpustil, a tega ne. Svoje življenje si zaigrala, in zdaj glej sama, kako se rešiš. Jaz si umijem rokē.“

Drugi dan sem šel na delo. Vzel sem rjavo zapečeno skorjico kruha, jo polil z oljem in sprazil na plamenu. Vse je dišalo po izbi, ko sem jo varno in skrbno del v past in nastavil pod omaro.

O miška, že poznam tvoje sladkosnedne zobčke. Ko zavohaš mojo vabo, je ni moči na svetu, ki bi te vzdržala. Nepopisno prijeten duh te zvabi k pasti, in skominalo te bo, da zasadiš zobke v dišečo skorjo.

Sijalo je solnce, in ležal sem v senci jablan. Dolgo sem poslušal smeh veselih deklet, in zdelo se mi je, da me kliče in vabi. Stopil sem med trs in se ogledal po njih. Bilo jih je kakor prejšnji dan pisan venec. Gartroža je bila vsa rdeča in njeno ime je bilo Micika. Robec na rjavih laseh je imela zvit v ličen turški turban, in lica so ji gorko žarela, bolj rožna in sladka kot vse, kar sem kdaj videl. — Plavica pa je imela samo predpasnik plav, ali ta je prekričal vse drugo, in njeno obličje se je zdelo zamolklo-belo in oči kot bi zmeraj sanjale o ljubezni. Lilija se je šopirila v belem krilu in rumenem predpasniku, a v obraz je bila nežna in drobna. — Še sem jih motril z zaljubljenim pogledom, saj jih je bila še dolga vrsta, ko so me zagledale in se živo zasmejale. Ostal sem na mestu in dekleta so prenehala z delom.

„Pridi pomagat!“ je prva zapela gartroža. In za njo so se oglasile druge: „Pridi k nam, da ti ne bo dolgčas!“

In v mislih sem jim odgovoril:

„Dekličice, blagor meni, da sem v vaši sredi! Ali kako naj se privadim vaši družbi in sladkemu kramljanju, ako sem cel divjak, ki sovraži vesela lica. Jaz prihajam od tam, kjer je doma grda puščoba.“ In od njih je šla radost v moje srce. Ko je bila ura poldne, so dekleta zavriskala in sedla. „Na svidenje,“ sem jim zaklical in z veselo pesemco sem stopil v hišo. Nervozno skakljanje mi je povedalo, da je miška v gajbici.

„Povej mi sedaj, kaj si imela ponoči! Ali ne veš, da ne morem trpeti razbojnikov, in nocoj si mi jih pripeljala pred oči celo trumo! Hajduk Mate je bil med njimi, in celo levi razbojnik se je priplazil iz cerkve. Ali jaz ne zlomim palice nad teboj, sodila te bo lepa deklica, in ako ji zbudiš usmiljenje, si prosta.“ — Nič me ni poslušala in je hrustala pečeno skorjico. Za hip se je ozrla name brez strahu, kakor bi si mislila, saj ni mogoče, da bi mi prizadel kaj žalega ta silno majhni velikan.

„Micika,“ sem poklical najlepšo izmed deklet, ko sem stopil čez prag in zagledal živi, rožni venec. „Micika, pridi gor! Govoriti imam s teboj!“

In je prišla in sedla k meni.

„Pij, Micika! Izpij, da boš vesela in židane volje. Na zdravje, le še pij! Kar potegni, potem te bom nekaj vprašal. Dobro, Micika, dekliček zali, pravkar sem ujel tole miško. Ali ni sirotica? Vidiš, dva srebrna pasa ima na kožuščku, okoli vratu enega in na hrbtu enega. Kaj misliš ti, ki si pametna, kaj naj naredim ž njo? Jaz mislim, da bi jo izpustil, ali ne, Micika?“

„Kaj še,“ je reklo dekle z neusmiljenim glasom. „Še nikoli nisem slišala, da bi kdo izpuščal ujete miši, ako ni prifrknjen. Ha-ha!“

Micika me je pogledala tako nedvoumno, da sem takoj vedel, kam meri.

„Ali — jaz si umijem roké. Pij še, Micika, da boš hudo vesela. Na dobro zdravje! Kar do dna in poglej skozi kozarec v nebesa! — Tako, in zdaj, Micika, vzemi to ubogo miško, nesi jo po robu goric sredi dišečega trsa in maka, kjer se sliši žvrgolenje kosa in drozda, nesi jo v dolino, kjer teče tisti bistri studenec. Tudi zapoješ medpotoma lahko veselo pesemco. In spodaj, kjer je voda čista in svetlo-zelena, kjer se igrajo solnčni žarki po gladini, kjer se priklanja temno jelševje in šumi v ozadju visoki, lepi javor, tam spusti našo miško v studenec, na snežno-beli pesek. Srečno opravi, Micika! In pridi povedat!“

Z veselim smehom je dekle odšlo, in kmalu zatem se je smejal cel rožni venec, ki je bil nanizan okoli gorice.

„Ali boš zdaj ti moja miška?“ sem vprašal lepega dekleta, ko se je vrnilo. „Ali ponoči me ne smeš strašiti.“ — „Če me boš pustil na miru,“ je odgovorila Micika. In ker sem ji to obljubil, je sprejela mesto miške.

Avgust Žigon:

Prispevek k petdesetletnici.

Tisto leto je Levstik koval svoj slovar v Ljubljani že svoje tretje leto, ne da bi bil, kakor so mu slednjič očitali, dovršil le osmerko pole za tisek.¹

In Vodnika je pripravljaval za „Matico“ tisto leto, zbiral daleč naokoli podatke ter že pisal njegov življenjepis in skladal „komentar“ njegovim pesmam, — ne da bi bil, kakor so mu oponašali, pripravil vsaj rokopis samih pesmi za tiskarno o dogovorjenem času.²

Oboje to dvoje — leta 1868.

Tistega leta 1868., ki je Levstiku vrglo v označeno glavno delo njegovo — od drugod tri zgodovinske dogodke, ki jih je Levstik vse tri pozdravljaval kot tri dobrodošla dejstva, kot tri znanitelje nove dobe v našem razvoju.

Slavili so v Ljubljani tisto leto dvajsetletnico leta 1848., — dvajsetletnico ustavnega življenja v državi.³ Levstik, čudak svoje vrste z drugim, vse drugačnim pogledom, pa je tisto leto govoril Dunaju, Celovcu in Mariboru po svoje: pozdravljaval je veselo rojstvo „Mladike“, smrt „Glasnika“ ter ustanovitev „Slovenskega Naroda“, — po dolgotrajnih borbah ustanovitev slovenskega političnega časnika.

Pisal je 12. junija 1868. Levstik Jurčiču: Najslabše bodo moje reči v „Mladiki“, ktere se jako veselim, in delala bode furore!

¹ Prim.: *Novice* 1865 (13./XII., str. 412): Gosp. Fr. Levstik bo vredoval slovensko-nemški del Wolfovega slovnika. — *Triglav* 1865 (15./XII., str. 412): Wie die „Novice“ schreibt, wird Levstik den slovenisch-deutschen Theil des Wolf'schen Wörterbuches redigieren. — *Laib. Ztg.* 1865 (15./XII., str. 1148): Der slovenisch-deutsche Theil des Wolf'schen Wörterbuches wird von Herrn Fr. Levstik redigirt werden. — *Celovski „Slovenec“* 1865 (29./XII., str. 406): „Novice“ pišejo, da je g. Fr. Levstik za vrednika slovensko-nemškemu slovarju postavljen. Tako je prav! — In slednjič pismo škofa Vidmarja dež. odboru z dné 14. maja 1874. (Stenogr. poročilo dež. zbora kranjskega 1874, priloga 16, str. 157.)

² Prim.: *Letopis Mat. Slov.* za l. 1869, str. 23: „Za trud mu je odsek odločil 100 gold. nagrade.“ — In istotam, str. 31: Levstik „je bil 3. marca t. l. (1868) za trdno obljubil dovršiti in izročiti svoje delo do 15. aprila.“ — In nadalje še str. 35 in 1869./II., str. 6: „Gosp. Levstik v listu od 1. oktobra 1868. l. prosi, naj mu slavni odbor dovoli, da Vodnikov rokopis dovršen podá v enem mesecu.“ — Vendar ga je izročil pa šele 24. febr. 1869. (*Letop. Mat. Slov.* za 1869./II., str. 11.)

³ Dr. Jan. Bleiweis, *Zgodovinska črtica.* (*Letop. M. Sl.* za l. 1869./I., str. 83).

In pisal mu je 2. febr. 1868. o „Glasniku“: „Glasnik“ je skopljenec. Z Janežičem je težko poslovati. Njegov strah je silno smešen in našemu slovstvu grozno kvären. „Molčimo, farji gredó!“ tako slóve njegov vedni trepet.¹

Stritarju pak je 11. junija 1868. ugovarjal: Da bi ti „Glasnika“ ubil, tega ne verujem. Menim, da bi tudi brez tvojih spisov bil umrl. Ali ga ne mislita vidva z Jurčičem zopet odkopati, slovenskega Lazarja?

In pisal je Jurčiču 2. febr. 1868., tožoč, da ne ve, kje bi mogel natisniti svojo kritiko o „Desetem bratu“, če bi jo tudi spisal, ker „Novice imajo svoje namene“, a Janežičev Glasnik pa nikakega poguma, še to: „Če Štajerci naprave nov političen list, kar je skoro gotovo, vanj bi se utegnila poslati kritika, drugi slovenski listi imajo premalo bralcev.“²

Tako je Levstik upal ter si obetal novih veselih posledic v našem slovenskem slovstvu iz tistih treh dogodkov, ki mu jih je prineslo leto 1868., — tisto leto, ki je bilo smrtno leto starega urednika nekdanje Krajinke Zhbelize Miha Kastelca, in bilo tretje leto Levstikovega dela za slovenski slovar ter leto njegovega dela za Vodnika, a bilo ravno desetletnica slovitih „Napák“, leposlovno-programega „Popotovanja“ s kritiko o stari Ciglerjevi povesti „Sreča v nesreči“, in mojstrskega „Martina Krpána“.

Pa koliko se mu je tega in kako se je uresničevalo, kar si je Levstik tu l. 1868. tako vesel obetal?

1. Dunajska „Mladika“ in celovški „Glasnik“.

Nekam čudno je dejstvo, da se nam ni ne v Jurčičevi ne v Levstikovi posmrtni ostalini ohranilo ni eno pismo ne Levstikovo ne Jurčičevo ne Stritarjevo iz l. 1867. Zato je nam to leto — zelo nemo leto.

In tako imamo mi dandanes tudi o „Mladiki“ prvi glas šele iz l. 1868. samega: v znanem nam že Levstikovem pismu z dné 7. februarja, ki je v njem poslal na Dunaj Levstik Jurčiču svoje misli — kritiko — o „Desetem bratu“ njegovem. Tam odgovarja v uvodu Jurčiču Levstik:

„Za almanah ne utegnem zdaj nič poslati; vendar ne branim, če Stritar izbere 3—4 pesmi, ali kolikor in ktere hoče, izmeju tistih, ki so v njegovih rokah; samo da boljše izbere pa da se na moje ime ne natisnó, ker protivniki bi mi precej zakričali, da se ubijam s pesmarstvom namesti slovarstva. Da se torej za moje ime podpiše M. Lipovec. Giöntini s[e]i ne upa prevzeti almanaha. Ves plah je o lepoznanških rečeh, odkar se je tako opekel z Jenkovimi pesmami, ktere jako slabo prodaja.“³

¹ Lj. Zvon 1917, str. 41.

² Lj. Zvon 1917, str. 41.

³ Objavil Oton Župančič: Lj. Zvon 1917, str. 41.

To je torej prva vest o stvari — za nas dandanes.

Beseda pa priča, da smo tu že nekako sredi dejstva: Levstik odgovarja tu 7. februarja 1868. nekemu Jurčičevemu listu, ki ga je bil prejel že pred dolgim z Dunaja. Saj pravi sam: „Gotovo pisano gledaš, da toliko časa niti ne odgovorim, kajti da ti mislim in celó moram odgovoriti, ménim, da o tem nejsi dvomil. Zdaj uže tri dni ne pišem drugo nego odgovore zastarélim pismom. Tebi je bil odgovor spisan uže 18. dan ónega meseca, a potem ga nejsem mogel takój prepisati, ker sem kopijo hotel ohraniti, in tako se je ta stvar odvlekla do denašnjega dné. Prosim Te, oprosti mi!“¹ Vsaj iz prve polovice meseca januarja je moralo biti torej to Jurčičevo pismo, če že ne morda celó iz meseca decembra poprejšnjega leta, — ako mu je Levstik že 18. januarja 1868. spisal svoj prvi, dandanes nam izgubljeni odgovor: kar celo kritiko „Desetega brata“, ki ga je bil šele takrat ter nikoli ne prej prebral vsega.

A kam pa je prešlo tisto pismo Jurčičevo? V Levstikovi ostalini ga ni! Ali ga je zavrzel že Levstik sam? Ali se nam je pogubilo kesneje? Cekin bi dal človek, če bi ga imel tu, ali vsaj vedel tu njegov datum in pa njegovo vsebino, ki je o njej povzeti iz Levstikovega odgovora edinole to: da je Jurčič s tistim pismom poslal Levstiku svojega, že l. 1866. v Celovcu dotiskanega „Desetega brata“, češ, naj bi o njem spisal ter dal o njem kje natisniti kritiko; nadalje, da mu je omenil nekaj, naj mu ne zameri, ker je vzel v svojem „Desetem bratu“ za epigraf k dvajsetemu poglavju štiri dotlej še „netiskane“ vrstice iz rokopisa njegovega „Sv. Elija“, kar mu Levstik zavrača, da so bile tiste vrstice „uže nekdé v Napreji natisnene“.² Poleg tega prvega dela o „Desetem bratu“ pa je potem Jurčičev list moral imeti — še drugi del o „Mladiki“: najbrže prvo poročilo o nameri, da izdasta s Stritarjem za leto 1868. nekak „almanah“, z imenom „Mladika“, ki naj bi mu Levstik poizkušal dobiti v Ljubljani Giontinija za založnika; a sam pa naj bi mu dovolil kak izdaten prispevek iz svojih še nenatisnjenih pesmi ter poslal še kaj družega svojega.

¹ Lj. Zvon 1917, str. 40.

² Lj. Zvon 1917, str. 40. — Bili so to prvi štirje izmed naslednjih šest verzov, ki jih je bil Levstik res že porabil v nekem svojem dopisu „Iz Rádolice 3. septembra. M. O.“ v „Napreju“ l. 1863, dné 11. sept. (šte. 73, str. 293), češ, da je to pesem „nekdaj slišal od stare pevlice“ ter da „mora biti gotovo Kančnikova“:

Mogočni svetec, grméči Elija!
Lej zvezane imam jaz roké;
Ti pa grmíš po širocem nebu,
In skoraj ne vidiš pod sáboj zemljé.
Prihrúmi nad Ljubljano bélo,
Drdráje privleci ropotni svoj voz!

Levstik je odgovoril Jurčiču dné 7. februarja 1868. o obojem nekako negativno: da o „Desetem bratu“ ne more oskrbeti javne kritike, ter da za „almanah“ ne more zdaj nič poslati. Levstiku je videti, da mu je bilo nameravano podjetje tu še nekam bolj od rok ter nekam tuje! Jasna priča je ta njegov list, da ni Levstik oče „Mladiki“, ampak res — Jurčič, prav kakor piše ta sam 20. aprila 1868.: „Izdajo naše Mladike sem začel pripravljati najbolj zarad tega, da bi Stritarja malo bolj priklenol in privabil v naše ubogo literarstvo in ta namen sem dosegel, kajti mož je napravil blaga za več kot pol prostora. Če imam ktero zaslugo za slov. slovstvo (ne misli da se čem bahati) gotovo sem te najbolj vesel, da sem Stritarja ‚zapeljal v bratovščino‘ pisalcev.“ Ni dala torej ne ideje ne impulza Ljubljana, ampak — mladi takratni naš Dunaj! In le botroval je potemtakem Levstik detetu, sedeč sam trdo za svojim slovarjem ter pehaje se za svojim Vodnikom o tisti dobi.

Več ko toliko pa o začetkih „Mladike“ ni povzeti iz edinega nam tu ohranjenega vira: iz tistega odlomka iz Levstikovega lista Jurčiču z dné 7. februarja 1868. A mar li kaj več iz nadaljnjih virov?

I.

Jurčiča je Levstikovo pismo hudó zbudlo; ni si pričakoval kaj takega iz Ljubljane. „Grozno si me raztrgal!“ je odgovoril Levstiku. „Globoko sem te ranil, česar jaz nikakor ne sem bil namenjen. Saj ta stvar nej tako huda, kakor se tebi vidi,“ ga tolaži in prepričuje v odgovoru Levstik.¹ Ni se sicer Jurčič Levstiku pa kar brezpogojno vdal, ampak branil se je in zagovarjal svoje delo z odločnimi ugovori. Zagovarjal je svojega Dolfa, in Levstik mu posej priznava, da je „Dolfa čisto otél“. In „o junakovej pasivnosti“ se je Jurčič skliceval nekaj na Goetheja, česar mu pa Levstik ni pritrdil, češ: „o junakovej pasivnosti ne mislim tako, kakor Goethe i ti za njím“. Toda, posneti je pa vendarle iz vsega, da je Levstikova kritika Jurčiča zeló oplašila; tako oplašila, da je celó svoj „Cvet in sad“, ki ga je imel prav takrat v delu, kar popustil. „Žal mi je tudi, da sem ti otróval veselje do ‚Cveta i Sadú‘. Iz glave si izbij te misli, ter moški delaj! Tudi tega ne verúj, da je záte uže vse izgubljeno,“ mu piše Levstik.² A navzlic temu Jurčič res ni dovršil takrat svojega romana: izšla ga je v Janežičevem „Cvetju“ l. 1868. res le prva polovica, drugo pa je dokončal Jurčič šele deset let kesneje! Nič ni pomagalo, da je Levstik prigovarjal Jurčiču: „Ne pozabi važnih besed: muth verloren, alles verloren.“³ In nič, da je Levstik pisal preplašen Stritarju: „Prosim te, potolaži ga malo! Tebi

¹ Lj. Zvon 1917, str. 46.

² Lj. Zvon 1917, str. 47.

³ Lj. Zvon 1917, str. 47.

rad vse verjame, i tudi vé, zakaj. Mogoče je, da sem ga sem ter tja morda res po krivici grajal.“

Bil je torej ta Jurčičev odgovor — važno literarno pismo. In dal bi človek tu dva cekina, če bi se nam bilo to pismo ohranilo. Pa se nam žal spet ni! Založil ga je bogvekam najbrže že Levstik sam. Sreča torej, da nam je Jurčič rešil vsaj tisti Levstikov odgovor z dné 27. februarja 1868., ki nam je iž njega mogoče posneti vsaj nekaj drobtinic njegove izgubljene nam vsebine, dasi žal ne tudi vsaj dneva njegovega; in posneti posebej še, da ni Jurčič ugovarjal Levstiku le zoper kritiko „Desetega brata“, ampak tudi zoper nasvetovani Levstikov psevdonim „Lipovec“ ter zoper njegov molk o almanaha predlaganem imenu: „Mladika“. Odgovarja namreč Levstik Jurčiču dné 27. feb. 1868. tako-le:¹

„Namesti „Lipovca“ ne najdem nič prida. Torej postavita „Trpislav“, ali kakor je vama drago. Morda bi ne bilo napak: „Trnobòd, Protiròk. Rogobòdič, Vseslavljevič,“ ali kakor se Vama zdí. ||

Niti namestu „Mladike“ mi nič pripravnega ne pade na um, ker mi je to ime po godi, kajti malo skrito vendar le kaže protivnost „Staroslovenecem.“ Če hočeta še jasneje govoriti, imenujta almanah „Šíbo“ ali „Palico,“ ali „Staromlàt,“ „Brezovko,“² „Bátino,“ „Grjáčo,“ „Bíč,“ „Novomislič,“ „Starobòj,“ „Starográbod,“ „Starokrès,“ „Ognjílo,“ „Kresílo,“ „Mladodrùg,“ „Staročrtnik,“ „Čítalo,“ „Staroúdríč,“ „Oven,“ „Rézal nič mázal,“ „Rezílo,“ „Meč,“ „Oskrd,“ „Klészče,“ „Mlaj,“ „Starobíčnik,“ „Prostolíčnik,“ „Starotèp,“ „Vesna,“ „Novodòbničnik,“ „Trebílo,“ „Pravopótnik,“ „Neprvák,“ „Novocést,“ „Očíst (nekaka zél, ki čisti krí),“ „Tepézničnik,“ „Nehlínsk,“ „Hlinočrtnik,“ „Ščuka,“ „Pravoušt,“ „Pravoslóvnik,“ „Staromráznik,“ „Mladoúšt,“ „Novopótnik,“ „Vinoréz,“ „Srpíca,“ „Kosa,“ „Mladozorje,“ „Nova iskra,“ „Iskra,“ „Orel,“ „Krt,“ „Mladožír,“ „Starogòn,“ „Vráč,“ „Mládogost,“ „Grebén,“ „Starogróz,“ „Groza,“ „Grom,“ „Starodrèznik,“ „Mladozornik,“ „Dimogòn,“ „Staríboj,“ „Jutro,“ „Novozvonje,“ „Zvon,“ „Izbáva“ (rettung); „Novák,“ „Novína,“ „Novoròdnik,“ „Novouk“ itd.

Ne hudúj se, da sem o tako resnej stvari tu ter tam priteknol kako šaljivo ime. Vsled teh besed nobena nej prída. Morda si utegneta katero iz teh vzeti namestu „Lipovca.“ Ali bi vídva v almanah sprejela od mene kritiko o Mazepi Koseskega? Zádnje „Novice“ to robo jako hvale, i treba se je oglasiti, da ne bi ptiči „mladokljúni“ zopet začeli po Koseskem³ prepevati. Če vzameta, piši mi, doklé je treba Vama delo

¹ Prvi del tega pisma je objavil Oton Župančič v Lj. Zvonu 1917, str. 46, ter prenehal prav pri besedilu, ki sledi tu.

² Najpoprej se je tu zapisalo Levstiku: Brezovka; pa je potem izkrožil z debelejšo potezo prvotni a v jasen o.

³ Tu se je Levstiku najprej zapisalo napak: Kosk, pa je preko tega k takoj popravil krepak e ter nadaljeval: skem.

poslati; prav naglo mi nej mogoče, ker imam toliko posla, da časi ne vém, katerega bi v roko vzél, a te kritike imam vendar uže nekoliko gotove.“

Dragocenost nam — ta odstavek Levstikovega pisma! Nele kot prispevek o neizčrpnem besedotvorniku Levstiku, ki je že tu predlagal naslov „Zvon“, ampak posebej še kot dokaz o dejstvu, da je bila po svoji ideji „Mladika“ odpornost podjetje zoper staro tedanjo strujo, kar naj bi izražalo tudi že ime almanaha sámo; a Jurčiču se je „Mladika“ zdelo prezakrito, premalo izrazito ime, ki naj bi si izmislil ter nasvetoval namesto tega Levstik rajši kaj bolj kričavega. Bojni glas nove dobe je bila torej „Mladika“, povsem v smislu tiste istoletne bojevitosti potemtakem, ki jo je razvijal Stritar v svojih „kritičnih pismih“ v zadnjem polletniku Janežičevega „Glasnika“! —

Privil pa je Levstik listu za Jurčiča pod isti ovitek hkratu še drugo istočasno pisanje: odgovor svoj Stritarju, z izrecnim naročilom Jurčiču, naj mu „blagovoli izročiti priloženo pismo“. Dolgoval je že dalj časa odgovor nekemu dopisu Stritarjevemu, ki je bil po lastnih Levstikovih besedah „tako obširna, tako izvrstna kritika“ nekaterih Levstikovih pesmi. In morda nam za tri cekine tu škode, da nam tudi tega pisma ni ohranil Levstik, ampak ga najbrže sam uničil! Odgovor njegov Stritarju pa je bil naslednji:

Dragi prijatelj!

Po pravici se jeziš, da na tvoje obširno pismo, v katerem je bila tako obširna, tako izvrstna kritika nekaterih izmed mojih pesmic, še zdaj nej bilo odgovora. Napak sodiš, ako misliš, da si me s kritiko razdražil. To nikakor nej res. Srčno sem ti zanjo hvaležen, kajti potrjujem jo vso od konca do kraja. Vendar sem bil naménjen o nekterih stvaréh, katere si v kritiki o mojih pesmicah oménil, s teboj obširneje govoriti. Vedno sem se pripravljaj, pesmi s tvojo kritiko vred v roko vzeti, primerjati moje delce tvoje sodbi; ali do tega nejsem še zdaj mogel priti. Ne véš, koliko neodložnih poslov me doletí poleg mojega jako silnega slovarskega dela! Nameri se časi, da po cele dni jezikoslovstvo ostane na strani, kar bi se nikakor ne smelo zgoditi; ali tako je! Pri nas je strašno velika množica ljudíj, kader se je treba poganjati za mastno plačo; kader je treba dela, pa lové tiste, kateri sicer radi delajo, pa poleg vsega tega skoro nejmajó vsakdanje potrebe. Prosim te, odpusti moj dolgi molk!

Jurčiču sem bil pisal o njegovem „desetem bratu“ svoje misli. Govoril sem odkrito, sem ter tam celó morda malo preostro. Kreku ali Umku jaz kaj takega nikakor ne bi pisal, a Jurčič je druge vrste mož. Kar bi se pri ónih dveh reklo méd po steni mazati, to utegne koristiti Jurčiču, kateremu treba resnico brez okoliša povedati, ker se trudi

v resnici, da bi prišel na pravo stezo. Iz njegovega odpisa vidim, da ga je moj list hudo ranil, kajti piše mi: „grozno si me raztrgal!“ Prosim te, potolaži ga malo! Tebi rad vse verjame, i tudi vé, zakaj. Mogoče je, da sem ga sem ter tja morda res po krivici grajal. Če utegneš, preberi „desetega brata“, i mojo razmetajočo sodbo popravi, če se dá. O „Mladiki“ i „Lipovcu“ sem g. Jurčiču obširneje pisal, a nič dobrega nejssem mogel svetovati. Tudi sem ga vprašal, če v almanah od mene vzameta kritiko o „Mazepi“ Koseskega. Ta mož piše, kakor je pisal. Slovanski nikoli nej znal misliti a še menj pisati. Bati se je, da ne bi nepremišljena mladina zopet za njim krenola. Uže iz tega vidiš, da ga mislim malo raztrgati; vendar Vama dela ne morem precej poslati, če tudi imam uže nekoliko spisanege. Zdaj sem v dramatičnem i sokolovskem odboru. Iz zadnjega odstopim v prihodnjem občnem zboru. Voliti sem se dál samo zato, ker se zdaj prenarejajo „pravila“, katera je hotela nekaka „klika“ čisto po absolutizmu skrbati, čemur smo se ustavili v zadnjem občnem zboru.

Treba, da ti malo obširneje pišem o dramatičnem društvu, iz čegar odbora ne mislim stopiti; nekteri me celó nagovarjajo, da bi prevzél prvosedstvo, o čemer hočem dobro premisliti, ker je mogoče, da bi moje ime na čelu društva utegnolo pri nekterih osovah kvaro delati. Prav lepo te prosim, da tudi ti prevzameš eno mesto vnénjih odbornikov. Do tebe i do Jurčiča mi je največ. Pisal sem o tem tudi Jurčiču.¹

¹ V pismu namreč z dné 27. februarja 1868., v zadnjem odstavku lista, tako-le: „Zdaj nekaj čisto drugega! Dramatično društvo se ustanovi po prenovljenih pravilih; občni zbor bode v prvej polovici sušca. V pravilih stoji, da bode vseh vkupe 20 odbornikov, razdeljenih v: 1. znanstveni razdelek 12 odbornikov, meju katerimi 4 mogó zunaj Ljubljane prebivati. Tega razdelka posebni nálog bode, po knjigah preko društva natisnenih, razglašati kritike o vseh izvirnih i poslovenjenih igrah, katere društvo postavi na oder, dalje o vsacem društvu poslanem i potem sprejetem delu ter tudi o drugih slovenskih i poslovenjenih dramatičnih delih; 2. v igralni oddelik 5 odbornikov, katerih nálog je, skrbeti za gledališko igranje; 3. v gospodarski razdelek 3 odbornikov, meju katerimi sta blagajnik i knjižničar. Prvosednika i blagajnika voli občni zbor, sicer se odbor sam ustanovi. Posebna skrb društvu bode tudi osnovati dramatično knjižnico, v katero imajo priti vse izvirne domače i poslovenjene, ter kolikor bode mogoče, tudi vse druge slovanske igre; vrhu tega, kar se dá, vse prestave v razna slovanska narečja najboljših dramatičnih děl drugih narodov, napósled najboljše dramatične igre in poučne knjige o dramatici vseh izobraženih jezikov, i to ali v prvopisu ali v prestavi, po okolnostih i potrebi.

Če hočemo da bode iz tega društva kdaj kaj več nego sama figura, treba delati. Po tej osnovi bi se dalo mnogo koristiti slovenskej dramatici. Ali treba je duševno izobraženih, slovstvenih i delavnih močij. Prosim te i nadejem se, da ti prevzameš eno mesto vnénjih odbornikov. Pomisli, da figurantov imamo dovolj, ter da v tem društvu nej nobenega „Staroslovenca.“ Tudi g. Stritarja sem prosil, da bi se dal izvoliti za vnénjega odbornika. Podpiraj me v tem, če moreš. Posebno do Vaju mi je največ. Nikakor se ne sméta kratiti. Mene sile, da bi prevzél prvosedstvo, o čemer mi je dobro premisliti, kajti mogoče je, da bi moje ime na čelu društva utegnolo

Dramatično društvo, čegar delavnost je nekaj zastala po lenobi društvenega tajnika Nolja i tudi zaradi tega, ker je njegov prvosednik bil Svetec, katerega nikdo več pri nas ne more trpéti, ustanóví se po prenovljenih pravilih. Baš v dramatično sejo smo se zbirali, ko Svetec, z Dunaja zadnjič prišedši stopi v čitalnično prvo sobo, kder najde nas tri: Pourja, Nolja i mene. Noli je popihnoł v drugo sobo, kakor bi imel nekaj iskati, jaz sem molčal, Pour tudi. Svetec stopi k Pourju, ter mu po sili vzame roko, potem sta nekaj malega besedovala, kakor bi trnje jedla. Povabili so Svetca v sejo, pa nej hotel priti, rekši, da ne vé programa, da nej nič pripravljen itd. Potem je Svetec vendar sejo dvakrat sklicaval, pa je nobenkrať nej mogel sklicati, kajti nikoli se nej hotelo zbrati pod njegovim prvosedstvom dovolj odbornikov. Napósled je mož stopil iz odbora, i tekój drugi dan potem se zbor sníde v potrebnem številu. Zdaj nej v odboru nobenega „Staroslovenca“, niti prihodnjič ne bode nobeden izvoljen. Svetec je cel mesec sejo zastónj sklicaval, i tako smo izgubili mnogo časa; zdaj zopet pridno delamo. Občni zbor bode v prvej polovici sušca. Po pravilih bode vseh vkupe 20 odbornikov v treh razdelkih: 1. znanstveni razdelek 12 odbornikov, meu katerimi 4 mogó zunaj Ljubljane prebivati. Tega razdelka posebni nálog bode, po knjigah, preko društva natisnenih, razglašati kritike o izvornih i poslovenjenih igrah, katere društvo postavi na oder, dalje o vsacem društvu poslanem i potem sprejetem delu, ter tudi o drugih slovenskih i poslovenjenih dramatičnih delih; 2. igralni oddelek 5 odbornikov, katerih nálog je, skrbeti za gledališko igranje; 3. gospodarski oddelek 3 odbornikov, meu katerimi sta blagajnik i knjižničar. Prvosednika i blagajnika voli občni zbor, sicer se odbor sam ustanóví. Posebna skrb društvu bode tudi osnovati dramatično knjižnico, v katero imajo priti vse izvírne domače i poslovenjene, ter kolikor bode mogoče tudi vse druge slovanske igre, vrhu tega, kar se dá vse prestave v razna slovanska narečja najboljših dramatičnih del drugih narodov, napósled najboljše dramatične igre i poučne knjige o dramatici vseh izobraženih jezikov, i to ali v prvopisu ali v prestavi, po okolnostih i potrebi.

Po tem črteži bi se morda mnogo dalo koristiti; ali treba je duševno izobraženih, delavnih mož v odbor, kajti figurantov je pri nas povsod

pri nekterih kvaro delati. Odpíši mi v kratkem o tem, da bodem vedel odboru poročiti. To se vé, da moraš najprvo pristopiti v društvo, predno te moremo voliti, pisalni družabniki plačújo po 1 gld. na leto, po starih pravilih; jaz mislim v občnem zboru nasvetovati, da bi plačevali po dva gld. na leto, kar tudi nej dosti.

Nadejóč se, da mi te prošnje ne odrečeš, nego da bodeš nagovarjal tudi g. Stritarja, kateremu blagovoli izročiti priloženo pismo, ostajam | Tvoj | stari prijatelj | Levstik.“

Prazni spodnji del strani je odtrgan. Na obratni vnanji (četrti) strani ostanek naslova: ... p Jurčič.

preveč. Torej te prosim, da sedeš¹ na en stol vnénjih odbornikov. Tebe² nikakor ne izpustimo, torej te še enkrat prosim, da se nikakor ne bodeš krčil. To se zna, da ti je poprej stopiti v društvo, predno te moremo izvoliti. Pisalni družabniki po starih pravilih plačújo po 1 gld. na leto; jaz mislim v občnem zboru nasvetovati, da bi plačevali po 2 gld. a. vr., kar tudi nej mnogo. Prosim te, da mi o tem v kratkem odpíšeš par vrstíc, da bodem vedel odboru poročiti.

Prosim te, da odpustiš moj neopravičeni dolgi molk ter da ne zavržeš moje želje o dramatičnem društvu ter ostajam

V Ljubljani 28/2 868. Tvoj stari prijatelj
Levstik

Naslov, brez poštnih pečatov: | P. T. | Jožef Stritar | na | Dunaji |.

Podaja nam to pismo posebej eno: nov prispevek o Levstikovem delovanju leta 1868., — trud njegov za slovenski oder. Ustanavljal je nanovo, preosnavljal je tega leta (zoper Svetca) „Dramatično društvo“, ki je o njegovi dotedanji zgodovini prinesel „Slovenski Narod“ takoj v tretji številki svoji (7. aprila 1868.) pod naslovom „Naša društva“ naslednje (najbrže Levstikovo) poročilo:

Dramatično društvo. Naj mlajše med slovenskimi znanstvenimi društvu je vlani vstanovljeno dramatično društvo v Ljubljani. Dné 15. marca imelo je svoj prvi občni zbor, iz kterega hočemo tukaj na kratko nekoliko črtic podati. Po nagovoru podpredsednika g. Grasselija bilo je na vrsti sporočilo tajnikovo, iz kterega je razvideti, da šteje društvo 158 udov in je napravilo 4 predstave v čitalnici, ter izdalo v tisku 3 igre, 2 pa da ste ravno v natisu. Sporočilo izreka željo, naj bi podpora bila obilnejša, ker le potem bode društvo moglo krepko napredovati, ako najde pri vsih rodoljubih čvrste podpore. Sporočilo blagajnikovo kaže, da ima društvo premoženja 460 gld., dohodki prvega leta znašali so 330 gld. gotovega denarja in več darov. Posebno spominjalo se je rodoljuba, rajnega Grmeka, ki je društvu zapustil dragocene priprave za predstavljanje meglenih podob in 100 gld. gotovine.

Pravila sprejel je občni zbor po popravah, ktere je predlagal začasni odbor. Koj ko se potrdijo pravila, skliče se občni zbor zopet, ter se bode volil po novih pravilih pomnoženi odbor. Do tačas opravlja začasni odbor vsa dela, kaj več o novih pravilih in društvu sploh prihodnjič.

(Dalje prihodnjič.)

¹ Prvotno se je tu Levstiku zapisalo: sedež pa je popravil potem ž v š.

² Prvotno je zapisal Levstik: Tebí, a izpremenil i v e tako, da je pika še ostala.

Rado Murnik:

Iz velike dobe.

3. Ob vse.

I.

Mlada žena je v nizki okajeni kuhinji brisala pomito posodo. Včasi je ponehala in pogledala vunkaj v smehljajoče se trepetanje pomladno, kjer so peli ptiči in godli čirički. Polna lica so ji bila ogorela, nežnosvetla, kakor da je južno solnce pustilo nekaj svojega zlata na njih. Lepe, žalostne oči so ji zrle plaho skozi okno, kakor bi videle v poznih popoldanjih sencah nekaj strašnega.

Izpred hiše je slišala glas svojega moža in sinka. Oče se je pogovarjal in šalil z dečkom; zdaj in zdaj je zazvenel jasni otroški smeh. Ta veseli smeh ji je paral srce; že ves dan jo je mučilo: „Jutri mora moj Martin k vojakom!“

Okoli ustnih kotov ji je podrhtavalo in solze so se lesketale na dolgih črnih trepalnicah. Slutila je nekaj groznega, kar je še daleč. Čutila je nejasno, da ji preti nekaj težkega, hudega, neusmiljenega — čutila je, da ji preti zlo, ki še nima prave moči, ki pa se bliža s strahovito gotovostjo.

Ob steni je tiktakala ura; zdela se ji je prežeča pošast, zlobna, neizprosna — iz tiktakanja je slišala venomer: „Jutri! Jutri!“ Razburjeno dušo ji je pretresal sedaj strah, sedaj jeza in upornost zoper neusmiljeno usodo, ki sega po njenem možu.

„Jutri odide in nikoli več, nikoli več ga ne bo nazaj!“

Zgrudila se je na stolec in se naslonila na mizo. Solze so oblile cvetoči obraz. Nad sabo je zopet čutila tujo, sovražno silo, proti kateri se ni mogla in se ni upala boriti.

„Zapisan je smrti!“ je zaihtela tiho. „Tako mlad bo moral umreti!“

Mahoma je vstala.

„Ah, če pride Martin in me vidi takole!“ ji je šinilo po glavi. „Ne smem mu še bolj greniti žalostnih zadnjih ur doma . . .“

Umila si je objokani obraz in oči, si popravila rdečo ruto na črnih laseh in dejala posodo na polico. Hodeči se je prožno vitko telo nekoliko pozibavalo v bokih.

Žalostna tihota v hiši ji je tesnila srce. Tiho je zaprla kuhinjska vrata, šla po veži in obstala neodločno na pragu. Kar ni se upala k možu.

Na zapadnih oblakih so žarele večerne rože. Hladilna sapica je pihljala iz doline od skalnatih bregov šumeče Soče, razmikala veje in liste in razpletala bujne trte. Daleč je videlo oko preko holmov in hribov do mrzlega ledovitega Krna in Matajurja, do Doberdobske planote in Trnovskega gozda. Ponekod so vinogradi in polja, zeleni griči z vasmi in cerkvicami že počivali v večernih sencah. Njene oči so videle rajsko lepoto tega velikega jugoslovanskega vrta, ali ni je občutila njena duša. Danes ne. Pogled se ji je ujel na bujni češnji: izmed zelenih listov so rdele krvave krogle. Solnce se je bližalo zatonu kakor sreča njenega življenja.

Počasi je stopila čez prag in sedla k možu in sinu na klop.

„Tata mi je obljubil lepega konjička, čisto novega!“ se je veselil živooki, rdečelični Janko. Pobožala ga je in ga vzela v naročje. Prizadevala si je, obvladati razburjenost in kazati miren obraz, toda Martin je takoj opazil njene zardele oči, njeno tiho trpljenje in neizrečeno se mu je zasmilila.

Obrnil je glavo v stran in pogledal proti vasi. Od vseh se je že poslovil; vsakega je prosil, naj mu odpusti, ako ga je kdaj žalil. Vsi so mu želeli, naj se kmalu srečno vrne domov. Inako se mu je storilo; še nikdar niso bili tako prijazni in obzirni do njega. Vse se mu je zdelo tako praznično, slovesno. Tudi na malem pokopališču je bil in se poslovil od rajnih staršev.

Sedaj se je poslavljajal od rojstnega kraja. Gledal je in gledal, da bi si neizbrisno v spomin vtisnil vso to sveto krasoto in miloto domačega sveta! Kakor v lepih sanjah — se mu je dozdevalo — je preživel z Ano mirna leta zakonske sreče. Kako naglo so minuli prijetni dnevi! V baraki, na straži, v strelnem jarku, v bolnici bo živela duša ob teh spominih!

Še lepši se mu je zdel sedaj rojstni kraj, še dražji sedaj, ko je vedel, da ga bo moral zapustiti — morda za vekomaj, za vekomaj!

Dvignil je glavo in izpregovoril: „Ana, kako lepo je pri nas doma! Čudno, do danes nisem znal prav ceniti te lepote; šele zdaj, ko bo treba oditi . . .“

Ugriznila se je v ustnico, da ne bi zaihtela na glas. Skrila je obraz za sinkovim. Njiju roki sta se našli. V trtah nad njimi je rahlo šumel večerni piš. Pol zapadnega neba je rdelo ko velika krvava rana.

Mimo češnje se je primajal bradati sosed Luka, vdovec. Luka Makuc je bil že jako star, pa vendar še vedno zdrav in močan ko medved v Trnovskem gozdu. Velik filozof je bil Luka, zmeraj lepo zadovoljen. Zato se je zdel vrli modrijan nekaterim malo prismojen.

„Dober večer, ljudje božji! Težka mora tlačiti svet. Malo starine sem prinesel, Novak!“

Dvignil je pletenko kvišku in se srečno muzal, kakor bi mogel s svojim vinom pregnati vso moro tega sveta.

„Vem, Novak, da imaš sam vina, ma tale kapljica je posebno dobra,“ je dodal in sedel k Martinu.

Ana je posadila Janka na klop in šla v hišo. Cerkvice na otemnelem tihem gričevju so zapele večerno pesem. Nad zapadnimi vrhovi je bebel prvi krajec, že nekoliko srebrn. Ana je prinesla belega kruha in dva kozarca.

„Da bi se srečno vrnil!“ je napil Luka. „Da bi ga skupaj podrla še nekateri poliček, ljubi moj Martin!“

Trčila sta in pila. Pogovor se je plel o raznih stvareh. Govorila pa sta le moža; Ana je nemo zrla v daljavo, kakor bi se tam razodevala uganka temne prihodnosti. Luka jo je večkrat pomotril in se natihoma čudil veliki izpremembi. Šuligojeva Anica, najlepša med lepimi, je bila svoje dni najživahnejše dekle daleč naokoli. Petična ni bila; lepota, veselo srce in delavne roke, to je bila vsa njena dota. Tudi kot žena ni nikdar togovala; pela, šalila in smejala se je ves dan, da se je moralo razigrati srce tudi najbolj skisanemu pustežu. Sedaj pa so bile počasne njene kretnje in komaj se ji je ljubilo govoriti, v očeh pa se je skrivala plaha bridkost.

Luka je pripovedoval, kako se je bojeval zoper Laha. „Hudo je bilo tudi tam okoli Verone in Custozze, ma takrat je bila vojska še prava vojska, dandanes pa — hm! Smejali bi se bili tedaj vsakemu, ki bi pravil, da se bodo kdaj bojevali tudi pod morjem in celo v višavah! Kaj meniš, Martin, ali pojde tudi Italijan proti nam ali ne? Velikanske priprave delajo neki v Italiji in za mejo mrgoli vojaštva. Naša polja in vinogradi kažejo tako lepo, ma če bi prihrumel sovražnik —“

Ana je obledela; nehote je nekoliko odprla usta, da se je zalesketalo belo med rdečim, in povabila glavo nad Jankom, ki je zaspal v njenem naročju.

„Ne bo ga ne sem, Italijana,“ je prekinil Martin soseda in si skoraj srdito vihal močne črne brke. „Žena, nesi otroka spat!“

Ko je odšla, je dejal natihoma: „Oče Luka, o Italijanu pa rajša ne govoriva, saj je Ana že tako preveč žalostna in zbegana. Tudi ne omenjajte, da moram jutri odtod, prosim vas! Saj si vendar lahko mislite, kako ji je težko!“

„Ej, saj res, viš, kako sem neroden! Ne zameri mi, Martin! Le dajva ga še kozarček!“

Ko se je Ana vrnila, sta se pogovarjala o sadnem drevju. Sedla je k njima in tiho gledala v sanjavo južno noč. Zlati prvi krajec, čimdalje bolj rdeč, se je bližal zapadnim robovom. Na nebu so trepetale zvezde kakor nabodene kresnice.

II.

Drugi dan po kosilu je Makučev Luka odpeljal Novakove proti daljni železnični postaji.

Molčali so vsi štirje. Mali Janko je čutil globoko žalost roditeljev. Plašno je pogledaval resnega očeta, ki je imel na klobuku in na prsih pisana šopka in belo-modro-rdeče trakove. Skoraj bal se ga je: zdel se mu je tako tuj.

Ana je topo gledala, kako so se premikale gube na suknji voznika Luke, kako so padale vajeti po hrbtu vrančevem in mu vihrala dolga črna griva ob vratu. Hrabro je premagovala solze, da ne bi možu še bolj grenila bridke ure ločitve. Po vroči glavi so ji begale nejasne, zmedene misli.

Dalje in dalje je drdral skromni voz po razvoženi cesti. Gost prah se je dvigal in polegal po senožetih in poljih, po ograjah, grmovju in drevju. Vas za vasjo je ostala za njimi. Janko se je radovedno oziral sedaj na levo, sedaj na desno. Naposled je zaspal.

Prijetno je zadehtelo od belocvetnih akacij; počasneje je stopal konj po napeti cesti. Mlada žena je skrivoma pogledala moža in vzdihnila.

„O da vse to ne bi bilo res!“ jo je mučilo. „O da bi bile to le sanje! Ta roka, ki drži sina v naročju, ta roka je zdaj še krepka, zdrava, živa. V kratkem utegne biti razmesarjena, pohabljena, odrezana, pokopana. V kratkem utegne biti moj ubogi mož ranjen, mrtev, pokopan bogve kje, bogve kje.“

Povesila je glavo in zaihtela vroče: „Ah, Martin, Martin, če te ne bo nikoli več nazaj! Ah, kako sem bila srečna in kako malo sem znala ceniti svojo zlato srečo! O da bi mi ostal vsaj še en dan, vsaj še en dan!“

„Ne žaluj, ljuba Ana! Žalovanje nič ne pomaga. Morebiti se vrnem prej, kakor upava. Ne pade vsak. Morebiti me pošljejo kam za fronto.“

Vedela je dobro, da sam ne verjame, kar govori njej v tolažbo. Takega korenjaka naj bi obdržali v zaledju?

„Ne jokaj se, Ana, lepo te prosim!“ Ujel je njeno trepetajočo malo roko.

„Ne bom se več jokala, Martin!“ je obetala in siloma goltala solze. „Molila bom — mogoče da bo kmalu mir, ah, mir!“ Nasmehnil

se ji je lepi obraz, nasmehnile so se njene solzne oči. Tedaj se je zbudil Janko.

„Ali bo lepo, ko se vrnem! Ali bomo veseli takrat!“

„Ali bo lepo!“ je vzkliknil dečko. „Kadar pride tata, se popeljeva daleč daleč tja v Gorico, da mi kupi novega konja! Kajne, tata?“

„Še dva ti kupim!“

„O — kar dva! Dva lepa belčka, kaj, tata?“

V nemi žalosti je gledala predse. Polagoma se je nekoliko pomirila. Iz vdanih oči je sijalo upanje.

Konj je potegnil močnejše. Oddaleč se je čulo ukanje in petje. Ana zagleda postajo in se zgane. Iznova oživi boleost in bojazen. Voz se ustavi pod oprasanim kostanjem. Luka priveže vranca k deblu. Neprijetno zaudarja po premogovem dimu.

Na postaji mrgoli potrjenih mož in fantov, ki morajo h kadru, ter njihovih prijateljev in sorodnikov. Ukajo, vriskajo, pojo, kriče, se šalijo, smejajo. Toda ta smeh ponajveč ne prihaja od srca, to veselje je navidezno, prisiljeno. Vsi čutijo to dobro in se pogledujejo s čudnimi, negotovimi pogledi, kakor v zadregi. Vsi so okrašeni s pisanimi šopki in slovenskimi trakovi. Njih obrazi rde od razburjenosti, od pijače, kaje in kričanja. Brkat mož igra na harmoniko. Izza ovinka, izza zelenega drevja se dimi in vije teman oblak kakor črna zastava.

„Že gre!“ se glasi po množici. Potrjenci vzamejo vsak svoj kovčeg in stopijo bliže tiru. Hripavo zažvižga vlak.

Obupna žalost duši Ano tem huje, čimbolj se bliža strašni trenutek ločitve. Vsa kri ji sili k srcu, hladna roka pritiska robec na trepetajoče ustne, ki prihaja iz njih zastoj zadržavano ječanje.

Vlak prigrmi, zahrope in se ustavi.

„Zbogom, Ana!“ izpregovori Martin s hripavim, toda odločnim glasom in ji stiska roko.

„Oh, Martin! Martin!“ Težko, z veliko muko jeclja te besede in upre vanj žareče oči. Burno se ji dvigajo prsi, vsa se trese. Jokaje se mu oklene okoli vratu; strastno objame moža in ga poljubi. Tudi Janko, videč materino žalost, jame točiti solze.

Martin se rahlo oprusti iz Aninih rok, dvigne sinka k sebi in ga poljubi. „Le priden bodi zmerom, Janko, in lepo ubogaj mamo!“ Nato se obrne k Luki: „Zdravi mi ostanite, dragi sosed! Ostanite nam zvest prijatelj in pomagajte pri nas, ko mene ne bo!“

„Le v Boga zaupaj, ljubi moj Martin! Kakor je božja volja, tako naj bo! Pomagal bom že, kar bom mogel. Da se kmalu spet vidimo zdravi in pa bolj veseli! Kakor je božja volja . . .“

Ana, smrtno bleda, poda še enkrat možu roko.

„Zbogom, Ana! Varuj mi sina! Zbogom!“ Nato skoči s kovčegom na vlak. Žena ga zagleda pri oknu. „Pazi na sina . . .“ Druge njegove besede pogoltno hrušč, kričanje, ukanje, klici, piski, jok.

Vlak potegne. Roke mahajo. Robci vihrajo. Fantje zavriskajo, zapoje. Živio! Zbogom! Živioooo! Živio, živio!“ Žalostno zažvižga stroj, žalostno odmeva od gora. Škripajoč, hropeč in bobneč drdra vlak proti jutranji strani.

Silna žalost trga Ani srce. Kakor v omotici gleda skozi solze dolgi črni vlak, vidi nad črno pošastjo belega angela, tihega smrtnega angela.

III.

Dan umira. Oblaki gore.

Na klopi pod trtami sedi Novakova Ana z bolnim Jankom v naročju; poslavljata se od domačega kraja.

Od Krna do morja poka in treska neprenehoma, bobni in grmi, kakor bi premikalo in podiralo gorovja. Od morja do Krna divja šesta soška bitka. Bičano ozračje podrhtava, vrata in okna brne.

Trudna naslanja mlada žena vročo glavo ob hladni zid. Kako daleč se ji zde dnevi kratke sreče! Njene lepe oči gledajo otožno proti Gorici — prej prekrasnemu biseru jugoslovanskih mest, zdaj žalujoči razvalini — gledajo proti sovražnim in sovraženim goram, kjer se dvigajo dim in umazani oblaki.

Po dolgih mesecih, polnih toge in koprnjenja, polnih mučne negotovosti in mučnega pričakovanja, ji je vendar zasijalo solnce veselja v mračno dušo. Pred dobrim mesecem ji je pisal Martin od italijanske fronte: „Kmalu pridem za par tednov domov na dopust . . . Ljuba Ana, varuj najinega sina!“ Jokala je od veselja. Mali Janko je vriskal in skakal; komaj je čakal, da vendar že pride tata.

Pred dvema dnevoma pa je prejela preprosto belo dopisnico: „Korporal Novak Martin . . . pehotnega polka je padel dne . . . avgusta 1916 pri Sveti gori in je pokopan na vojaškem pokopališču pri Solkanu. C. in kr. vojni kurat . . .“

Takrat ji je bilo, kakor da je strela udarila vanjo! Omamljena je tavalala po hiši in ječala bolestno kakor v divjih sanjah. Naposled se ji je ulil lajšalni vir iz pekočih oči.

„Varuj mi sina!“

Nikomur ni razodela strašne novice; bala se je, da nebi bolni sinko od drugih zvedel o smrti tako težko pričakovanega očeta.

Nad sabo zasliši brnenje. Pod temnovišnjevim nebom, visoko nad njo, plove italijansko letalo kakor srebrn metulj proti Beneškemu.

Dan ugaša. Umirajočemu svetijo dolgi večerni oblaki, velikanske plamenice. Še enkrat se ozre mlada vdova po ljubljeni krajini, vzdihne

in se vrne z Jankom v hišo. Prazna je soba. Davi je nenadoma prišel strog ukaz: Še danes mora vse odtod. Kar se ji je zdelo vredno, je skrila v globoki kleti. Goved in konja je že davno prodala vojakom.

„Mama, kdaj pride tata?“

Kakor nož ji režejo otrokove besede v srce.

„Nocoj se odpeljeva, Janko!“

„K tati? Ali bo lepo!“

Slabotna sirota se trudno nasmehne. Silovit kašelj pretresa mlado telesce.

Pri oknu se pokaže bradati sosed Luka. „Pojdimo, Novakova, ko nam ne kaže drugače. Saj . . . noč bo jasna, pot suha. Prav prijetno bomo popotovali.“

Ob zapadnem gorovju tipa jarka svetloba žarometova. Rumeno-zelena raketa švigne visoko proti nebu in pade, kakor bi se utrnila zvezdica. Tudi noč prižiga svoje luči. Težko stopa Ana z bolnim otrokom, ki sam ne more več hoditi. Luka, otovorjen s polnim oprtnikom in culicami, nosi razen svoje prtljage tudi Anino.

„Ali je hudo težko, Luka?“

„No, bo že, bo že. Bomo pa bolje spali. Veter pihlja; ne bo nam vroče. Le škoda, da smo morali toliko pustiti. Žandarja sta priganjala — konja pa nikjer nobenega.“

Zavijeta jo okoli domače cerkve. Lični benečanski zvonik zeva razklan; nagnjen se naslanja ob sosednji zid kakor smrtno ranjen vojak. Dve hiši sta razrušeni po bombah sovražnih letalcev. Na cesti leži kamenje, steklo, omet, les; opeka gleda iz zevajočega zidovja ko krvavo meso iz rane.

Brez konca in kraja se dozdeva Ani pot do železnične postaje. Mimo napol porušenih vasi hodita, mimo izumrlih sel, mimo odklanih in okleščenih dreves. Tuintam se vidi star očka ali stara mamica, ki navzlic vsemu noče zapustiti rojstnega doma, češ, saj tako ne bom dolgo več, naj vsaj doma umrjem! Trdo udarjajo Lukovi podkovani čevlji ob cesto in njegovi težki koraki odmevajo ob zapuščenih praznih domovih. Ob oknih vise mrtvi nageljni, mrtev rožmarin.

Na travniku počiva četa trudnih vojakov. Mimo njiju gre dolga vrsta voz z ranjenci. Kmalu nato srečata še daljšo vrsto težko otovorjenih prašnih voz, pokritih z zelenjem. Kolesa škripljejo, orožje žvenketa, Bošnjaki pojo svoje divježalostne pesmi. Ana se spominja, kako se je pred dobrim letom vozila z možem po tej poti.

Polagoma doideta druge begunce. Nekateri vlečejo vozičke, v naglici in splošni zmedi naložene s potrebnimi pa tudi docela nepotrebnimi stvarmi. Čimbolj se bližata postaji, tem več je teh sotrpinov.

Na malem kolodvoru in okoli njega se gnete pisana množica pregnanih siromakov. Nekateri, utrujeni po dolgem potu, sede kar na

tleh med culami in cunjami, med vozički, jerbasi in košarami. Gladni in zaspani otroci v raztrganih umazanih oblekah se jokajo in kriče, matere in starci jih mirijo in tolažijo. Nekateri, razjarjeni nad neusmiljeno usodo, se prepirajo med sabo, drugi molijo, zopet drugi se živo pogovarjajo o sovražnih letalih, o poškodovanih domovih, o uničenih poljih in vinogradih, o pomanjkanju, o begunskih taboriščih štajerskih in nižeavstrijskih. Nekateri pa zro obupno v daljavo kakor v neizmerno praznino. Iz vseh teh oči tli in žari tiha, toda težka obtožba.

Počasi se pripelje dolg tovorni vlak. Polagoma se porazdele po sajastih vozovih in se odpeljejo proti izhodu. Nikjer ni nobene luči v nobenem vozu. Skozi odprta vrata sije mesečina na bedne postave in usehla lica. Enakomerno pojo železne strune pesem popotno. Janko spava. Shuššani blede obrazek mu je miren. Mrzla sapa se zaganja v odprte vagone.

Vlak je čimdalje bolj poln; v njem so begunci iz Gorice, Solkana, Mirna, Šempetra, Vrtojbe, Bilj, Renč . . . Proti jutru odpove stroj. Šele popoldne morejo zopet dalje. Medpotoma srečajo vlake z vojaki in vlake z rdečim križem.

„No, Luka, ali vam je tudi danes vse prav?“ vpraša proti večeru godrnjava starka in zazeha.

„I zakaj pa ne, Jera? Saj se peljemo, pa še zastonj. Zadovoljni moramo biti. Kdor ni zadovoljen, je slabe volje. In kaj nam pomaga, če prodajamo žalost?“

„Ali se vam nič ne toži po domu?“

„E — že, ne rečem, da ne. Ma — bomo videli vsaj kaj sveta in vedeli kaj povedati, ljuba teta! Zdaj je ves svet naš dom.“

Sitna nerga Jera, jezna, da jo stari Luka imenuje teto, se grdo namrda in zabavlja: „Če bi ga pekli na ražnju, pa bi bil modri Luka tudi zadovoljen, češ, da se vsaj ne prehladi! Ves svet je naš dom, kajpa, ko vendar ne smemo drugam, kakor tja, kamor nas škrici porinejo.“

Uborni popotniki pozabijo za hipec svoje gorje in se vesele modrosti zadovoljnega filozofa; on pa mirno uživa njihove dobre in slabe dovtype in se tiho muza.

Ana ždi nepremično; ne govori z nikomer.

„Glejte, kako je ošabna!“ mrmra jezična godrnjulja Jera in zazeha iznova.

Ponoči se ustavi vlak na kranjski postaji. Od poslopja lije jarka svetloba v vagon. Mali Janko se prebudi. Oči mu sevajo v pojema-jočem žaru. Glas mu je hripav.

„Mama, mama! Tata je prišel domov . . . O kako je lep! Pisane cvetlice in trakove ima na klobuku, ali vse lepše kakor takrat, ko je

moral na vojsko. A ga ne vidite?“ Drgetajoča mati se skloni niže k otroku.

„Poljubil me je, oh, mamica, tata je tako mrzel! Kaj je rekel: Zdaj ostaneva zmerom skupaj! Tebe pa ni bilo nikjer. Klicala sva, iskala . . . Tema je taka! Strah me je . . . Mama . . .“

Ustne se mu premikajo, toda glas zastaja in umolkne.

Vlak hrope in drdra dalje v tiho noč. Popotniki spe, kimajo. V medli mesečini so obrazi sivi, kakor mrtvi. Mrzla sapa piha v odprti voz. Prestrašena motri mlada mati pretvarjeni obrazek Jankov, njegove vdrte oči, trpeče poteze. Strahoma čuti pretečo tujo silo, kateri ne more ubežati. Še enkrat dvigne umirajoče dete glavico in zatrepeta. Mati se pripogne niže: male prsi ne dihajo več. Kakor okamenela gleda na malega mrliča.

Izgubljeno vse: mož, sin, dom . . . Duša se ji vije v neznosnih mukah.

„Umrlo ji je,“ godrnja Jera. „Niti ene solze nima za malo siroto. Taka mati! Menda je celo vesela, da se ga kmalu iznebi.“

Ana ne sliši, ne vidi nič; objema jo noč omedlevice. Rdeča ruta ji polzne raz glavo, črni lasje se razvijajo po plečih.

Vlak obstane v Ljubljani. Begunci hite k baraki, kjer dele dame Rdečega križa kuhano mleko, kavo, čaj in kruh. Ana se zave, si mane oči, zavrigne. Mahoma plane pokoncu in skoči iz vagona. V njenih srepih očeh plapolajo plameni blaznosti.

„Kje je moj sin, moj Janko? Lepo vas prosim, usmilit se . . .“

Na nebu trepetajo zvezde ko nabodene kresnice in sredi srebrnkaste megle drgeta zlata luna. Ob dolgem temnem vlaku bega vitka mlada begunka.

„Zakaj ste mi vzeli moža? Zakaj ste mi vzeli sina?“ Razpletene krasni lasje ji vihrajo v nočni sapi in strahoten ogenj gori v njenih praznih očeh, ki iščejo sina in moža. Včasi se divje zasmaja. Kdor sliši ta grozni blazni smeh, vsakega presune do mozga.

Izza ogala prihaja stari Luka, za njim pa službujoči vojaški zdravnik in dva moža Rdečega križa.

Dr. Fr. Ilešič:

Podlimbarski.

Označba njegove notranjosti in njegovega literarnega dela.

(Gl. „Lj. zvon“ 1917, št. 11. in 12.)

(Konec.)

Sedaj si hočemo ogledati še vsebino njegovih spisov izza l. 1886. Tega leta je v „Zvonu“ izšla slika iz vojaškega življenja „Krokarjev Peter“, ki jo je pa pisal že leta 1884. Urednik je dal ta spis očitno Kersniku v roke; zakaj ta-le je Podlimbarskemu leta 1888. na Brdu osebno „z veseljem pripovedoval, da je dobro ostrigel njegovo mladostno delo „Krokarjevega Petra“.“¹ Podlimbarski s tem spisom zbuja v čitatelju močno občutje, ko nam pripoveduje o tovarišu dragoncu, ki se mu je ob razgovoru o materi tako omehčalo srce, da je odšel domov, pa je bil zato vojaški obsojen — posebno „milo“ — na tri mesece. V sledečem letniku „Zvona“ imamo dve „sliki iz bosenski gor“: „Handžija Mato“, slikovito nazoren opis krčmarja Mate Vidakovića in opis življenja v njegovem hanu in pred njim; v istem „Zvonu“ se nahaja „Markica“ (srbski deček, ki je prišel končno v vojaško vzgojevališče v Sarajevo), slika s Čaklavice planine. V letniku 1889. je črtica „Strijčevi darovi“, ki spominja po svoji tendenci Franklinove „Piščalke“, in pa „slika s kmetov“: „Plaznik in kirazir Martin“ kjer bivši kirazir, zemljak avtorjev, pripoveduje o bojih z Madžari 1849., vmes pa so prepletene opazke o „starovercih“ Rusih in „starovercih“ v Bosni. Sledečega leta imamo „povest Nejčetovega Frančiška“: „Kako sem prvokrat romal“ (na Limbarsko goro). Avtor o tej povesti sam poroča, češ: „Urednik Levec je to povest tako pohabil, da se je sramujem. Hotel sem v njej povedati, kako udriha militarizem in birokratstvo po kmetu, in ravno ono je Levec izpustil, tako da delo ni krop ni voda. Vsled izpuščenih odstavkov so nekateri prizori neumestni postali.“ L. 1895. je v Knezovi knjižnici „Matice Slovenske“ priobčil povest „Gorski potoki“; v tej sicer manj pomembni povesti, ki se ji poetični naslov ne prilega prav, je obdelal kos svojega življenja; glavni osebi Ivan Gorec in Lazar sta Podlimbarski in Hostnik, ki sta

¹ Podlimbarski imenuje ob tej priliki Kersnika „močnega človeka“.

l. 1877. stanovala skupaj v Ljubljani. Kritika povesti (v „Ljublj. Zvonu“ 1896) je bila precej neugodna ter ji je očitala, da je pisana po stari šabloni, da je izgrešen „fabula docet“, da je premalo živahnosti v pripovedovanju itd. Levec je osebno opozarjal pisatelja, naj bi ga ne plašila ostra kritika, ki je zadela „Gorske potoke“; a očitvidno brez uspeha; zakaj v sledečih letih nahajamo Podlimbarskega le v „Slovenskem Listu“, kamor ga je privabil prijatelj Ivan Vrhovnik. Prav poetična je črtica, „Senica“ (Slov. List“ 1897, št. 12.) Sinica, ki se je izgubila pisatelju v sobo, je veselo zletela v svoj dom, v mrzlo, a prozorno ozračje. V istih novinah istega letnika (št. 23) je članek „V vojaškem arhivu“, ki podaja narodno in človeški zanimive izpiske iz budimpeštanske vojaške bolnice l. 1849., a v št. 41. odlomek iz povesti: „Gabrovčani“; to so prebivalci gorske vasi, pet ur oddaljene od Ljubljane, ki prej niso poznali ne strank ne časnika, pa tudi niso pisatelju nudili nikakega gradiva za literarno obdelavo; končno so se pa tudi razcepili v dve stranki ter se „začeli smatrati za omikance, odkar so se jeli med seboj lasati“. Pet let pozneje (1902) nahajamo Podlimbarskega zopet v „Zvonu“ s prav uspelo sliko „Tovariš Damjan“; to je zgodba pisateljevega krajana in vojaškega tovariša, ki se je silno togotil, ko je zvedel, da se njegov oče misli zopet poročiti, a zanimivejši je avtor sam, ki je za nepismenega Damjana pisal njegovemu očetu pismo, pa ga pozneje moral sam očetu čitati; najlepša je slika dragoncev na pohodu. Sledečega leta ima „Zvon“ „Potresno povest“, ki nas stavi v vas Gabrovec na Veliko noč 1895; jedro ji je slika praznovernosti hribovske vasi, ki jo pa izkušata lečiti vseučiliščnik Tone in domači župnik¹. — L. 1904. ima „Zvon“ „Moravske slike“, v katerih je med drugim mojstrsko opisan izlet na moravsko-šlesko goro Radhošt. V „Koledarju Družbe sv. Cirila in Metoda“ za l. 1905. je članek „Kdaj sem se smejal“. Smejale se je Podlimbarski, ko je pred letom dni čital, da je daroval turški sultan 50.000 lir za macedoske kmete — Bog ve, koliko tistih denarjev pride Raji v roke! — Smejale se je, ko mu je Rimljanka pravila, da človek lahko živi, tudi če ne vidi rimskih umetnin, in ko je v Berlinu¹ na nekem spomeniku čital besede: „Pravičnost povišuje narod“. Leta 1906. nahajamo Podlimbarskega zopet v „Zvonu“ s povestjo „Vojvoda Pero in perica“, kjer nam slika ošabnega renegatskega sina uboge slovenske hribovke v primeri z moškim Ličaninom polkovnikom,

¹ Urednik Aškerc je „Potresno povest proti“ koncu skrajšal, ker mu je manjkalo prostora. K povesti spada tudi gori navedeni sestanek „Gabrovčani“, ki je pred povestjo izšel v feljtonu „Slov. Lista“. Ker je Podlimbarski ta sestavek izstrigel iz „Slov. Lista“ in ga dal kot uvod na glavo povesti, ga Aškerc ni hotel natisniti, „a spada k njej in kaže satirsko na zabitost naših ljudi. Tudi v začetku povesti se ta uvod na nekem mestu pogreša“.

ki se ne sramuje svojega očeta v opankih. V Koledarju „Družbe sv. Cirila in Metoda“ za l. 1907. je Podlimbarski priobčil „Nekaj o Andrejčkovem Jožetu“, ki ga uva⁵⁶⁶žuje kot značilnega pisca trojanske doline; tako naj bi vsaka naša pokrajina, zlasti ob meji imela svojega posebnega „pevca“. Istotam opisuje v članku „Slovencem na tujem“ krasno grobove naših vojakov na tujih tleh, žive naše „mrličce“, ki so v tujini „umrli“ za našo bitnost, ter vabi umirovljence v pokoj v Ljubljano. V „Zvonu“ 1907 imamo „Izlet v Krakov“ in istega leta v „Slov. Narodu“ (št. 211 sl., 12. sept.) „Nekaj besed o novodobnih potnikih in izlet na Cetinje“, kjer z rahlo satiro odpravlja turistiko, nadalje potopise in romanje preprostih ljudi, ki vidijo povsod le vnanjosti, nato pa zelo zanimivo poroča o svojih opazovanjih v Črni gori, zlasti o takrat novi črnogorski skupščini. „Iz starih zapiskov“ nam poroča v „Zvonu“ 1908. To so zapiski stotnika Pavla Stoklase, Slovenca, ki pride z dopusta bolan v bosensko garnizijo, pa kmalu nato umre. Jedro teh satiričnih zapiskov je označevanje bosenskega ljudstva in tamošnjih „kulturonoscev“¹. Sledečega leta (1909) je v „Zvonu“ jedrovida „Povest Ivana Polaja“, komad lastnega avtorjevega življenjepisa; jedro povesti je načelni boj z renegatom-denuncijantom, podlim Žerjavom, pozneje nadučiteljem v Moravanu ob Moravi na Nižjem Avstrijskem². Sledeča leta je Podlimbarski očitvidno porabil za svoje klasično delo, ki je utrdilo njegov ugled daleč v deveto vas, za „Gospodina Franja“ (1913). Slovenci poznajo „Gospodina Franja“; ni mi treba njegove vsebine označevati. — Neposredno pred vojno je napisal Podlimbarski še dvoje humoresk, in sicer je v „Zvonu“ 1914 spis „Pisatelj Janka Ručigaja prvi honorar“. (Zato, ker je Ručigaj aferico nekega vojaka uradno opisal z beletristično natančnostjo, je dobil 15 dni zavora), a v „Literarni pratiki za 1914. leto“: „Tovariš Kladviček“ (Kladviček je moral s Podlimbarskim vred v polni vojaški opremi za kazen v pozno noč stražiti nadporočnikovo sobo). — Še enkrat se je Podlimbarski oglasil, in sicer v „Slovanu“ 1916 s sarkastično povestjo: „Rex Sodomae“ (pod psevdonimom Jožef Vesel), ki pa je dosegla le troje nadaljevanj; ostala povest ni smela izhajati radi cenzure. Govori se, da je tudi ta povest pripomogla k avtorjevi konfinaciji. „Rex Sodomae“ je župnik pijanec in prešestnik, ki izpodbuja župljane k romanju v Rim, da bi

¹ Spis je nastal v prvotni obliki že l. 1888. Pod naslovom „Gospod Plaper“ je Podlimbarski oddal takrat rokopis — pač preko Podkrajška — uredniku Levcu, a Levec je rekel, da je „Gospod Plaper“ politično kočljiv, da bi ga torej težko sprejel v „Zvon“, in res ga ni sprejel. *Plaper rad vidati po Jeruz*

² L. 1909/10 je Podlimbarski prevajal iz češčine Zeyerjev roman „Jan Marija Plojhar“. „Prevajal sem z veliko vnemo in se učil, kako fino mora biti izcizeliran roman.“

škofovo nejevoljo zvrnil od sebe. „Gospodin Franjo“ in morda „Rex Sodomae“ sta Podlimbarskemu izpodkopala slovenska tla. — V svojem prognanstvu je pisal satirično povest, ki pa je ni mogel več končati. V ohranjenem rokopisu povest nima naslova, a kakor je videti iz Podlimbarskega korespondence, bi se imenovala: „Sveti Valentin in Peregrin“, torej po svetnikih, katerih kult je v zvezi z Limbarsko goro. V bistvu je ta povest razpravljanje o moralni krizi, ki je v tej vojni zadela človeštvo, zlasti pa krščanstvo, a vnanji okvir povesti je potovanje svetega Valentina in Peregrina po zemlji. Na binkoštno soboto 1916 je sv. Peter v nebesih opozoril Boga, da prihaja zadnji čas nebroj prošenj od ljudi raznih veroizpovedanj, ki vsi prosijo za — zmago. Bog odklanja radikalnejša sredstva proti temu in pošlje na zemljo le svetnike, ki so nekdam na svetu opravljali ranocelniško službo, med njimi Valentina in Peregrina. Ljubljanske bolnice ju pa ne marajo in svetnika sta še v nevarnosti, ker hodita brez policijskega potnega lista in sta celo iz Italije doma. Napotita se v trnovsko župnišče in tu v družbi tamošnjega župnika (ki mu je Podlimbarski s tem postavil lep spomenik) razpravljata o prvotnem krščanstvu (Valentin) in o krščanstvu srednjega veka (Peregrin). Nato gresta iz Ljubljane peš proti Limbarski gori; na poti se najmeta s Samorogom (to je pisatelj sam), ki tako-le označuje svojo vero: „Služi poštenim ljudem po svoji pošteni moči!“ Dalje pa povest ne seže. — Podlimbarski je hotel končno opisati čisto objektivno vse svoje življenje, a ta življenjepis bi bil le okvir za sliko vsega našega narodnega življenja one dobe. Za pomoček bi mu bil pri tem dobro služil njegov podrobni dnevnik, ki ga je pisal ves čas svojega vojaškega službovanja in še nekaj časa v Ljubljani (od 1873—1910), potem pa zopet od l. 1915. dalje do svoje smrti. Zadnje besede, ki jih je vanj zapisal (dne 16. septembra 1917), so bile:

„Hrepenim proč od Pulkave in vendar se ne morem ločiti. Bog ve, če bo drugje bolje. Dobro ni nikjer več . . . Imel bi že potni list, da sem razumel situacijo v Oberhollabrunnu . . .“

Preglejmo zdaj še Podlimbarskega spise po njih glavnih snoveh! Ni ga med njimi skoro spisa, kjer bi se vsaj mimogrede ne omenjalo vojaštvo; da, večina njegovih povesti govori sploh poglavitno o vojaštvu. Zdaj nam prikazuje dragonce v Mariboru (1902, 1913) zdaj na Ogrskem (1886, 1909) ali ob Moravi (1909), največkrat pa vojaštvo v Bosni („Handžije Mato“ 1887, „Markica“ 1887, „Senica“ 1897, „Iz starih zapiskov“ 1908, „Gospodin Franjo“). Manjkrat nam slika vojaško življenje vobče („Tovariš Damjan“ (1902); rajši jemlje kako posebno stran tega življenja ter nam jo prikazuje tako, da dobi slika tendenco. Sem spada neizprosnost reglementa, ki ne uvaža ne domotožja ne ljubezni do matere (1886), kričeča disharmonija med formo vojaških ukazov in

njih vsebino (1914), nečimerna nadutost oficirja, ki prezira svojo preprosto mater (1906), vobče smešnost mnogih vojaških ukazov (1913) itd. Vse to je avtor dobro poznal iz lastne izkušnje. Vnanje vojaško življenje je opazoval že kot deček v svoji rojstni vasi, ki leži ob veliki cesti iz Štajerske na Kranjsko in ki je skozi njo „sredi 19. stoletja marširal marsikak vojak“ („Iz voj. arhiva“ 1897). V notranjost vojaškega stanu pa je mogel gledati tekom vsega svojega poznejšega življenja in to spoznanje ga je kot človeka uničilo, kot pisatelja pa navdajalo s satiro. Njegova narava je bila v svojem jedru nasprotna temu, kar mu je dajal in kazal njegov vojaški stan. Podlimbarski, ki je izprva želel biti profesor, nagiblje na stran resnega pozitivnega življenjskega naziranja; „vest“ in „omika“ mu nista prazni besedi. Zoperno mu je vse, kar služi vojni. Omenjajoč Čartorijskega muzej v Krakovu („Zvon“ 1907, 422) pravi: „Hladno sem šel mimo velike zbirke orožja . . . ker najrajši ogledujem lopate, motike, pralice, pluge in poljedelske stroje, rajši učila in pripomočke za izobrazbo mladine nego orodje, s katerim je bilo pokončanih toliko nedolžnih ljudi. Če je človeštvo premagalo torturo, premore morda tudi vojsko, vsekakor se mu vremena šele takrat zjasne, ko pojde poslednja puška najnovejšega in poslednjega sestava v muzej in bo pevec, ki je opeval čerkeski kinžal, o njej spesnil visoko odo.“

Poleg vojaštva opisuje Podlimbarski rad in dobro kulturne prilike domače kranjske vasi. Poslušna kmete, ki pripovedujejo o svojih doživljajih v vojni 1849. leta v Italiji in na Ogrskem („Plaznik in kirazir Martin“ 1889), in gleda, kako se v gorsko vas zanaša prvo strančarstvo („Gabrovčani“ 1897 in „Potresna povest“ 1903); opazuje kulturno zaostalost, zlasti praznoverje kranjske vasi ter nje plitvo pobožnjaštvo. Taka opazovanja so ga končno precej odtujila romantičnim čuvstvom, ki jih je izprva gojil do domačega sela¹.

Iz domače vasi torej, ki ga je rodila, in iz stanu, ki ga je imel, je Podlimbarski jemal snovi svojim spisom. Že v tem smislu ga moremo imenovati realista. Vsi njegovi spisi spadajo takorekoč v njegovo avtobiografijo, napol „Wahrheit“, napol „Dichtung“. Značaj človeka-Podlimbarskega je tudi značaj njegovih spisov. V tem oziru je značilno, kar je pisal l. 1909.: „V mojem življenju se je pripetilo dokaj romanov; ne takšnih, kakršne so pisali v starih časih, katerim je bil konec poroka in so srečni in hvaležni ljudje tudi pisatelja povabili na svatovanje; tudi tistih modernih ni bilo, ki se jim zadnje poglavje končava s frazo: In je šel in se je obesil.“

¹ „Izvemši sebičnosti ne najdem pri naših kmetih nobene strasti“, je dejal 1877. „Bog te živi, kmetška hiša slovenska!“ je klical iz tujine 1889. „Spomini na domačo vas so me polnili vedno s prelestjo“ je pisal 1909.

„Polomov“ je Podlimbarski v svojem življenju doživel dosti. Prvi polom je čutil takrat, ko ga je ovadil sošolec, poznejši renegat; „potem pa je prišel polom za polomom“. „Kjer je nesreča, tam sem vedno prvačil jaz“, je pisal l. 1913. A kljub melanholiji, ki mu je bila, kakor je mislil, prirojena, se do pred konec svojega življenja ni vdajal pesimizmu, oziroma vsaj prepričan je bil, da bi mehkobnost značaja javnemu napredku le škodovala. „Nam, ki stojimo sredi krutih sovražnikov, ne pristuje mehkužna solzivost nego žilavost in vztrajnost“, je pisal 1897. „Najhujši strup je pesimizem. Res da v mnogem pretiravamo, čez mero se navdušujemo, mnogo upamo in pride nam prevara: Ali naj zato omahnemo, se vdamo bledemu strahu, leni nedelavnosti in vse morečemu brezupu? Ali naj zaradi nekaterih neuspehov bacnemo svoje ideale med staro šaro, pa naj pustimo, da strahopetci in izžiti filistri imenujejo naša stara gesla puhle fraze? („Zvon“ 1904, 269). V članku o Andrejčkovem Jožetu (1906/7) pravi: „Dasi (Andrejčkovemu Jožetu) ni nikdar posijalo solnce pred vrata, vendar ni nikoli afektirano in blazirano tožil o kakšni bridki usodi. Sin zdravega kmetskega očeta ni vedel ničesar o sentimentalnosti ali svetobólju.“

S tega stališča je tudi presojal literaturo. Čitajoč „Ivana Slavlja“, je rekel že l. 1877: ... sicer delo brez graje, a tudi brez prida za slovenski narod, kajti iz vsake vrstice diha ruski nihilizem ... „Meni, ki nimam nič, se zdi ta ‚solzna dolina‘ vendar lepa in vredna veselih in zadovoljnih bitij.“ In l. 1905. se je v hrilih ob Zidanem mostu, ko je videl tam ljudi zadovoljne s tem hribovitim svetom, spomnil Cankarjevih povesti o klancih in globelih ter dejal: „Kmeti ljudje nimajo časa zdihovati, oni rajši delajo.“ Tudi Meškova povest: „Na poljani“ se mu je zdela „pretirano solzljiva; poleg tega še v Cankarjevem slogu, zato me je le malo zadovoljila“ (1908).

Vidi se, da slovenska moderna Podlimbarskemu ni prav ugajala, in sicer radi premehkega in negativnega svojega značaja. Tudi njeni naturalistični začetki mu niso bilo po godu. L. 1896. je pisal prijatelju: „Popolnoma se strinjam s teboj, da Zvonova povest „V krvi“ ne sloni baš na vrhuncu časa ... Ni ga v celi povesti idealnega diha, pesniškega poleta, pri katerem bi se človek nekoliko počil od prevelike mržnje ...“ Istodobno je čital „Don Kišota“: „Don Kišot se mi vidi tip skrajnega blaznega idealista, Sancho Panza je realist, oba sta strašno smešna“, a tem besedam dodaje: „Brez notranje potrebe se realizem ni razvil.“

Ko je nastajala slovenska moderna, je bil Podlimbarski že dozorel mož; stal je izven kroga onih mladih mož, ki so jo uvajali. Njenih ekstremov ni odobral, a se ji je pozneje mogel približati, ker je po svoji naravi bil pisatelj-realist.

„Prirojeno je menda Slovanu“, je pisal 1908, „sanjariti vedno o tem, česar ni, a malokdaj o resničnosti, in nikdar ne prijeti z močno roko v vesla usode“. Vsaj kot pisatelj Podlimbarski ni bil tak Slovan. Marljivo je opazoval svet, marljivo beležil opažanja in jih potem beletristično uporabljal. Beležke v njegovem dnevniku kažejo, da „Gospodin Franjo“ ni — sanjarija. 562

Rad vpleta Podlimbarski v svoje spise moralnofilozofske opombe in to je v zvezi ne le z njegovim življenjskim naziranjem, ampak še posebej z njegovim pojmovanjem svrhe umetnosti. „Ni namen leposlovja ta, da bi se s svojimi proizvodi producirali več ali manj genialni ljudje, ampak da bi se dvignila omika“, je menil l. 1899. Vendar radi te tendence ne prikrajša povesti ad usum delphini; plodovite misli se mu marveč porajajo same od sebe ob snovi in iz nje.

Zapletal je v svoje spise tudi tisti del življenja, ki se imenuje politika. O „politiki“ v umetnosti se često ne sodi ugodno; nekateri so jo hoteli sploh izključiti iz umetnosti. Podlimbarski pa pravi: „V starih časih, ko je imel edino in odločilno besedo v državi cesar ali kralj, je veljala politična pesem za grdo pesem. Dandanes pa je drugače. Politika se od življenja tudi v literaturi ne more ločiti, ker skoro ni človeka, ki bi po tej ali oni strani ne zadel v realnost „politike“ (1909). Seveda mora umetnost naravno tendenco politike dvigniti sub speciem aeternitatis.

Ena izmed form tendencioznosti je satira. In Podlimbarski je zlasti v zadnjih svojih spisih bil zelo satiričnosarkastičen, zlasti v vojaških stvareh (Stari zapiski 1908, Tovariš Klavdiček 1914). Njegova satira močno užge in nas je užgala tem močneje, čim bolj smo poznali pisateljevo molčečnost in si predstavljali obenem njegov sicer tako resni obraz.

Podlimbarski se je kot pisatelj razvijal počasi, a solidno ter si je polagoma izpopolnil in oživil slog. Najbolj mu uspevajo orisi pokrajin in kulturnega milijêja. Včasih so njegovi spisi bolj narodopisne slike nego povesti. Značilno je, kar pravi, slaveč Andrejčkovega Jožeta kot pisatelja Črnega grabna „češ, vsaka slovenska dolina naj bi imela takšnega lokalnega pisatelja, posebno ob jezikovni meji („Koledar“ 1906/7). Obratno pa je njegov potopis: „Izlet na Radhošt“, dasi objavljen kot članek, v istini beletrija; vsekakor pa spada med najlepše slovenske potopise. A kar pri Podlimbarskem često pogrešamo, je močna koncentracija dogodkov in njih naravna zaokrožitev. Ta nedostatek imajo „Gorski potoki“ in „Zapiski“. Kot sredstvo vnanje zaokrožitve mu pogostoma služi kak „okvir“ (okvirna povest). Spričo vsega tega smemo reči, da je njegova domêna široka epika. Taka široka epika je vrlina in nedostatek tudi „Gospodina Franja“, ki je po obsegu in notranji vrednosti vsekakor Podlimbarskega največje 562

delo. Izmed ostalih njegovih spisov sta bolj zaokrožena „Povest Ivana Polaja in „Tovariš Damjan“. Kot črtica je lepa „Sinica“.

Podlimbarski je ljubil umetnost. Značilno je, kako zavzet je bil Podlimbarski za obrazovalno umetnost. Baš radi tega je tako vzljubil Italijo. Ko je l. 1890. prvič prišel v Benetkah na trg sv. Marka in je videl Markovo cerkev, „ni mogel strpeti tega veličanstva: bežal je proč na Riva degli Schiavoni, misleč o lepoti in harmoniji“. Gotika mu je ugajala tako silno, „da bi jo po cele ure lahko gledal“ (1899). O Prešernovem spomeniku v Ljubljani pa je sodil, da Slovinci z njim ne bodo imeli sreče, „ker je prav neslovenski zasnovan“ (1903).

* * *

Skromen in skrit je bil Podlimbarski kot človek, malo znan pa tja do „Gospodina Franja“ tudi kot pisatelj.

Smatral sem za potrebno, da njegov narod spozna svojega Gospodina Franja Podlimbarskega, in sem napisal ta življenjepis; bodi to nekak uvod v njegove „Zbrane spise“, ki jih izda „Tiskovna druga“. Končam naj pa z njegovimi lastnimi besedami („Slovinci na tujem“): „Mrtve sem iskal na italijanskih, ogrskih, čeških in bosenskih bojiščih, kjer večkrat skupno prebivajo prijatelji in sovražniki. Neki kameni pravijo v svojih napisih, da so tam umirali ljudje za svoje prepričanje, ponajveč za ono, kar jim je bilo po drugih vsiljeno za prepričanje . . . človeška zaslepljenost še ni izumrla.“

Podlimbarskega je usoda očuvala te nesreče. Umrl je za svoje pravo prepričanje.

Janko Glaser:

Moji dnevi.

V bregu pod mano se grelo je zrelo malinje,
jaz sem ležal in čakal na tvoje stopinje;
toplo sijalo je solnce lepe jeseni —
tiho zoreli so moji dnevi zeleni.

Juš Kozak:

Markí Groll.

(Dalje.)

III.

Nekaj časa je ležal nepremično v težki zamišljenosti, zdaj vzdihnil, zdaj se spet nemirno prevrnil. Oči, uprte v strop, so sijale mračno in trdo. Roke so hlastale tako nemirno okrog sebe, da se je tupatam smodka komaj dotaknila ust. Čez čas se je umiril, vzravnaval se na postelji in zaupljivost se je nasmehnila:

„Ampak veste, ta žena, moja prva žena, ta je bila angel. Tiha, molčeča, vsa se je žrtvovala zame. Visoko, blede dekle je bilo, ko sem jo poročil. Nekaj časa sva živela na moji graščini na Štajerskem, oddaljena od vsega sveta. Ljubila me je kakor boga. Vse mi je zapala, imela je otroško srce, verjemite. Vedno se mi je zdelo, da nimam žene, ampak dobro, dobro hčerko. Otrok mi ni rodila. Dve leti sva živela skupaj. Včasi, posebno zdaj od tu, gre spomin v tiste kraje, gozdnate poljane, kjer sva hodila po mojih njivah zvečer in se je naslonila name. Kaj je revica slutila, kakšna zverina spi v meni! Takrat je še nisem varal. Toda zverino v meni so zbudili. Graščino so mi prodali. Tisti večer, ko je zvedela to, je bila osupla, toda ni verjela. Zakaj? je hotela vedeti. Povedal sem ji, da stari dolgovi. In jih tudi njena dota ne more poplačati? Razložil sem ji, da ne. Potem pa je vstala, oklenila se moje roke in šla sva na polje. Tam se je zgrudila. Padla je v travo, izruvala šop rži in si ovila glavo ž njo, da bi zadušila jok. Revica je slutila, da ni kos mojemu bodočemu življenju. Prišla sva v mesto in pričel sem znova. Iskal sem zvez, hodil po gostilnah, plesih in tam sem spoznal očeta svoje sedanje žene, tudi še napol otroka. Velika posestva je imel na Češkem. In samo njo. Človek je zverina. Kar sem storil, sem storil. Margareta pa me je ljubila tako, da ni mogla verjeti, da sem zapeljal revico, nedoletno dekle, zavrgel njo in zakon. Ko sem ji moral končno tudi jaz priznati, se je ubožica zgrudila skoro nezavestna. Potem pa je vstala, se me oklenila krog vratu, me poljubila tako mirno, kakor bi se ne zgodilo ničesar: „Groll, ljubila te bom, a s teboj ne morem živeti. Ti

bi me pogazil docela, tako pa se me spomniš nekoč in dobro mi bo delo.‘ Zaprla se je v svojo sobo in drugi dan, ne da bi črhnila komu besedo, je odšla. Iz Opatije sem prejel od njenega advokata prošnjo za ločitev. Zvršilo se je brez ceremonij. Parkrat na leto mi je pisala. Oče sedanje žene se je udal, da sem se lahko poročil, in tako sem prevzel posestva na Češkem. Mlado ženo in dva otročička imam, prijatelj, toda žene, ljubeče žene nisem imel nikdar več. Tudi ta me je spočetka ljubila, toda kmalu po poroki je stopilo med naju nekaj groznega. Zastudil sem se samemu sebi in zasovražil vse ljudi. Edino, kar sem še hotel doseči, je bila brezmejna moč, gospodarstvo nad drugimi. In vendar mi je vkljub vsej grozoti ostalo nekaj lepega. Moja otročička in spomin na prvo ženo. Zakaj jih ni rodila ona? . . .“

Malo tiše je nadaljeval:

„Kdo zna, kaj je zaslutila. Morda je čutila celo tiste utrinke minut, kadar sem radi samega sebe sovražil otroke. Morda je kaj zvedela . . . Sama živi na svojih posestvih na Češkem, otroke pa je prepustila meni. Bogve, ali je to moj greh ali njen. Pride, pogleda otroke in gre. Zastrupljena ženska. Moram li resnično pogaziti vse, česar se dotaknem?“

Groll se je razgovoril. Skoro kalne oči so utripale sredi lica in iskale nekaj daljnega, minulega. Nato se je spet počasi spustil na postelj in ležeč vznak obmolknil.

„Gotovo ste opazili že dosedaj,“ je spet povzel s skoro skrivnostnim glasom, „da je izmed nas skoro vsakdo že prelomil svoj prvi zakon in živi z drugo. Veste, mi smo strašno ranjene duše.“

„Tudi meni se zdi to!“

„Kako bi mogel drugače živeti tu notri. Pomislite, tam zunaj hodijo ljudje svoja pota, nihče jim ne ukazuje njih potov, mi pa čepimo v celicah in še celo zadovoljni smo včasih. Mar ni zmožna tega samo ranjena duša? Izbereš ženo, tako vdano, dobro dušico, lepo, kakor zadnji utrip večernih zarij — pa pride nekaj groznega vate; pobesniš, zavržeš vse, čeprav kolneš, preklinjaš samega sebe. Eh, pustimo to! — Strašno sem zagazil.“

„Markí, ne vem, če se vam bo zdelo moje vprašanje predrzno, toda rad bi vedel nekaj, kar ste mi poprej pripovedovali.“

„Le vprašajte!“

„Kaj ste vi vašo sedanjo ženo takrat zapeljali — hm — tako, no . . .“

„Že razumem.“ Tisti hip ga je nekaj zbadlo. Planil je kvišku in zamahnil z roko . . . „Ne, napol in to je bila moja napaka. Veste, ker takrat sem jo menda še ljubil — potem pa le v trenutkih, saj veste, kakšen sem. Nikogar še nisem menda ljubil na svetu razun samega sebe. Ne vem, če ljubim otroke drugače. — Par dni imam že čudne občutke, sam si jih ne morem razlagati, ampak svoje žene se bojim.“

Težak molk je naenkrat padel čez oba, kakor da se je tuja, trda misel sprostrla po sobi.

Groll ni ljubil takih odkritij, sam se jih je preplašil, ker se mu je naenkrat zazdelo resnično nekaj neznanega, česar dosedaj ni priznal. Kakor da hoče pretrgati oblak nad seboj, je zamahnil v širokem loku z roko.

„Naj bo! Toda zdi se mi, da zmagam tudi to pot.“ Govoril je ves sam zase. „Tistih pet odklonim, med drugimi pa bo že par mož, ki glasujejo zame. Spillmann bo gotovo. Klausner, Hann, hm, ta ni trden. Zameril sem se mu nekoč. Bärenreither je gotov. No, in še dva. Le tistih pet ne, ki so gotovo moji nasprotniki. In da bi mogel tega vražjega Hammerja eliminirati. Kje imajo potem dokaze? Nimajo jih.“ Naenkrat je vstal. Razmahnil so se koraki. „Govorim jim. Vse povem. Markí Groll da ne bi prepričal dvanajstih ljudi? — Boste videli. prijatelj, jutri, ko mi prineso mojo salonsko suknjo! Vi ne veste, kako hrepenim, da jo zopet oblečem in govorim. Miza bo pred menoj, papirji na njej — pred menoj sodniki — na levi strani porotniki in tam za menoj vse polno ljudi, ki me bodo poslušali, lovili vsako besedico, ker me sovražijo! Le sovražite leva, ki so ga morali ukleniti, da jim ni vsega strl in podrl!“

Vrata celice so se odprla, šum na hodniku je naraščal in vse polno ljudi, ki so hodili mimo razkuštrani, umazani, oblečeni v raševino, neobriti, se je oziralo v celico. Markí Groll je zapičil vanje svoj srd ter se nepremično zazrl v dolgo vrsto, ki se je polagoma cepila v celice. Ko sta vstopila Gecker in Schäffer, so se vrata zaprla.

„Kak smrad je tu, je zarentačil Schäffer. „No, in sedaj čakaj večera v tej luknji, dannadan isto. Da poblazniš!“ Nekje izpod zglavja je izvlekel kos kruha in ga pričel počasi drobiti. Nihče ni izpregovoril besede. Vročina in utrujenost je položila drugega za drugim na posteljo.

Dobre pol ure so ležali, Groll je že smrčal, ko se je nenadoma zavrtel ključ v vratih. Tako so postala ušesa vseh dovzetna za to rožljanje, da jih je prebudilo v najboljšem spanju. Hipoma je sedel vsak na svoji postelji. Jetničar se je posmejal.

„Gospóda spi po dnevi, kje pa je hišni red?“ se je šalil in pod vedno enako navihanimi brki sta se kazali dve vrsti črnkastih, slabih zob. „Tukaj prirastek!“

Majhen mož, debelušast, širokopleč, kratkih zavaljenih nog, ves stisnjen vsled debelosti, je vstopil hitro stopicajočih korakov. Mož petintridesetih, judovskega rodu, malo upognjenega nosu ter majhnih, mokrih v tolšči obraza se izgubljaajočih oči. Na rokah je nosil površnik; bel ovratnik in črna pentlja sta se takoj odtujila celici. Uslužno, mehko se je premikal, kakor bi se mu zelo mudilo; s prav skromno, komaj

vidno zadrego je pregledal celico, sladkega smehljaja poln je stopil k vsakemu in zamomljal svoj poklon in ime. Vse štiri je posilil smeh. Celo jetničar se je pridružil. Smehljajoč se mu je pokazal posteljo.

„Tu lahko odložite, gospod; za vas pripravljena postelja.“

„Hvala!“ — Nasenfuss se je zopet poklonil, malce razočaran nad vseobčo hladnostjo. Sedel je na rob postelje in venomer premikal svoje kratke nožice.

„Dovolite, gospôda!“ je prosil na vse strani, ko je vlekel iz žepa trebušato cigaro. Opazil je, da nima užigalic. Vprašujoče se je pretipaval, oziral krog sebe, dokler ga ni Schäffer s pikrim, hreščečim glasom ogovoril.

„Prosim!“

„Ah, saj res, hvala, hvala! Se revanžiram.“

„No, no, za užigalice se že ni treba revanžirati!“

Nassenfussa je povsem minila bojzljivost in zahotelo se mu je, da govori.

Dovolite, gospôda, pojasnite mi, kako pa je tu notri?“

„Kako-o-o,“ se je smejal Groll, „boste že videli. Odkod, prijatelj?“

„Jaz, jaz sem samo slučajno tu. Za par ur. Majhna pomota.“

Vsi so bušili v smeh, da se je judek bojzljivo ozrl vanje.

„Kaj za par ur, kako pa vi mislite, da gre tu. Prijatelj, če vas spuste takoj, vas bodo šele jutri, če pa imajo najmanjše sitnosti, boste sedeli teden dni tu.“

Judek ni verjel, še celo smejal se je.

„Ne, ne čisto mala pomota je. Takoj sedajle, ko zve žena, kaj je z menoj, bo prinesla kavcijo in spuste me. Eh, saj so me vprašali, če bi jo hotel položiti, pa se z ženo malo prepirava in nisem dal; nato so me pripeljali semkaj.“ Venomer se je oziral k vratom, še vedno s površnikom pod pazduho.

„Le ne glejte, prijatelj, danes boste že tu počivali, zvečer razložimo, kako si posteljete posteljo. Kajne, dosedaj še niste delali tega?“

„Oh, to je nerodno, nerodno, ko bi jaz prej vedel.“

„Zakaj pa gre, prijatelj? Meni niso pustili, da bi položil kavcijo, in vendar so je ponujali sorodniki pol milijona.“

„Čisto enostavna zadevica. En avtomobilček ni bil plačan. Jaz sem šofer. To se pravi, ne samo šofer, tehnično izobražen mehanik, monter. Trgujem z motorji, stroji, avtomobili, tudi zrakoplovbe sem se učil.“

„Ha, — ha, vi pa aviatik! Čujte, povejte mi, ali vas more zanesti kak motor pod nebo.“

„Zakaj ne, radi debelosti mislite! Še lažje gre. Še lažje gre. Sicer nisem še nikoli plaval po zraku.“

„Jaz mislim enako!“ se je smejal Groll.

„Kaj pa je tu? Ej, fej, stranišče!“ neprijetno ga je dirnilo in stopicnil je nazaj k postelji.

„Ha — ha,“ se je smejal spet Groll, „prijatelj, le ne tako nežno, privadite se še tu notri, kakor domača živalica postanete.“ Celo Schäffer se je zasmejal pod brke.

„Ej, sakrament, zdaj pa nimam svežega robca s seboj, nikakega perila. Nerodno, gospodje, če se človek sporeče z ženo,“ se je smehljaj. Izvlekel je zamazan robec.

„No, gospodek, kako pa, da ste se sporekli? To bo neprijetno za vas. Kdo vam bo pa poslal denar, da naročite svojo hrano. Običajne hrane vendar ne boste jedli?“

„Mar lahko naročim svojo?“

„Seveda!“

„Kakšna pa je hrana tu?“

„O, vse, vse dobite, samo malo drugače kuhano!“

„No, potem bo morda kdo tako dober, da mi posodi za par dni deset kron. Poravnamo takoj!“

„No, je že dobro, že napravimo, samo deset kron vam bo mnogo premalo.“

„Ne, samo da dobim denar. Še danes odpošljem pismo.“

„Ej, to spet ne gre. Pismo od tu potuje dva dni, ker mora v cenzuro.“

„Sakrament!“

„Nerodno, nerodno, gospod!“ Groll je ves čas užival, ko je zavijal debelega možička vedno bolj v svoje mreže, da je capljaj kakor muha. Le Schäffer je nevoljno mrdal z brki, dokler se ni ves resen pogovoril z njim.

„Kaj pa je pravzaprav s tem avtomobilom?“

„Eh, malenkost in nerodnost! Vozim, kajne, avtomobil nekega tukajšnjega trgovca. Ponudi se mi izborna prilika — he — he, da ga prodam. No, in ga prodam. Par dni nato sem poiskal tistega trgovca. Nisem pa našel njega, ampak knjigovodjo. Razložim mu vso stvar, da sem napravil dobiček in da izročim ves denar njemu. Pozneje sem pozabil na to, meni se zdi, tudi knjigovodja — zdaj pa me gospodar kratkomalo toži. Zahtevali so kavcijo. No, žene ni bilo doma, in predno sem dospel spet v svoje skladišče, so me že aretirali. Neprijetno.“

„Neprijetno, res, toda pojasnite zadevo jutri preiskovalnemu sodniku!“

„Jutri, še dolgo je do jutri.“

„No, tega se že privadite!“

„Kaj se morem priglasiti nocoj?“

„Vas že pokličejo jutri.“

„Veste, nekaj denarja bi rad imel. Pa ne vem, kaj naj storim. Samo da bi mogel pisati ženi, pa mi že pošlje, kolikor hočem. Sicer sva malce sprta — he — he, saj to se vedno zgodi, kajne, če se človek pomeni malo z drugo!“

„Denar vam posodim jaz.“

„Hvala, gospod, hvala!“

Groll se je posmejal skoro glasno, da se je Judek nemirno ozrl. Vedel je, da bi Schäffer nikomur ne posodil, če ne bi že davno znal, kako Groll sovraži jude. In zdaj klubuje.

Judek je ugledal domino. Oči so zažarele in hitro je bil pri mizi, trudeč se, da zapne kako hlače, ker mu je odskočil gumb, ko se je spustil s postelje.

„Gospôda, igrate? Bi mogoče partijo, da ne bo dolgčas?“

Schäffer je pomislil: „Hm, pol urice, potem pride pome. No, dobro, Gecker, boš igral?“

Ta je le dvignil glavo, pokimal ter sedel k mizi, sključen kakor vedno, zvijajoč cigareto. Potem je ponudil svojo dozo Petroviču, ki je pričel hoditi semintja.

Zunaj so šle preko neba prve večerne slutnje in vršički ogromnih kostanjev na dvorišču so vztrepotali. Zidovi jetnišnice so zažareli in odsev rožaste svetlobe je dahnil v celico. Delo na odrih tam zunaj je za hip počilo; v ščemeči svetlobi daljnega neba se je razodel jetnišnici mir. Od zunaj pa je prihajal komaj slišen nemir cest kakor težak vzdih mesta.

Petroviču se je zazdelo, da vonja domače dopasne trave. Obstal je pod oknom in preko bledega obraza je lila rdečkasta svetloba.

„Prijatelj, hudo? Kolikokrat sem stal tudi jaz tako. Kajne, tam zunaj je nebo, dih zemlje, vi pa tu notri. Zdajle šele človek čuti, kaj je svetloba!“ Tiho je obstal Groll pod oknom. Obličje njegovo je posinjelo in blesk oči je bil nenavadno truden.

„Glejte tam ptico, visoko nad mestom, kako se pne proti nebu. Vsa krvavi. Razgleduje. Prokleta to življenje!“

Počasi je povetil glavo in zamišljeno pričel hoditi semintja.

Petrovič pa je legel na Geckerjevo posteljo ter se stapljal s pogledi umirajoče svetlobe.

Čez čas so večerjali. Ko je odšel Schäffer, so pričele nihati najbolj mučne ure dneva. Jetnik se ozira v prazen dan nazaj, peščen goličavi podoben, strah pred nočjo kljuje v duši, in v dveh urah hoče objeti ves dan in vse pričakovanje, ki ga prešinja s sladkoopno strastjo, da bi se potopil v globočini noči.

Celo Gecker je stopil parkrat po celici. Le Nassenfuss je sedel na postelji in pušil cigaro.

„Kako pa z večerjo, gospod judek, ste zadovoljni?“

Nassenfuss se je malo zmrnil, ker je čutil ost Grollovega govora ter pogrešal tolažbe in zaščite v Schäfferju.

„Ni mogoče jesti! Smola — oh, neprijetno!“

„Neprijetno, neprijetno!“ je ponavljal Groll kakor sam zase in nadaljeval svoj izprehod.

Parkrat se je ustavil pri Petroviču, ki je ležal silno bled in grebel po laseh. Groll je čutil napor mladega moža, ki se bori z vsem dosedanjim življenjem.

„Vražja je ta samota, kajne, prijatelj, tu se motajo možgani, se tržejo; človek plava nad prepadi — blaznosti se bližate. Obenem pa vas trdo spremlja zavest, da visi zdaj vse na nitki, in vi lahko sedite tri, pet, deset let. Kaj boste počeli prvo leto, drugo leto in potem jih je še osem pred vami. Človek bi se zaletel v te zidove, jih razbil ali pa sam sebi razčeperil lobanjo.“

Petrovič ni odgovarjal. Sijaj večera je umiral na njegovem obrazu in zvezda sredi temnomodrega neba je mirno vzbrstela, sijala, žarela. Potopila se je v Petrovičeve oči. Z mrakovi je prihajala slutnja svobode kot sanje, ki se bodo drugi dan uresničile. Groll pa je rezal, uničeval te sanje.

Telo se je vzpelo v neznosnem pričakovanju, stisnile so se pesti in možgani so snovali vse ugovore in protigugovore, kakor da morajo vsak hip nastopiti v areni.

Bleda mesečina je začrtala ostre konture mogočnega ozidja. Od zunaj je prihajal odmev delavskega pomenka, nabijanje kladiv. Železno omrežje je odsevalo na tleh kakor v vodi.

Vsi so pogleli. Nassenfuss je spal ves zvit na hrbtu; zdelo se je, da leži sredi postelje velika snežena kepa. Smrčal je v enakomernih prestankih.

„Kako mirno spi ta žival!“

„Kaj mislite, kaj je zagrešil?“

„Nič hudega. Poznam take ljudi. To, kar je povedal. Je preveč bedast, da bi storil kako resno hudobijo ali zločin. Zdaj je sprt z ženo, o kateri je prepričan, da ni njegova žena, ampak priležnica, ki se ga je naveličala in živi zdaj z drugim. Zato tudi ni položil kavcije. Tak je le Dunajčan, le verjemite mi! Kvečemu če bi bil lopov že tako vaje tega življenja, da mu v par dneh ne moreš pod kožo. Zdi se mi, da gre Schäffer.“

„Eh, to je naporno delo,“ je potožil Schäffer, ko je vstopil. „Do zdaj sva delala. Ves načrt sem mu nocoj narisal. Prisostvoval je tudi neki generalštabni zelenec. Idiotska vprašanja.“

„No, kdaj končata?“

„Jutri. Potem se odpelje. Tako mislim, da se tekom tega meseca stvar odloči. Ampak, gospôda, meni se zdi, da zunaj vre. Zdajle mi je pripovedoval jetničar, da me bodo odzdaj vsak dan preiskali. Do nazega baje slečejo. Zunaj bo vojska, le verjemite.“

„Mogoče!“ Groll je razmišljal. „Morda pa le vsled tega, ker sta končala in ni našel pravih obdolžitvenih podatkov. In zdaj stikajo.“

„Naj stikajo,“ se je razvnel Schäffer, da je glas zahreščal. „Jaz se ne bojim. Ampak umiti se moram nocoj, drugače niti ne zaspim.“

Ko je lezel v posteljo, je s posmehom ogledoval ogromni trebuh svojega soseda: „Hm . . . spi kakor doma.“

Tišino mesečine je vzdramil trenutno korak vojaka na hodniku.

„Prokleta, teh zadnjih trenutkov človek ne more pričakati,“ se je jezil Groll in se nemirno premetaval po postelji.

„Kaj menite, kako bo? Vojska bo!“

„Pomendrali nas bodo, le verjemite. Naj napove Rusija in morda še Anglija, Francija, mi bomo na tleh. Nemčija se pripravlja, ker misli sama izzvati tak prepir, toda pri nas? Afere Redl še nismo pozabili. Veste, stari računi bodo poravnani. In teh so pri nas polne cele miznice. Saj sami vidite. Mi se igramo in spimo. Z ljudmi pa se ne moreš igrati . . . Sicer pa kdo ve, kaj prinese ta vojska. Revolucijo vsega človeštva.“

„Zdi se mi, markí, da pretiravate!“

„Ne, ne, prijatelj, vi ste še mladi, jaz pa že star in sem izkusil dovolj svinjarij. Vi mislite, da je človeštvo po eni strani gnilo, jaz pa vam povem, da je v svojem drobstvu pričelo plesneti. V trpljenju strašne vojske, ki prihaja, se bo očistilo; samega sebe bo grizlo, dokler se ne povrne k delu . . .“

Ni še izgovoril, ko se je dvignil in zastokal:

„Proklete slabosti! Polasti se me včasi pri srcu, da mislim, da se iztegnem. Hudič!“

Sedé je lovil sapo.

„To je storila ječa. Hm, če me obsodijo, ne vrnem se živ. Nažrlo me je . . . Dosti sem živel, dosti; veliko je ljubilo to srce. — Ej, prijatelj, kakšne strašne boje sem boril z življenjem! Samo da moja otroka ne zvesta tega!“

Zopet je ponehala vročina in ves zamišljen, roki na prsih, oči uprte v nebo, je govoril tiho, zamolklo:

„Samo da otročiča ne zvesta! . . . Bog zna, kaj delata? Teta jima je kajpa natvezla, da sem odpotoval . . . Oh . . . kam? Starejši že govori . . . In če ne bo nazaj očeta, če ga obsodijo, ne, ne, otroka ne smeta zvedeti! Ne, sramoto meni, njima življenje, a le ne tako burnega, kot je bilo moje . . . Veste, tako se mi zdi, kakor da stojita časih poleg

moje postelje in iztegujeta ročice k meni. Oh, prokleta življenje . . . Še nocoj, še jutri . . . in potem?“

Za čas se je spojil s tišino. Oči so zrle nekam daleč preko zidov.

„Vidite,“ je pričel zopet tiho, „tam je tisto dvorišče, kjer so jih obešali. Prazno je, le štiri stene pod cerkvenim zidom, tam je kapelica — so vislice. Hm . . .“

Pričel se je dvigati. Zabodel se je z očmi v mesečino in velike roke so se tresle . . . Nepremično je gledal in težko dihal . . . Petroviča je grozilo, kajti blesk oči v mesečini je bil strašen.

Tisti hip se je raztegnil preko neba oblak, kajti mesečina se je nalahno zganila.

Groll se je spustil nazaj, obležal vznak, in kakor da se je iz drobovja izvil glas, tako mračno je zastokal:

„Grešil sem, grešil!“

Par trenutkov pozneje je zaspal, nemirno sopeč, in držal roko kakor bi se branil nečesa v prsih.

(Konec prihodnjic.)

Miran Jarc:

Večerni pogovor.

V ečno topli, sočni ton šumečih trav, gozdov in vod, mraku, pokoja; zvon z daljav proseč, tožeč, težko pojoč; in spev mehak je zazvenel, zašelestel in kot ljubav in plah pozdrav je trepetal; bolesti prošle vzdih srca se razpršil je kot oblak v neba modrine . . .

Tedaj srce zaslutilo, začutilo je v sebi moč, neviden trak je vzplapolal in se razpel je iz srca in prek nebá tja do daljav večernih zor; škrlatni plašč, želje in misli pojejo v molitvi tajni, brez besed, kot da se pogovarjata v večernem molku Duša, Bog.

Peter Jug:

Organizacijske sile med Slovenci.

Uvod.

V mednarodni tekmi ne odloča toliko golo število, kakor razsežnost in trdnost organiziranih enot, ki stremljenja posameznih narodov podpirajo oziroma ovirajo. Zato je proučevanje organizacij, ki prihajajo za posamezne kraje in narode v poštev in kot posledica tega njih pospeševanje ali pobijanje, za vsako kulturno, gospodarsko in politično delo izhodišče in temelj. Ta študija se bavi z organizacijami, ki delujejo med Slovenci.

Od obstoječega se obrača k temu, kar bi po našem mnenju moralo biti, da bi postalo naše ljudstvo kulturno, gospodarsko in politično zdravo in močno.

Predno se lotimo svoje konkretne naloge, podajmo nekaj splošnih misli o družabnem življenju.

Organizacija družī več volj k enotnemu činu. To se vrši v praksi tako, da izhaja od ene ali od ozkega kroga vodilnih osebnosti predlog oziroma zapoved, ki ju množice sprejemajo. Voditelj in množica sta prvini vsake organizacije. Od voditelja ima organizacija enoto in vsebino volje, od množice pa silo.

Kaj vsposablja posameznika ali posamezne skupine za vodilno ulogo in kaj vsposablja množico za organizacijo?

Voditelj mora svojo okolico po duhu in moči prekašati. On mora stati vsaj na prvi pogled kakor gora sredi ravnine. Za spoznanje, da njegova duševna veličina in sila nista tako njegovi kot se zdi, ker je le kombinacija, kristalizacijska točka iz milijon duševnih in fizičnih sil, je treba že kritičnega očesa. Naivno mišljenje vidi le ogromno premoč, ki vzbuja zaupanje in strah. Slednje pa je kapital, ki vsposablja množice za organizacijo. Tako tvorijo duh in sila, zaupanje in strah družbo-tvorno potencialno energijo, merilo organizacijske sposobnosti posameznih narodov.

Navadno govorimo o voditelju le pri demokratični organizaciji, ki sloni na zaupanju. Če rabimo isto ime tudi za gospoda, ki veže svoje hlapce samo s silo in strahom, je to nenavadno. A ne neopravičeno, če pomislimo, da imamo pred seboj v obeh slučajih v bistvu isti družaben pojav in da je tudi avtokratična organizacija pogosto nositeljica splošnih interesov. Mislimo le na njeno razmerje na zunaj!

Važen problem za vsako organizacijo je, kakšna so zunanja sredstva, ki vstvarjajo duševni kontakt med voditeljem in množico. Ta sredstva so ali govorjena ali pisana beseda, sestanek, časnik in časopis. Vse naprave, ki ta kontakt pospešujejo, so družbotvorni kapital, zunanje merilo organizacijske sposobnosti posameznih narodov. Na te točke bomo imeli priliko v konkretnem delu te razprave često opozarjati.

Naša politična organizacija.

Oglejmo si najprej našo politično organizacijo, to je ono skupino vojaških in upravnih oseb, ki oprti na fizično silo orožja nad našo deželo vladajo. Kakšna je bila ta organizacija, kakšna je danes in kakšna naj bo v bodoče. Dolga stoletja je bila nositeljica politične moči med nami nemška grajščina in nemška fevdalno-vojaška kasta. Avtonomna organizacija je poleg nje naravnost izginjala. Le v mestu se je uveljavljala nekoliko krepkeje.

Tuj izvor politične organizacije ni nič posebnega. Zelo pogosto se je dogajalo v zgodovini, da je ustanavljal narodom politično organizacijo tuj zavojevalec. Tako pogosto, da bi lahko smatrali to kot pravilo.

Nekaj drugega prihaja v poštev. Taka nasilno ustanovljena organizacija preneha biti tisti hip tuja in postane narodna, ko sta se zmagovalec in premaganec čustveno — in kar je navadno predpogoj za prvo, — tudi jezikovno asimilirala. Dežela pa, kjer se to ni zgodilo, ima svoje politično vprašanje, — izraz, ki naj pove, da je tam oblika vladavine le provizorij, pa naj bi trajal ta provizorij tudi že stoletja. V tem smislu smo imeli Slovenci vedno svoje politično vprašanje.

V fevdalni dobi je prišlo v marsikaterem oziru do zbližanja med nemškim fevdalcem in slovenskim ljudstvom. V bojih na zunaj je videlo naše ljudstvo v njem vendarle svojega voditelja. Na drugi strani je bila fevdalna grajščina v ozkem stiku s svojim teritorijem, iz kojega je črpala svojo gmotno oporo. Ta avtonomija je fevdalnega gospoda zbližala z deželo, v koji je živel. Vkljub temu pa je ostal grajščak v glavnem v tesnih čustvenih stikih z nemškim severom, med tem ko bi zahteval slovenski nacijonalizem zvezo z jugoiztokom. Teh stikov pri njem ne najdemo. Asimilacija se je vršila v našo narodno škodo, ona je pomenila za naše ljudstvo raznarodovanje. Doba našega narodnega preporoda je našla pri nas nemško vlado in — skoro nemško misleče prebivalstvo. Ko pa je šel v preteklo stoletje val romantike in nacijonalizma čez Evropo, je prebudil nenadoma nacijonalistično čustvovanje v našem narodu. Slovenski humanistično izobražen inteligent, ki so ga silili, da daruje Wotanu, se je spomnil pri tem na naše bogove in na komaj zaceljene rane, ki jih je zadal našemu ljudstvu

nemški meč. Zato ni postal Nемеc, kakor je bila to prej navada, ampak je začel nov boj za slovenski nacijonalizem, naperjen proti nosilcem politične moči in celo proti mišljenju in čustvovanju lastnih mas. Ta boj, — na prvi pogled „boj brez upa zmage“ — se je končal z nepričakovanimi uspehi slovenske narodne misli. Ogromna večina našega ljudstva čuti danes zopet narodno in sicer tako strastno, da imamo danes slovensko-narodno vprašanje, kakor ga nismo imeli nikdar prej. Nasprotje med tujo vlado in med domačim prebivalstvom je tako ostro, da se bo moral prej ali slej eden umakniti. Postulat našega ljudstva — izražen tako markantno v naši deklaraciji — je, da se umakne tuja vlada, to je ekspoziura centralne oblasti, ki je nadomestila našo grajščino. V njej vidimo samo novo obliko tujega gospodarstva.

Pri tem smo prišli v toliko na bolje, da je prišel v te ekspoziure sem ter tja vendar tudi naš človek. Na drugi strani zopet v toliko na slabšem, da je skoro nimamo več politične sile, ki bi bila v stanu zastopati na zunaj še tako opravičene lokalne interese, ako jih hočejo od zunaj poteptati. Vsakemu centralizmu je lastno to, da protežira pod pretvezo skupnih interesov često popolnoma neopravičeno posamezne kraje, narode in osebne skupine.

Zato nam jemlje moderni centralizem mnogo, česar nam avtonomna grajščina ni jemala. Redkosejani slovenski uradnik nas pri popolni odvisnosti od centralnih uradov ne more braniti.

Tako je naš položaj ne samo subjektivno, ampak v gotovem oziru tudi objektivno neznosnejši, kot je bil kdaj poprej.

Proti temu učinkuje samo eden lek. Ta lek se imenuje teritorialna avtonomija, sodelovanje province v upravi. Nastati morajo lokalne sile z lastnim upravnim aparatom, ki mora priti v roke ljudi, ki čutijo z nami.

Že oni košček mestne avtonomije, ki je v naših rokah, nam priča, kaj to pomeni.

Princip teritorialne avtonomije mora biti merodajen za nas kot narod, pa tudi nadalje za podrobno ureditev naše notranje uprave. Avtonomna mestna občina in avtonomen okraj naj bi postale lokalne politične sile, nositeljice odporne sile in razvoja našega ljudstva.

Vzorne organizacije, kakor je n. pr. angleški imperij, nam pričajo, da se da resničnim interesom skupnosti še vedno zadostiti, čeprav se mora opirati centralna oblast v nižjih instancah na lokalne sile.

Naša deklaracija je dovolj jasno izražen splošen program za bodočnost. Kako delati za v njej izraženi cilj, to je stvar politične taktike, ki se mora ravnati po zahtevah trenutka.

Organizacija duhov.

Dejal sem, da je bil proces nacijonaliziranja našega ljudstva presenetljivo dejstvo. Kako je bilo mogoče, da je postala naša gospodarsko, politično in duševno podjarmljena vas zibelka slovensko-narodnega gibanja. Kako zlasti, da je posegla v težek boj, ki se je iz tega razvil, s tako prožnostjo in silo?

Vzrok zato je iskati pred vsem v tesni duševni koncentraciji naše vasi v okviru najmogočnejše historične duševne organizacije, organizacije katoliške cerkve in v tem, da je stala ta organizacija v času našega narodnega preporoda v službi slovenske narodne misli. Tudi cerkvena organizacija je prišla v deželo v spremstvu nemškega meča. A tekom stoletij jo je politično in gospodarsko podjarmljeni kmet popolnoma osvojil, prodirajoč polagoma od spodaj navzgor, od kaplana do nadškofa. Danes je položaj ta, — in že v času našega narodnega preporoda ni bilo veliko drugače, — da izhaja ves naš klerus skoro izključno iz naših kmečkih krogov. Kot kmečki inteligent ostaja slovenski duhovnik v tesnih stikih z rodno hišo, koja se ga na drugi strani z zaupanjem oklepa. Pod vplivom cerkvene dogme postaja njegova avtoriteta skalno trdna, in v rednih nedeljskih sestankih farne občine dobiva duhovnik tudi stalen delokrog, v kojem se lahko udejstvuje.

Tako nastaja obvladovanje in koncentracija duhov, duševna organizacija, ki se lahko meri z marsikako silo in koje vpliv sega daleč preko specifično cerkvenih mej. Taka organizacija ni samo varuh konservativnih idej, — ampak je v stanu povzročati s presenetljivo silo tudi mišljenjske preobrate.

Prvi tak pojav je bil naš narodni preporod. Ko je zavladovalo narodno čustvovanje med duhovščino — kar je bilo naravno, ker je stal duhovnik v preporodni dobi pod istimi vplivi kot slovenski humanistično izobraženi inteligent — je zmagalo v kratkem povsod, kamor je segal njen vpliv. Isto se je zgodilo v zadnjem času z neverjetno brzino z jugoslovansko orijentacijo. Kdor pozna trdovratni odpor našega kmeta proti vsemu novemu — in kdor primerja s tem naše poljudne kulturne organizacije, kot je „Družba svetega Mohorja“, ali pa razvoj našega kmečkega združništva, ta bo stal pred samimi ugankami, ako ne zna ceniti pomena voditelja, ki obvladuje in koncentrira duhove.

Primerjajmo našo vas z našim mestom, ki ga karakterizira pred vsem to, da se nahaja tam duševna koncentracija v popolnem razsulu. Tam se vsi ti čudeži nehavajo. Vkljub temu, da je tam inteligenca in prožnost posameznikova povprečno veliko večja kot na deželi, — se mesto le težko prilagodi zahtevam časa. Vsak poznavalec naše politične in kulturne zgodovine nam mora dati v tem oziru prav, ako

si napravi samo na podlagi zgoraj omenjenih dejstev paralelo med deželo in mestom.

Kaj sledi iz tega spoznanja za sedanost in bodočnost?

Da v tistem plehkem stremljenju, ki stremi za atomiziranjem duhov, ni ne sile, ne napredka, — in da se pravi postaviti si kot normativno idejo ta cilj, lahko miselno zapravljati najjačjo družbotvorno potencialno energijo, s katero naše ljudstvo razpolaga. Vprašanje se ne glasi, ali duševna koncentracija ali atomiziranje, ampak ali cerkev, ali novo koncentriranje duhov v okviru kake nove vse obvladujoče ideje in v okviru kake nove organizacije.

Skrbno sem pretehtal najvažnejši razlog, ki naj bi mi dokazal, da na vsak način ne cerkev, — in prišel sem do zaključka, da ta razlog ni tehten.

Ta razlog se glasi: Le srečen slučaj je, da je stal v polpretekli dobi nosilec cerkvene avtoritete v službi našega ljudstva. Kaj pa bi bilo, ako bi nam bil ta nosilec sovražen, kakor nam je, recimo, državna birokracija? Ali bi ne pomenilo to naravnost pogina? In kaj je pri organizaciji, koje najvišje glave, koje centrale so izven našega naroda, naravnejše kot to?

Vprašal sem se, odkod bi mogli priti našemu narodu sovražni vplivi, recimo popolna germanizacija hijerarhije. Ali od rimskega pontifikata? Za to manjka vsak povod. Drugič bi se vsak tak poizkus že ob pasivni rezistenci škofije, ki je edini izvršilni organ pontifikata, ponesrečil.

Ne sme se prezreti, da je cerkev vzlic najstrožjemu centralizmu v bistvu zelo avtonomno organizirana. Opozarjam le na zelo važno dejstvo, da bazira gmotna in moralna eksistenca nižjih organov na lastnem teritoriju in ne na centrali, — torej narobe, kot je to pri sedanji državni birokraciji. Zato v necerkvenih zadevah navadno celo vplivanje škofije na župnijo ni tako močno, da bi se moglo uveljaviti proti boljšemu prepričanju podrejenih organov. (Primeri: Koroško, Kočevje!) Če je kdo v stanu izrabiti organizacijo hijerarhije proti nam, bi bila to k večjemu nam sovražna politična oblast, ki si je pridobila tudi na hijerarhijo velik vpliv in ki je vsled tega nevaren sovražnik.

Nič ni za državo lažjega, kakor vsiliti naši deželi nemške škofove. Več doseči pa ji pri sedanjih razmerah ni lahko. Zakaj ne daje nemška in nemškutarska Koroška tudi slovenskemu delu svojih duhovnikov? Ker se je meščan odtujil cerkvi, nemški kmet pa ne producira duhovniškega naraščaja niti za lastne župnije. Iz teh razlogov je naša pozicija v cerkveni organizaciji trdna in sila, s katero mora tudi država resno računati.

Želeti bi bilo v kljub temu, da se cerkev osvobodi zveze z državo. Kakor bom poizkusil pozneje utemeljiti, ne samo, dokler nimamo lastne države, ampak tudi, ko jo dobimo. A internacionalna organizacija ni

tisto, kar povzroča odvisnost cerkve napram državi. Prej nasprotno. Ko bi ustanovili danes popolnoma narodno cerkev, bi se morala tudi boriti z državo in bi lahko prišla v odvisnost od nje.

Kakor vidimo, ostaja od vsega tega razloga za opozicijo proti cerkvi samo eno, kar pa te opozicije več ne opravičuje, ampak kaže le z novo svetlobo v prejšnje poglavje: Dokler je politična moč v deželi v sovražnih rokah, je vsaka druga organizacija dvorezen meč, za kojega moramo skrbno paziti, da ostane v naših rokah.

Vkljub temu zahteva duh časa novo koncentriranje duhov v okviru nove, vse obvladujoče ideje in v okviru nove organizacije. Vzrok zato je enostavno v tem, da gine med ljudstvom vera v temelje, na kojih cerkvena stavba sloni. Kjer so ti temelji padli, tam živi cerkev navidezno eksistenco in vprašanje se ne glasi več, ali cerkev, ali nova duševna organizacija, ampak ali slednja ali duševno razsulo.

Kje najdemo v sodobnem svetu idejo, ki je v stanu mase na novo duševno koncentrirati? Po naši sodbi se da izvršiti to koncentriranje le pod praporom etičnih idealov humanitete in pravičnosti. Torej na starih podlagah. Prorok bodočnosti ne bo prišel razvezovat postave, ampak jo pride dopolnit: na novo rešit njen bistveni del s tem, da ga oznani človeštvu v jeziku sedanjosti. Ta stremljenja vidim oživotvorjena v socializmu, ki je edini v stanu, da postane idejna podlaga za duševno organizacijo brezcerkvene družbe. Zunanja oblika te organizacije je lahko šola, a na noben način ne sedanja šola.

Dokler je šola atomiziran konglomerat, a ne idejno in organično enotna institucija, uči učitelj otroke čitati, pisati in računati, — ljudski pedagog pa ni. Če je, je to kot oseba, gotovo pa ne kot funkcionar šole.

Česa je treba, da postane učitelj res ljudski pedagog — oziroma da postane šola duševna voditeljica naroda?

Šola se mora nasloniti na veliko etično idejo, ki je edina v stanu prepojitii njene glasnike z ljubeznijo in poletom, mase pa z vero in zaupanjem. To vse je notranji predpogoj duševne koncentracije. Nadalje mora postati šola avtonomna sila, koji dajejo njeni najvišji organi smer in pravec. S tem je zavrnjena šola, ki ni nič drugega kot konglomerat posameznikov, a tudi vsaka odvisnost šole od države ali kake druge organizacije. To so zunanji predpogoji za duševno koncentracijo. Te pomanjkljivosti sedanje šole so tudi glavni vzroki, zakaj si ni mogla pridobiti niti z daleka tistega pomena kot cerkev.

Ne zadeli bi jedra, ako bi navajali kot razloge za to samo slabo gmotno stanje in pomanjkljivo izobrazbo učiteljevo. Nekaj je na tem, a razlika med duhovnikom in učiteljem v teh ozirih ni tako ogromna, da bi bila v stanu njuno različno družabno pozicijo razložiti. Nekaj drugega je. Eden Napoleon zadostuje za armado, kjer prešinja zadnjega vojaka duh poveljnikov. Kjer pa tega ni, tam se lahko dolgo trudimo,

predno pritiramo zadnjega vojaka na višino Napoleonovo. Taka armada je bolna v svojem jedru,

In tretje, kar se mora zahtevati od šole: V uvodu smo napisali: Važen problem za vsako organizacijo je, kakšna so zunanja sredstva, ki vstvarjajo duševni kontakt med voditeljem in množico. Cerkev je postavila strogo zapoved, ki zapoveduje obiskovati ob nedeljah in praznikih cerkvene sestanke. In šola? Ali ni fikcija govoriti o učitelju kot o duševnem voditelju ljudstva, dokler se omejuje njegovo neposredno vplivanje samo na otroke? Rednih stikov med šolo in odraslimi je brezpogojno treba.

Zato prihaja v poštev v prvi vrsti časnik kot glavno asocijacijsko sredstvo moderne družbe. Zanj je treba delati z vsem družabnim pritiskom. Pri vsem vpoštevanju časopisja pa se mi zdi dvomljivo, da bi mogel popolnoma nadomestiti sestanek. Zato smatram za zelo neugoden pojav, da prevladuje v sodobni meščanski družbi skoro v vseh družabnih sestankih plehka zabava, medtem ko je sestanek, stoječ pod dojmom idej, ki prevevajo duše v njih globinah, skoro popolnoma izginil. Tako se potencira plehkost s sredstvi psihoze mas, med tem ko se skriva resnost življenja v samotno izbo! Pri teh razmerah mora iti splošni razvoj dejansko drugo pot, kakor mu je odkazana v srcih.

Kaj bi bilo, ako bi vrnili gledališče — zopet namenu, od katerega ima danes večinoma popolnoma nezaslužen sloves? Ako bi vrgli kino raz oder, ako bi stopil nanj umetnik-prorok in duševni voditelj svojega naroda? Ako bi iztrgali celo pravi kino komedijantskemu špekulantu?

Tako si mislim gigantsko delo za novo organizacijo duhov. Težko je zidati novo zgradbo od tal in bolja bi bila reforma stare. A to je stvar cerkve.

Cerkev kakor je, med moderno družbo ne more najti vere vase. Zato mora iti ta družba ono drugo, težjo pot, ki ima za posledico kulturni boj, boj med starim in novim.

Idealna omejitev obojestranskoga delokroga je — v veri v organizacijo. Preko te meje izsiljevati z nasilnimi sredstvi svoj vpliv, je nezdrav pojav. Materijalen pritisk ni v stanu uničiti idejnih protisil. On onemogoča samo nasprotno organiziranje, tako da stojimo nasproti samo popolnoma desorganizirani, a zato nič manj nasprotni masi. To rodi revolucije in protirevolucije in pomenja frivolno tratenje organizacijske sile našega ljudstva. Pod tem znamenjem stoji med Slovenci kulturni boj v preteklosti. Pod tem znamenjem v bodoče ne sme več stati.

Le tako je upati, da bo organizacija duhov med Slovenci tudi v bodoče faktor, ki bo dajal našemu narodu, kakor je bilo to v zgodovini, na zunaj presenetljivo odporno, na znotraj pa presenetljivo razvojno silo. Da bo pomagala rešiti v interesu našega ljudstva težke politične in težke gospodarske probleme.

Gospodarska organizacija.

V gospodarstvo posega organizacija na ta način, da določa voditelj ali vodilna skupina za gospodarsko delo širše družbe smer in pravec. Po dveh glavnih tipih gospodarskega udejstvovanja, po produkciji in izmenjavi, lahko ločimo dva glavna tipa gospodarske organizacije: produktivno in trgovsko družbo.

Ker je res, da ima tisti, ki more odločati o naših dohodkih, v vsakem oziru močen vpliv na nas, je res, da vpliva gospodarska organizacija močno na politično. Res pa je tudi narobe. Vse vrste organizacije vplivajo pač druga na drugo, Napor, da je politična in duševna organizacijska struktura le posledica gospodarske, se nam zdi pretiran in napačen. Vkljub temu si je treba biti v svesti, da se je posrečilo samo z gospodarskim organiziranjem že velike narode politično podvreči in da je gospodarsko organiziranje izredno važno.

V zgodovini je bila naš gospodarski organizator nemška grajščina. V mestu pa se je razvijala in polagoma rastla denarno-kapitalistična organizacija. Ta je postala v novi dobi tako močna, da je grajščino politično in gospodarsko prekosila in osvobodila tudi naše ljudstvo grajščinskega gospodstva. Od takrat gredo različni sloji našega ljudstva različna pota.

Kmet je danes gospodarsko atomiziran. Grajščina je postala za okolico tudi v gospodarskem oziru okamenel enklave, izraz, ki naj označi, da nima več vodilnih vplivov na okolico in da je po svoji razsežnosti v našem poljedelstvu le drobec.

Osvoboditev našega kmeta izpod grajščine je bil zanj predpogoj ekonomskega, za ves naš narod pa predpogoj narodnega razvoja. Šele z njim je bila dana možnost, da dobijo naše kmečke mase voditeljev, ki bodo imeli ekonomsko pred vsem interese splošnosti pred očmi.

A gospodarsko atomiziranje takega vodstva ne more dati, zato popolna osvoboditev kmečkega stanu ni konec procesa osvobojenja, ampak etapa. Tehnično in komercialno vodstvo kmečkih obratov zahteva pri današnjem svetovnem gospodarstvu in pri produkciji za trg zelo širokega obzorja. Če postavimo kmeta kot osebo ob stran in v tekmo z modernim gospodarskim voditeljem — z industrijskim in trgovskim velepodjetnikom, mora poleg njega ravnotako propasti, kakor je propadel svoj čas svoboden kmet v gospodarski tekmi s fevdalcem. Ker je pri nas velekapitalistični podjetnik pretežno nenarodna sila, je gospodarska reorganizacija slovenskega kmeta tudi narodno-politično vprašanje izredne važnosti.

Za novo ekonomsko organizacijo je treba novega ekonomskega voditelja. Takšno vodstvo je poklic zase in ni združljivo z manuelnim

delom. Ekonomski voditelj mora biti inteligent, ki čuti z ljudstvom. Temu voditelju je treba zasigurati gmotno existenco. Nadalje ga je treba podpreti s silo, ki jo daje avtoriteta in moč kapitala. Početki tega razvoja so v naši združni organizaciji.

Ako bi se razvijalo naše združništvo zavestno v tej smeri, bi moglo že v danih razmerah naše sile podesetoriti. Kadar pa podpre ta razvoj tudi državna oblast, se odprejo združništvu nepregledne razvojne možnosti. Predstavimo si v duhu, da bi postali naši ostareli gradovi enkrat sedeži mlekarn in drugih zadrug, v kojih bi gospodarili iz naroda izišli možje, veliki po širokosti svojega obzorja in veliki po svojem demokratičnem čustvovanju!

V mestu imamo na eni strani, — analogno kot na deželi, — majhno, atomizirano obrt, — na drugi strani pa veleindustrijo in veletrgovino z visoko razvitim upravnim aparatom.

Mala obrt se je tu deloma sploh preživela in ni zmožna konkurence z veleobrati. Če je treba za to obrt organizacije, je je treba predvsem zato, ker imamo opraviti tu z živim človeškim materijalom, ki se ga ne da vreči med staro šaro, kot zastarel stroj, ampak ga je treba varno prepeljati čez kritične prehodne dobe v nove razmere. Ni pa njena naloga, ovirati tehnični napredek.

Čisto posebne razmere pa je vstvaril moderni veleobrat.

Industrijalni in prometni kraj s svojimi tovarnami, rudniki, železnicami in arzenali je družabni tip zase. Tu imamo pred seboj velike gospodarske organizacije, v kojih široke mase delavstva in uradništva ekonomski tako popolnoma izginjajo, da je njih ekonomska in vsled tega tudi politična eksistenca le v gospodarski organizaciji mogoča. Zato je v industrijalnem kraju boj za moč v gospodarski organizaciji najvažnejše družabno dejstvo. Ta boj je razvil gospodarsko-etično ideologijo — socializem —, ki ima svojo veljavnost daleč preko mej industrijalnega obrata in je v glavnem duševno gibanje.

Normalni tip sedanje gospodarske družbe je ta, da se nahaja družbeno imetje v privatni lasti. Tisti pa, kdor sme razpolagati s tem imetjem, razpolaga tudi z družbo. On je njen predestiniran voditelj, ekonomski gospod, zelo sličen srednjeveškemu fevdalcu. Vladajočemu razredu stoji nasproti vladan razred.

Iz tega razreda izhaja odpor proti predestiniranemu voditelju. Končni cilj tega odpora je demokratiziranje gospodarske družbe. Tip take družbe je zadruga, ki razlike med vladajočim in vladanim slojem ne pozna, kjer je uradnik pooblaščenec vseh, ki so v družbi organizirani.

Voditelj in organizator tega boja je socialistična organizacija. Vkljub temu je ona po svojem bistvu duševna in ne gospodarska voditeljica. To bi morala po mojem mnenju tudi ostati. In sicer tudi v družbi, v koji bi socialistična ideala, — združna gospodarska in de-

mokratska politična organizacija, popolnoma prodrla. Zakaj družba, kakor jo zamišlja socializem, v svoji popolnosti ni od tega sveta, in vse, kar se mu na zemlji približuje, zahteva stalnega čuvarja.

Dosedaj je naša industrija še malo razvita in le od daleč padajo sence velikih gospodarskopoličnih bojev na naše kraje. A od dne do dne prodira industrijalizacija od severa proti jugu. Tisti, ki na našem svetu nastajajočim gospodarskim armadam zapovedujejo, predstavitelji modernega trgovskega zvanja in tehnike, so po ogromni večini tujci. Tako se vrača zmagovalce, ki smo se ga s kmečko osvoboditvijo komaj otresli, na novo.

Naš veliki cilj je osvoboditi te organizacije tujega gospodarstva.

Kar je na našem ozemlju organizacij, ki so v naših rokah, vse morajo delati z vsemi silami za ta cilj. Vzgojiti si moramo trgovsko in tehnično na višku stoječih, za gospodarsko vodstvo sposobnih ljudi.

Računajmo potem z najslabšimi možnostmi. S tem, da bodo morali služiti naši ljudje tujemu kapitalu. Vseeno. Ni me strah za našo gospodarsko bodočnost, če bo dejansko vodstvo naših gospodarstev v naših rokah.

Sklep.

K sklepu naj resumiram naloge, ki se stavijo po mojem mnenju naši politiki. Našo politično upravo je treba spremeniti v smislu naše deklaracije tako, da bo naše ljudstvo zedinjeno, prosto od vsakega tujega gospodarstva, vladano do najnižjih instanc demokratično.

Kulturno je treba očitati duševno koncentracijo. V ta namen moramo skušati — v očigled dejstvu, da avtoriteta cerkve pada — spremeniti šolo v idejno enotno, disciplinirano in avtonomno vzgojevalno organizacijo.

Gospodarsko moramo vzgojiti ljudi, ki so zmožni stati na čelu modernih agrarnih, trgovskih in industrijskih obratov. Pri poljedelstvu sili razvoj sam k zadružnemu idealu. V trgovini in obrti nam ostaja to končni cilj. Naš bližnji cilj pa je, da spravimo v dejansko vodstvo teh obratov ljudi, ki so našemu ljudstvu po čustvovanju blizu.

Za to se da delati v okviru vseh političnih strank. Politična stranka ni toliko načelna, kakor formalna enota. Nove misli ne smejo ostajati pred njo, ampak naj vanjo prodirajo, ne da bi morale ob enem tudi razdirati in desorganizirati. Pojem stranke je že sam na sebi kompromis, druženje z žrtvami za ceno političnega uveljavljenja in moči. Čim več discipline, čim manj zunanega cepljenja — tem bolj bomo politično zreli.

KNJIŽEVNOST IN UMETNOST.

René Bazin: Gruda umira. Iz francosčine prevel Izidor Cankar. Izdala in založila „Leonova družba“. Ljubljana 1917. Tiskala „Katoliška tiskarna“.

Srečno izbrano delo, odličen prevod. Prav nam primerna knjiga; saj se razmere, ki jih slika Bazin v tem svojem romanu, v marsičem strinjajo z našimi. Doslej so nam kazali slovenski prevodi iz sodobnega francoskega slovstva skoraj izključno ali meščansko ali socijalistično ozračje, francoska provinca pa je ostala našemu čitatelju nekje v meglenem ozadju, skrivnostno zastrta, pravzaprav kakor da je ni. Naivneži pri nas so prav resno mislili, da je vsa Francija velikanska hiša pohujšanja, da se vse življenje francoskega naroda osredotočuje po kabareti in beznicah. Koliko si moral preslišati pred vojno o izmozganosti in propalosti tega naroda. Iz te knjige pa nam veje dih kmečke Francije, krepke in sokovite, starožitne in preproste; iz nje spoznaš — kar si lahko opazil tudi sredi Pariza — kako je ta narod varčen, veren in konservativen, kako hrani živih morda več svojih davnih tradicij nego postavim slovenski. Mi kakor da smo v primeri s Francozi ljudje kratkega spomina. Ali v to prvotno Francijo segajo mesta, vabljenje tujine. Toussaint Lumineau, stara korenina, mož, zrasel s svojo ljubo Fromentièro, gleda, kako se izneverjajo sosednji sinovi svoji rodni grudi, in potem mora trpeti, ko vidi, da tudi njegovih dveh sinov zemlja ne veseli več. Vojaška služba ju je odtujila, kakor druge, kmečkemu življenju, težko delo na polju preseda njima in sestri Leonori, želja po samostojnosti, po mestni udobnosti jih vleče proč. Ginljivo je, kako se starec strahoma brani resnice, kako upa, ko sta mu ušla Franc in Leonora od hiše, da mu ostane vsaj mlajši, Andrej, doma

in z njim ime na kmetiji. Težko se trgajo od grude; in vendar se trgajo. Le Mathurin, zagrizeni pohabljenec, najstarejši, ki pa za gospodarstvo ne šteje več, se oklepa do zadnjega zemlje, in najmlajša, Rousilla, zaljubljena v hlapca, ki ga pa oče iz ponosa ne mara za zeta, dokler po Mathurinovi smrti ne uvidi, da navsezadnje vendar ni drugega izhoda. In tako sprejme starec s trpkostjo, a vendar z upajočo radostjo poročenca: „Pridi sem, Rousilla, in ti, Jean Nesmy!“

Knjiga je polna resnice in pristne poezije, svede, kakor je sveže vendejsko barje. Značaji so očrtani s finimi osebami, konflikti naravni in se razrešujejo neprisljano. Značilno, kako alkohol ne igra uloge. Tendenca nikjer ne bije ostro na dan, pisatelj ni krivičen niti onim, ki ostavljajo grudo, ker so mu jasni vzroki in posledice; le v lahni senci, ki mu ovije besedo, ko govori o mestu in prekomorskih deželah, le v toploti, ki mu ozarja slike iz kmečkega življenja — sijajne slike! — se nehote razodeva, kam se nagiba njegovo čustvo. Tudi svoje versko prepričanje ti odkrije pisatelj mimogrede, brez vsiljivosti.

Prevod je odličen, prevajalčevo besedišče je neizčrpno in vedno domače. Prav zato, ker je prevod tik popolnosti, omenim par nedostatkov. Po Breznikovih razpravah o naši skladnji ne bomo smeli več pisati „je vstal ter se pognal naprej, da zgrabi konja za uzdo in ga ustavi“ — nam. „da bi zgrabil . . . in ga ustavil“; ali preden se je Andrej spomnil, da mu pomaga“ — nam. „da bi mu pomagal“; take neslovenske, francosko-hrvaške rabe je precej. Neslovenski so tudi rodilniki: „Bergle so zaškripale na grušču dvorišča“; ali ne: „po grušču na dvorišču“? „je stegnil roko čez hrbet vola“ — nam. „volu čez hrbet“; „je del roko na suknjč

afrškega lovca“ bi rekel lahko, če bi bila suknja slečena, če jo pa ima lovec na sebi: „lovca na hrbet“; „okrajci klobuka“ — nam. „okrajci pri klobuku“. Take reči je razložil Levstik v Napakah slovenskega pisanja. „Felicita Gauvrit“ — ali ne „Gauvritova“, kakor res govorimo, kljub Tominšku in nemškim kurzovcem? „Mati, tiha in sveta kmetica“ — v taki zvezi je „saint“ morda pobožen, ali ne? „Mon fils“ v imenovalniku je po naše „moj sin“, v zvalniku pa „sin moj“!

— n —

Vzori in boji. Priobčil Jože Debevc. Založila in izdala Nova Založba v Ljubljani — Knjiga obsega 400 strani dijaških pisem, ki jih je pisal učenec Ivan od l. 1879, od svojega vstopa v prvi razred ljubljanske gimnazije, do svojega odhoda na Dunaj, l. 1887. Natisnjena so bila prvič v „Dom in Svetu“ za urednika dr. Fr. Lampeta, „brez čigar pobude in besede ne bi bila ta že davno pozabljena pisma nikdar zagledala belega dne,“ kakor omenja avtor v posvetilu. „V pismih je sporočal Ivan svojemu očetu učitelju in dijaku Josipu, kar ga je v dolgi, prevážni gimnazijski dobi veselilo in žalostilo,“ zato vzbujajo v čitatelju zanimanje in pozornost, da gleda z ljubeznijo v dušo razvijajočega se in za vse dobro vnetega in navdušenega mladeniča. Kakor povdarja pisatelj, je njegova slika idealizirana in kot takšna je v resnici poklicana in sposobna buditi v mladem bralcu veselje do vzglednega in plemenitega življenja, do resnice in lepote. Zato je ta spis s pedagogičnega stališča vreden vse hvale, in nimamo knjige v slovenskem jeziku, ki bi bila pisana s tako idealno ljubeznijo, resničnim čustvom in realnim slikanjem dijaških razmer kakor so Debevčevi „Vzori in boji.“ Tudi poetično lepih mest, plastičnih prizorov in dobrih karakteristik ne manjka, zato je knjiga po mojih mislih „žarek žarke lepote,“ kakor si jo želi pisatelj. — Nek kritik je primerjal „Vzore in boje“ z d'Amicisovim „Cuore“ in to bi tudi navsezadnje odgovarjalo z ozirom na zunanjo obliko in na glavni osebi, sina in očeta, a po ideji se spisa

razlikujeta. Že naslov „Srce“ nam pove, kaj imamo pričakovati: Čustvo in fantazija, in je italijanski pisatelj pesniško in umetniško brez dvoma višji od našega pedagoga, kateremu je bilo v prvi vrsti za idejo, za vzore: vero in domovino, in ki je šele v drugi vrsti mislil na lepo obliko, v kateri poda svoj spis čitatelju. — Debevčeva knjiga se mi zdi interesantna tudi zato, ker je v nekem oziru kulturno zgodovinska slika tiste dobe naše Ljubljane oziroma ljubljanske gimnazije. Tu najdemo vse, kar je navduševalo in dvigalo naše fante pred tridesetimi leti, in žal, zdi se mi, da sedanji čas ne rodi več tako idealnih dijakov. Razlikujejo se tudi med seboj tedadnji slovenski in nemški sošolci: Pri Slovincih prevladuje strogo katoliško mišljenje, bavijo se z jezikoslovjem in literaturo, na drugi strani pa so Nemci navdušeni naravoslovci, čitajo Brehma Tierleben in so pristaši Darvina in Häckla. — Opisovaje njihove debate in društveno življenje je pisatelj Ivan seveda „Z dušo in telesom“ na strani Slovencev, in pisatelj mu stoji morda celo preveč zgovorno in ne čisto nepristransko na strani. — Tudi naše znanec in velike može srečamo v knjigi, med drugimi jugoslovanskega apostola dr. Kreka, ki je bil l. 1880 petošolec in je začel izdajati dijaški list „Lipico“, pa so mu veleučeni in vsestranski pedagogi takoj ustavili izdajalsko početje. Pisatelj pripoveduje o njem: „Tisti Krek uživa velik ugled med součenci. Slovenske in nemške naloge dela izmed vseh najbolje. Ko je bil v tretji šoli, je moral pri nemščini vpričo g. prof. Heinricha svojo nalogo čitati; ko jo je prečital, mu je dejal g. profesor: „Sie werden einmal als Redner glänzen.“ Domačo nalogo narediti slovensko ali nemško, je njemu toliko, kakor kakšnemu drugemu zemljo pojesti. Pravijo, da dostikrat v nalogah ravno nasprotno trdi tistemu, kar je profesor hotel; pa vendar piše za odlično. Kdor sam ne zna naloge narediti, se nanj obrne; za majhno nagrado jih dela; računa jih po 10, 15 do 20 krajcarjev. Seveda so tiste za 20 kr. boljše. V vsakem oziru se ravna

po načelih starega modrijana Biánta, ki je trdil: „Omnia mea mecum porto.“ (Vse, kar imam, nosim s seboj.) Za vse zveske ima en sam ovitek.“ — Dr. Krek je ostal res do zadnjih dni zvest samemu sebi. Srečamo se tudi s Francetom Levstikom, ki razsaja in stresa jezo nad dijaki v licealni knjižnici, vidimo kateheta in pisatelja Marna, ki mu je Koseski največji pesnik pod slovenskim solncem. Dijak Ivan nas pelje nadalje pred mrtvaški oder Jurčičev in njegove rojstni

dom na Muljavo, kjer zagledamo Gregorčiča, ki je bil vprav tisti čas slavljén in češčen, kakor noben slovenski pesnik ne pred njim, ne za njim. — Še to in ono zanimivost iz našega kulturnega razvoja prinašajo „Vzori in boji,“ marsikako tragikomedijo iz dijaškega življenja, bridko in veselo zgodbo, gladko in živahno pripovedano, in kdor bo čital knjigo, bo prepričan, da je Debevec dosegel z njo, kar je bil tih in srčen ideal njegovega Ivana: Postal je slovenski pisatelj. F. Golar.

LISTEK.

La bible nationale des Flandres. Šele posmrtno slavo je dosegel belgijski pisatelj Charles de Coster, 1821—1879. Poleg „Les Légendes flamandes“ sluje osobito njegova mojstrovina, roman „Thyl Ulenspiegel“, ki je postal v zadnjem času narodno sveto Pismo. De Coster je tu zbral raznolike starinske burke o belgijskem Pavlihi v urejeno celoto ter prestavil dejanje v dobo Preporoda in nizozemske vstaje. Tako stoji junak na zgodovinsko zanimivem ozadju. Thyl je sin Klasa (Claes), vrlega oglarja in njegove žene Suzanke (Soetkin). Svojo mladost preživi v hudomušni porednosti (espèglerie, po njegovem imenu) in se poda v Rim na pokoro, toda vrne se bolj trmast ko prej. V njegovi objestnosti pa se skriva vrojena dobrotá, naravni nagon za pravico in resnico; posebja instinktivni čút ljudstva za dobro in zlo... Inkvizicija besni in pošteni Klas konča kot hraber mučenik svoje vere na grmadi, zbog ovadbe podkupljenega vohuna. Korenit preobrat se izvrši pri njegovem porednem sinu. Očetov pepel dene v vrečico, ki si jo priveže na prsi, hodi z udanim tovarišem po Flandriji ter jo budi zdaj skrito, zdaj očito k uporú zoper španski jarem. Udeleži se pomorske vojne ter izdihne vpricho svoje detinske prijateljice Nele, ki mu je bila med tem postala žena. Ko ga hočejo zagrebsti, plane pokoncu, kričé: „Pokopali

bodo Ulenspiegelá, glavo, in Nelo, srce naše matere Flandrije; tudi ona more spati, vendar umreti... nikdar!“ Ob tem simbolu se neha arhaizujoče delo, kjer se druží rabelaisovska satira z nežno idilo; pekleni prizori v krčmah se menjavajo z vrvenjem mestnih in semanjskih množic; nočnim nastopom na samotnih poljanah sledé svečani sprevodi in krvavi umori pri belem dnevu; Rembrandtovski polumrak pretvarja dogodke v mistične in vizionarne. Flamski Pavliha predstavlja ljud, ki se, od pamtiveka ubožen in podložen tujemu gospodstvu, bori z lastno dlanjo in smehom v brazdah svojega siromaštva, sladeč si trdi kruh z dovtipom... Ko se Pavliha rodi, vzide solnce v knjigi in prirodi, tice pojo in nekak praznik jutranjega osvobojenja obdaja usodnega otroka. Naj le pride vihar! Čuval bo solnce v srcu, škrjanci bodo peli še dalje ob njegovih potih.

A. Debeljak.

Narodne vezenine na Kranjskem. Zbral Albert Sič. V Ljubljani 1918. Natisnila in založila lg. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Prvi del (1.—4. zvezek): Vezenine z Gorenjskega. Fol., K 850.

Napól pozabljenó poglavje iz domačé obrti in narodne umetnosti nam odkriva ta publikacija prof. Siča. Odkar izginja narodna noša, pojenjuje tudi vezna tehnika in vezna umetnost. Zbirka ima

namen, da seznanj sedanj ženski naraščaj z domačo vezno umetnostjo iz minulih dob; posebno učiteljic ročnih del čaka tu hvaležno polje. — Motivi gorenjskim vezeninam so večinoma posneti iz rastlinstva (nagelj), manj iz živalstva; priljubljena verska motiva sta Srce Jezusovo in Marijino, stilizirana v raznih premenah; na prtičih se največkrat ponavlja mono-

gram Jezusov. Drugi del bo obsegal vzorce belokranjskih vezenin, tretji vzorce belih, četrti pa pisanih vezenin iz vse Kranjske. Celotno delo bo dragocen prispevek za našo narodopisne študije, ki naj pokažejo, kaj je v teh vzorcih pristno narodnega in kaj imamo skupnega s svojimi sosedi.

—er.

KULTURNO-POLITIČNI PREGLED.

Jugoslavija Jugoslovanom. Poljudna razprava o jugoslovanskem vprašanju. Maribor, 1918. Tiskala in založila tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 64 str. Cena ?

„Jugoslovansko vprašanje obstoji. To priznavajo tudi naši sovražniki. Toda ono ne obstoji samo, ono je aktualno in se mora rešiti. Tako ali tako.

Mislimo zato, da bo slovenski javnosti ustrezno s to knjižico, ki ji je namen, da na poljuden način pojasni bistvo in pomen jugoslovanskega vprašanja. Seveda vprašanje nikakor ni izčrpno obdelano. To pa tudi ni bil naš namen. Hoteli smo samo na kratek način pojasniti našemu ljudstvu celotni obseg jugoslovanskega vprašanja.“ S temi besedami je neimenovani pisec utemeljil potrebo te knjižice in ob enem razložil način svojega pisanja; pisati hoče na „poljuden način“, tako da bo umljiv našemu „ljudstvu“. Knjige, ki bi svoj poljudni namen nosile tako jasno zapisan na svojem čelu, so pri nas redke; zato menda ne bo brez koristi, če si ogledamo, kako je skušal pisec ta svoj namen doseči in kako se mu je posrečil.

Poljudno pisanje ima svoj glavni kriterij v širokem, najširšem krogu občinstva, kateremu je namenjeno: splošna umljivost je za njega prva in glavna zahteva. Iz tega pa izhaja za pisatelja, ki hoče pisati res poljudno, dvoje zahtev: prva je formalna, ki mu pravi, da ne sme rabiti manj umljivih besed, torej takih, ki so umljive samo določenemu,

omejenemu krogu ljudi; druga pa je vsebinska, ki zahteva od pisca, da si mora biti o stvareh, ki jih hoče razložiti in pojasniti drugim, najprej sam pri sebi na jasnem. Če si ogledamo knjižico s tega stališča, vidimo, da je v celoti prav spretno in učinkovito sestavljena, da pa nosi vendar še nekatere, pri nas skoro že tradicionalne hibe, ki se bodo pri novi izdaji pač morale popraviti, kar ne bo stalo mnogo truda. Tukaj mislim v prvi vrsti na prvi del, ki prinaša znanstveno gradivo za podporo jugoslovanski ideji. Ta prvi del je zanimivo zrcalo, ki nam kaže, koliko rezultatov naše znanosti je prešlo v naš svet in postalo tako nekako ob enem tvorna sila in gibalo našega javnega življenja. Rezultat za nas ni ravno ugoden; vidi se, da med našo znanostjo in javnostjo ni pravilnega razmerja in da živita obe neko precej izolirano življenje, kar nam ni ravno na korist. V vprašanju „Kdaj so se naselili Jugoslovani v sedanji domovini“ citira knjižica Plinija, Šafařika, Vodnika in krajevna imena iz rimske dobe, ki bi naj dokazovala, da so Jugoslovani prebivali v svoji sedanji domovini že v predzgodovinski dobi. „Nasprotno je velika večina sedanjih zgodovinarjev mnenja, da so Jugoslovani zasedli zasedli svojo sedanjo domovino šele tekom šestega stoletja [pristaviti bi bilo treba: „po Kristusovem rojstvu“]. V naši razpravi se seveda ne moremo spuščati v razmotrivanja, katera trditev je resnična, zato moramo sprejeti za podlago svojim

izvajanjem Irditve oficijelne znanosti, da da so se Jugoslovani naselili v sedanji domovini tekom šestega stoletja.“ Najprej: v taki poljudni knjižici ni nobenega mesta, da bi se „kdo z učeno gesto „spuščal v razmotrivanja“, v njej ni mesta za preiskave in dvome, v njej mora stati beseda trdno ob besedi in njih notranja sklenjenost mora dati spisu prepričevalno agitatorično (pisec knjižice bi napisal „agitačno“) silo. Saj tudi pridigar na prižnici ne razpoloži svojih knjig in popirjev! Potem pa: kdo in kaj pa je vendar ta „oficijelna znanost?“ In zakaj ni pisec toliko pravičen, da bi napisal, da so v nje taboru do malega vsi — jugoslovanski znanstveniki. Meni se ta odijozna beseda — ki tako neprijetno spominja na „oficijozen“ = „uraden“ = „ne naroden“ — zdi nekak zaveden znak in izraz neprijaznega razmerja naše javnosti do naše znanosti. Velika naloga naše znanosti v bodočnosti bo, da izgadi to nasprotje; to je eden najvažnejših problemov našega bodočega narodnega življenja. Rešiti ga morajo v prvi vrsti naši znanstveniki, saj so tega deloma sami krivi. Še v večji meri ko doslej se morajo v bodoče zavedati, da znanost ne daje samo dostojanstva in tečne, komodne paše na svojem travniku, ampak da nalaga tudi socialne dolžnosti. „Do, ut des“ pravi znanost; dam tebi, da daješ drugim! Poleg sodelovanja ob veličastni zgradbi znanosti same, ki je življenjski cilj in slast znanstvenika, mora ljudem odpreti tudi vpogled v njo in jim dati stanovanja, dom v nji! Pri nas pa so znanstveniki vse prevečkrat stali komodno ob strani in prepuščali nepoučenim diletantom, da so oddajali v domu znanosti stanovanja, jih tapecirali s svojimi neokusnostmi in navlekli vanje toliko nepotrebne in banalne šare, ki večkrat ni imela druge vrednosti, ko to, da je bila belo, modro in rdeče pobarvana. —

„Med ljudstvom je vedno živela več ali manj jasna zavest, da smo Slovenci, Hrvati in Srbi en narod, da govorimo isti jezik, četudi z malimi razlikami“ pravi knjižica (str. 3) in dokazuje to dej-

stvo z imeni, kakor „slovenski, slovinski (str. 11—12)“. O kaki zavesti v teh slučajih ni mogoče govoriti; ta imena so samo še tradicionalni ostanki iz onih časov, ko je zavest bila. Zavest se kaže šele v poznejših imenih „Štajerec“, „Kranjec“, „Hrvat“, „Srb“, najsi jo potem že imenujemo, kakor hočemo. Splošna nacionalizacija in splošna zavest skupnosti pa je produkt pretečenega stoletja, njena ekstenzivna sila celo šele iz tekočega! Čemu dokazovati več, ko je treba?!

„Slovenščina prehaja ... v hrvaščino in hrvaščina v slovenščino povsem neopaženo in neopaženo se staplja eno narečje v drugo. To pa je najlepši dokaz, da sta slovenščina in hrvaščina isti jezik. O hrvaščini in srbščini pa tega niti ni treba še posebej dokazovati. Dočim pišemo Slovenci vendar nekoliko drugače nego Hrvati, pišejo Hrvati in Srbi popolnoma enako, samo da se Hrvatje poslužujejo latinice, Srbi pa cirilice (str 5)“. Ali se pisec zaveda, kako nejasno kolobocijo je napisal v teh stavkih, v katerih govori v eni sapi o tako različnih rečeh, kakor so narečje, književni jezik in pisava. V narečjih imamo res prehode, sicer pa sta slovenščina in hrvaščina kot književna jezika strogo ločena in natančno diferencirana; pri književnem jeziku, ki je produkt raznih kompromisov, stvar niti ne more biti drugačna. Tako imamo položaj, ki mu menda ni para na vsem svetu: slovenščina in hrvaščina sta dva različna književna jezika z isto pisavo, hrvaščina in srbščina pa isti jezik v dveh različnih pisavah. Pri tem se seveda ne sme pozabiti, da je hrvaška pisava pretežno fonetična, naša pa zgodovinska, etimološka.

Tak poljuden spis se mora ogibati besed kakor „paria“ (zakaj ne reče kratkoma „uboga para“!), „obilježje“, „ideja“ (kjer bi zadoščala preprosta misel“) i. t. d. ter mora pojme, kakor „demokracija“ primerno pojasniti. Da ne sme imeti napak v letnicah, nepopolnih datumov in da mora citate (n. pr. iz Vodnika in Gregorčiča) navesti pravilno, to se pač menda že sme pričakovati. V tem oziru knjižica ni brez hib, dasi so nekatere samo

tiskovne. Tudi je premalo izrabila podatke, ki so jih nabrali razni pisatelji v podporo temu stremljenju. O Mariboru sicer prinaša (str. 22) pretres statističnih podatkov iz l. 1910, Celje in Ptuj pa omeni samo mimogrede. In vendar so vsa ta mesta za vprašanje enako važno, posebno pri knjižici, ki računa v prvi vrsti na čitatelje na Štajerskem, pa ne samo v Mariboru. Bogato statistično gradivo, ki ga je svoj čas prinašal „Slovenski Narod“ v svojih člankih, ne sme ostati tam pokopano. Tudi iz knjige Kreka in Milčiničeva bi se dalo marsikaj posneti.

Letos je ravno sedemdeset let, kar se je zgodil med nami prvi veliki politični preobrat nove dobe. Takrat je Matija Mačar po predlogi I. F. Castellija razložil Slovencem vzroke revolucije in pomen konstitucije, „prav po domače“, kakor pravi sam. Če primerjam z mariborsko knjižico njegov spis, mu moram v formalnih rečeh vsekakor priznati prednost. Mogoče se usmili kak podjeten založnik tega spiska — 8 strani malega formata ima! — in ga ponatisne. V spomin na naš politični preporod, kot prigoden spis za jubilej in kot vzorec poljudne pisave. Sicer pa tako spada med našo „Monumenta historica“.

Ker sem prepričan, da bodo po knjižici hlastno segli prijatelji in nasprotniki, je ne bom še posebe priporočal. Indiferentne — če jih je kje še kaj — pa bo privabila že sama radovednost.

Dr. J. A. Glonar.

Štebi Alojzija: **Demokratizem in ženstvo.** Propagandni spisi „Slovenske Socijalne Matice“. Izdala iz založila „Slovenska Socijalna Matica“. Tiskala „Zvezna tiskarna“ v Ljubljani 1918.

Publicistično izredno delavna socijalistična omladina je izdala s pričujočo publikacijo prvi zvezek propagandnih spisov. V njej kaže avtorica, kake cilje naj ima žensko gibanje pri nas, kakšne zahteve se stavijo pri nas na ženstvo moderne demokratične dobe, ki se uveljavlja v političnem, gospodarskem in kulturnem življenju.

Torej ne zahteve, ki bi jih ženstvo stavilo na družbo, temveč zahteve, ki jih nova nastopajoča doba stavi na ženstvo.

„Stari bojni klic ženskega gibanja — kolikor pravic imajo moški, toliko jih morajo dobiti ženske — se ni obnesel. — — — Nasprotno je pa umerjenejša struja, zahtevajoča za ženstvo večjo izobrazbo in svobodno pot povsod tam, kjer lahko nastopa žena s svojimi drugačnimi telesnimi in duševnimi zmoglostmi in silami, našla več priznanja, več umevanja, več uspehov. (str. 3.). — Ne soglašamo z onimi, ki zahtevajo, da je torišče žene v javnem življenju ravno tisto kakor torišče moža. Žena mora izbrati tisto polje za svoje delovanje, ki najbolj odgovarja njenemu najnaravnejšemu poklicu, materinstvu.“

V teh stavkih je podana smer, v kateri se gibljejo misli knjižice, v njih je obseženo načelo, cel program. Po različnih pojavih ženskega gibanja po svetu, o katerih so prihajali k nam le informativni glasovi, moramo z veseljem sprejeti očitano našo smer, kakor jo označuje Štebi, pač kot najnaravnejšo in najsimpatičnejšo.

V podrobnem očitru letak v označenem smislu zahteve žene po političnih pravicah; na mesto današnje površne dobrodelnosti naj stopi prava istinita socijalna pomoč, izvirajoča iz zavesti, prepričanja socijalnih dolžnosti. Posledica političnega sodelovanja žene se bo pokazalo v tem, da se bo poplemenitilo življenje skupnosti. Ta in sledeči odstavki o javni izobrazbi, samoizobrazbi, samovzgoji in materinstvu vzbujajo misli in težnje, ki bodo morale postati aktualne, ko bomo prišli v položaj, da si bomo urejali svoje zadeve po lastni volji. Ko sprejemajo naše stranke v svoj program zahtevo po ženski volilni pravici, je pač gotovo brezpogojno potrebno, da se naša žena pripravi na uloge, katere ji bodo dodeljene; v ta namen mora biti pričujoči spis pač povsod dobrodošel.

A. L.

Tovarna kemičnih izdelkov GOLOB & K^o

postreza svoje odjemalce še vedno, v kolikor zamore
dobiti še potrebnih surovin.

Pravkar izšlo!

DR. ALOJZ ZALOKAR: „O LJUDSKEM ZDRAVJU.“

„Zalokarjeva brošura je namenjena vsakomur, ki mu je na srcu sreča in bodočnost Jugoslavije.“

„Slovenski Narod.“

Cena 3.60 K, s poštnino vred 4 K. Naroča se pri Tiskovni zadrugi v Ljubljani, Sodna ul. 6.

„Opisana je tako, da jo bereš bereš in zopet bereš ter razmišljaš...“

„Jugoslovan.“

Pravkar izšlo!

Lepa bogata zaloga

po primernih cenah za vsako darilo, kakor za **birmance, neveste, krste, godove itd. velika izbira.**

Naznanja slav. občinstvu, da se cenikov letos ne razpošilja, ker ni blaga po vzorcih.

Vljudno vabi in se priporoča

Tvrdka F. ČUDEN,
Prešernova ulica št. 1 v Ljubljani.

Narodna knjigarna

in trgovina s papirjem

v Ljubljani, Prešernova ulica št. 7.

sprejema naročila na vse — tu in inozemske časopise —
revije ter vse knjige.

„OMLADINA“

priporoča

Albrecht: *Mysteria dolorosa.*

(Zbirka pesmi.) Vez. K 3·50.

Pugelj: *Zakonci.*

10 novel. Broš. K 3—, vez. K 3·50.

Gradnik: *Padajoče zvezde.*

Pesmi. Kart. K 2·80, vez. K 3·50.

Flaubert: *Gospa Bovaryjeva.*

Roman. Broš. K 3·80, vez. K 4·80.

Flaubert: *Tri povesti.*

Broš. K 2·30, vez. K 3—.

Župančič: *Ciciban.*

Knjiga za mladino. Vez. K 1·60.

Župančič: *Sto Ugank.*

Knjiga za mladino. Vez. K —·90.

Niederle: *Slovanski Svet.*

Broš. K 4·50.

**Le Bon: *Psihologični zakoni
razvoja narodov.***

Broš. K 2·50.

Knjige se dobe po knjigarnah (cene 10% višje) ali naravnost
od „OMLADINE“.

Ljubljana, poštni predal 87.